

ДИМИТРИЈЕ В. ЉОТИЋ
САБРАНА ДЕЛА

1938-1940.

КЊИГА 5
Београд 2001

Димитрије В. Љотић

САБРАНА ДЕЛА

Књига 5.

1938-1940.

Београд, 2001.

Димитрије В. Љотић
Сабрана дела
Књига 5.

Приредио:
др Драган Суботић

Београд, 2001.

Уређивачки одбор:
Ђорђе Ј. Јанић,
др Драган Суботић,
Слободан Ивошевић,
Владица Гавриловић

Унос текста и прелом:
Слава Милановић
Петар Милановић

Издавач:
Задруга, Нови Сад

Штампа:
Art Print, Нови Сад

Тираж:
1.000 примерака

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
„НОВИ ПУТ” (1938)	18
ТРИ УСЛОВА	18
СУМРАК ПАРЛАМЕНТАРИЗМА	19
НАША ПОБЕДА	21
ДВЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ	23
ДРУГОВИМА ИЗ ДАЛМАЦИЈЕ	25
ИЗАЗИВАЧ	28
ПОВОДОМ ДОГАЂАЈА У АУСТРИЈИ	31
ПОРУКА ЖИВОЈ „КОЖИ”	34
ЉУБЉАНА	36
НАШИМ „ЛЕВИЧАРИМА”	39
„ЗБОР” И МЛАДОСТ	42
БОСАНСКА КРАЈИНА	44
НАЈВЕЋА УСКРШЊА ПОУКА	47
БЕЗ ЕЛАНА	50
НАША ЗАМЕРКА СПОРАЗУМУ	51
ПРИЛИКЕ У РУМУНИЈИ	54
НАШ НАЦИОНАЛИЗАМ	56
БЕЗНАЧЕЛНОСТ	58
У ЗБОР!	59
КАКВУ ПОЛИТИКУ ХОЋЕМО	61
ОКРЕНИМО СЕ ИЗБОРУ НАШЕ ПРВЕ СЛОБОДЕ	63
МЕЂУНАРОДНИ ПОЛОЖАЈ	64
СТРАЖИЛОВО	67
ЈАДНА ДЕМОКРАТИЈО	72
БОРБА ЗА НОВУ ЈУГОСЛАВИЈУ	73
ОПАСНА ЗАБЛУДА	74
НАПРЕД!	78
ВИДОВДАНСКА РАЗМИШЉАЊА	79
РАЗГОВОР С ЈЕДНИМ „ЗЕМЉОРАДНИКОМ”	84
СЛУЧАЈ ЧЕХОСЛОВАЧКЕ	87
НАЦИОНАЛНА И НАРОДНА ДРЖАВА	88
ДВА ПИТАЊА	91
Г. МАЧЕК ДОЛАЗИ У БЕОГРАД	94
МАЧЕК ЈЕ БИО У БЕОГРАДУ	97
ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ОДГОВОРА	100
НОВИ БРАНИОЦИ ДЕМОКРАТИЈЕ	101
НАШ НАЦИОНАЛИЗАМ	104
КРАЉЕВ РОЂЕНДАН	107
НАШ СТАВ У ЧЕХОСЛОВАЧКОМ ПИТАЊУ	109
ДЕМОКРАТИЈА	112
КОМУНИЗАМ И ДЕМОКРАТИЈА	116
„НАШ ПУТ” (1939-1940)	117

ПРЕЧЕ ОД ХИТНОГА	117
НОВЕ СТАРЕШИНЕ ОРГАНИЗАЦИОНИХ ПОДРУЧЈА	119
СА СУДБОНОСНЕ РАСКРСНИЦЕ	119
УСКРШЊА ПОРУКА	120
УЛОГА ЖЕНЕ У ДРУШТВУ И ПОРОДИЦИ	123
ДВАНАЕСТИ ЈЕ ЧАС!	126
СССР НИЈЕ СЛОВЕНСКА РУСИЈА	128
НАШИ ЛЕВИЧАРИ	130
МОБА	132
О НЕУТРАЛИТЕТУ	134
СОВЈЕТСКА ЗАГОНЕТКА	135
САД ЈЕ ЗА БАЛКАН ДОШАО ОДЛУЧАН ЧАС - ИЛИ ЋЕ БАЛКАН БИТИ ЧЕКИЋ ИЛИ НАКОВАЊ	139
БАЛКАНСКА НУЖНОСТ	141
МАЧ ЗБОРА	142
ДУХ ЈАЧИ ОД ТЕЛА, АЛИ И ЛЈУБАВ ОД МРЖЊЕ	144
„ВАН ДЕМОКРАТИЈЕ НЕМА СПАСА”	146
ОКУПЉАЊА СРБА	151
БЛИЖИ СЕ НОЋ И ВЕЋ ЈЕ ТУ... ..	153
„ДЕМОКРАТСКИ НАЦИОНАЛИЗАМ”	154
ЈЕДИНСТВО НАРОДА	155
 РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА	 157

ПРЕДГОВОР

ЉОТИЋ О НАЦИОНАЛИЗМУ И ЈУГОСЛОВЕНСТВУ

а) О стању духа у Југославији и југословенству после 1918. године

Два су темељна извора Љотићевог поимања југословенства. Први је садржан у вековној борби србијанске интелигенције, државе и народа за јужнословенско уједињење и стварање заједничке државе, истина са свим историјским и политичко-правним реперима који из тога проистичу, а друга у конкретној историјској стварности после 1918. године, и односима у новонасталој држави Краљевини СХС, а од 1931. године, и Краљевини Југославији.

Из програмских начела ЈНП „ЗБОР”, јасно се уочава да је први циљ, снажно наглашен „јединство југословенског народа”, и југословенство. Био је то југословенски покрет, како идејно тако и по саставу својих чланова,¹ мада се Љотићево, односно зборашко југословенство може „прочитати” и у другачијем смислу, као „југословенство” готово цијеле српске политичке класе, које је патило од неке врсте прородитељског гријеха због поистовјеђивања српства и југословенства, од интимне, понекад подсвијесне жеље да се Хрвати и Словенци асимилирају у Југославију, коју су Срби осјећали као природан наставак Србије”.²

Духовно, а пре свега политичко стање после 1918. године, Љотић је окарактерисао као духовно и морално посрнуће државних и партијских вођа, који су показали недораслост и неспособност да живе у заједничкој држави. Ново доба поставља нове, врло крупне и врло значајне задатке опомињао је Љотић и говорио: „Тешко нама, ако не схватимо шта смо дужни и ако све снаге не напрегнемо да урадимо што треба”.³

Означавајући своје доба као „нејуначко, нехеројско доба”, Љотић је ово образлагао неоспорном чињеницом да је баш међу школованима најтежа криза морала. Јер, „Они сламају урођену моралну снагу у нашем народу, они смућују онај високи дух овог народа, који је у вековима своје историје чуда чинио, одржао се и створио велику државу - на до јуче најтежој ветрометини светској, на Балкану”.⁴

Народ је изгубио „моралну срчаност”, како су говорили и писали „школовани”, а најтежа криза безначаљности, млаке вере и утрнулог одушевљења обухватала је баш њих. Нема оних страшних јунака, који се нису хтели ни уклонити ни поклонити већ који знадоше на страшноме месту постојати”...⁵

¹ Мирко Бојић: „Југославенски народни покрет „ЗБОР”... стр. 37.

² Исто, стр. 59.

³ Димитрије Љотић: „Жива црква”, „Отаџбина”, бр. 17, 17. јуни 1934. год.

⁴ Димитрије Љотић: „Две мере”, „Отаџбина”, бр. 55, 24. март 1935. год.

⁵ Исто.

Промене у друштвеном, политичком, економском, а понајвише духовном бићу нашег народа после 1918. године, Љотић је сагледао кроз резултат Основног закона отаџбине у смислу: „да би се у тако озбиљним тренуцима могли конци догађаја размрсити, правилне и брзе одлуке донети, и донете извршити - најбоље снаге ума и карактера морају суделовати у општим пословима Отаџбине.”⁶

Љотић је указивао и на једну неумитну законитост која се готово по правилу јавља, у свим народима, после великих ратова, страдања, али и херојства народног, а састоји се у томе да „она друга Србија, из позадине”, наступа дрско, селећи се из позадине у прве редове. Тако настаје она „кобна смена”, па људе са фронта смењују они из позадине, како пише Љотић, „То је стварно била смена два гледишта на свет и два морала”.⁷

Иако није (мада се то чини на први поглед) идеализовао политички поредак предратне Краљевине Србије, истицао је и предности тадашњег јавног живота, где је било чистунства и самопрегора, достојанства и поноса у међусобној политичкој комуникацији, а било је и „таквих идеала, који су обузимали духове и самим тим пружали уживање у борби и самопрегору”.⁸

Међутим, пише Љотић, „после рата настаје обрт. Јаван рад и борба губи програматски карактер. Одсуство једног општег идеала видно недостаје. Траже се у мраку и тмини ситни и незајажљиви апетити. Хватају се силуете прстију на јавном добру. Осећање дужности чистунства и самопрегора као да не постоји. Понос се претворио у циничан осмејак на сва ружна факта. Ту и тамо бацају се на видело контуре тешких преступа. Цео живот оријентисан уз циничка подругивања за „поштење наших” и „непоштење других”.⁹

Ово „разочарење” Љотићеве послератне генерације, последица је друштвених промена после 1918. године, и сукоба двеју политичких култура и традиција, једне, која се развијала на византијском цивилизацијском обрасцу, и оне друге, са изразитим римокатоличким политичким обрасцем.

Изаз из оваквог стања „друштвене патологије”, Љотић је видео у једном ефикасном правном поретку „под условом да прво самог себе поштује, је израз схватања и потреба једног времена и друштва. Свој оквир правни поредак мора бранити исто онако, као што у нужној одбрани човек брани себе”.¹⁰

⁶ Димитрије Љотић: „Основни закон отаџбине”, „Отаџбина”, бр. 1, 25. фебруар 1934. год.

⁷ Димитрије Љотић: „Кобна смена”, „Отаџбина”, бр. 44, 6. јануар 1935. год.

⁸ Димитрије Љотић: „Корупција”, „Отаџбина”, бр. 10, 29. април 1934. год.

⁹ Исто.

¹⁰ Исто.

Преображај међуратне Краљевине Југославије, подразумева по Љотићевом мишљењу читав низ корених реформи, првенствено дубоке духовне обнове која би обухватила следеће потезе:

„Државну Управу преудесити тако да целокупан народ, да сваки појединац осети да је ово његова земља. Да се Држава стара за благостање свакога свог грађанина. Тај осећај, више него и један други, омогућиће напредан живот Држави и створиће од будућих војника морално спремне на све напоре и све жртве. Ово ће се постићи увођењем поштене и добре администрације. Упућивањем чиновништва да служи народу. Прогањањем корупције до истраге. Омогућењем правде, безбедности и поштовања за свакога. Подупирањем, свуда на сваком кораку, морала, поштења и осталих врлина. У војсци, обратити пажњу на карактер, честитост, поштење, исправност и вољу у вршењу службе код официра и подофицира. Прогонити и одстранити протекционаше, пузавце и некарактере. Развити до крајњих граница другарство. Обратити велику пажњу на резервне официре, нарочито на оне који ће бити старешине основних јединица. Сваке године повећавати њихову стручну спрему. Створити план и приступити васпитању омладине. Пружити јој примере. Не губити из вида да је то највећа и најпреча дужност. За примерима и идејом њој неће бити тешко поћи. Убеђивати их биће непотребно. Они ће сами поћи за делом. У многим земљама данашња омладина је носилац свих узвишених стремљења”.¹¹

б) Национално и југословенско

Као „убеђени Југословен”, како својевремено записа др Ђоко Слијепчевић,¹² дефинишући југословенску политику, Љотић је захтевао да политика Југославије буде национална у смислу да није реч о фразерском национализму, који се свршава у речима и парадама: „Наш национализам носи у себи љубав према народу и држави. А та љубав захтева самопрегор и готовост на жртву.

Ми смо националисти, јер знамо да без национализма Југославија не може ни постојати ни опстати”.¹³

Поред социјалне, политика Југославије мора бити активистичка” у смислу да „рад и стваралаштво морају бити идеал и целине и појединца, а ниједне руке не смеју седети незапослене, све донде док су нам путеви разваљени, док свет станује по мрачним и влажним избама, без и најосновнијих услова хигијенског живота. Само радом, стваралаштвом стиче један народ своје место и углед у свету”.¹⁴

¹¹ Димитрије Љотић: „Морална спрема”, „Отаџбина”, бр. 15, 3. јуни 1934. год.

¹² „Југославија уочи и за време II светског рата”, Минхен, 1978, стр. 70-71.

¹³ Димитрије Љотић: „Какву политику хоћемо”, „Нови Пут”, бр. 16, 8. мај 1938. год.

¹⁴ Исто.

Љотић је истицао и то да је ЗБОР против сваког сепаратизма, јер Југославија, ако хоће опстати, „мора се увећавати, а не смањивати. Тек држава на три мора биће у стању да одоли свима ударима судбине”.¹⁵

Ове Љотићеве мисли су се наслањале на престону беседу Краља Александра од 18. јануара 1932. године да „Народно јединство и државна целина не могу бити никад предмет никаквих погађања, они морају бити увек изнад нашег дневног живота и изнад ових посебних интереса”,¹⁶ тако да накнадна тумачења, углавном марксистички оријентисаних историчара да се ради о једностраном националном и државном унитаризму, чију идеолошку основу чини југословенство - једноставно није тачна. Љотић је добро увиђао да се државно јединство не постиже само интегралним југословенским законима и институцијама, већ да органски извире из народног бића свих јужнословенских народа, расцепканих на племенске и покрајинске основе.

На увек присутну дилему о карактеру државе као народне и(ли) националне, Љотић је давао једино могућ одговор у смислу да је национална држава само у том случају ако једна нација има своју државу, а није обухваћена државом друге нације, различне од прве поретком, духом и судбином, док је Народна пак држава „онда кад држава одговара стварно пореклу, духу и судбини једне нације, - кад је она инструменат, оруђе којим дотична нација с једне стране изражава своја најдубља знања, осећања и веровања, а с друге решава своје главне животне потребе и невоље”.¹⁷

Љотић опомиње и на то да је велика опасност онда када је држава национална, а није народна, попут Југославије, која је национална држава, али још не и народна, како пише, „онај фини инструменат који одговара југословенској народној стварности, нити пак онај спасоносни алат којим ће бранити и искивати своју народну судбину. Добро је што је национална. Није добро што није народна, јер ће тек тада бити оно што треба да је”.¹⁸

Морамо је учинити народном, - захтева Љотић и додаје: „Огроман посао је пред нама.

Треба страшних напора, мука и борбе да се то оствари.

Али не питамо колико. Знамо само да морамо делати и борити се. Знамо да тај циљ: народну државу Југославије, морамо постићи.

То је „Збор” поставио за свој задатак.

И отуда и има толико непријатеља”.¹⁹

¹⁵ Исто.

¹⁶ „Стенографске белешке Народног представништва Краљевине Југославије”, Београд, 1932. стр. 7.

¹⁷ Димитрије В. Љотић: „Национална и народна држава”, „Нови Пут”, бр. 26, 24. јули 1938. год.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Исто.

Љотића је југословенска идеја занимала, просто „опседала” и као идеја задругарства, у складу са његовим познатим идејама о органској, задружно-сталешкој држави, пошто је дух југословенских задругара сличан своме родитељу: „он је у ствари дух југословенске породичне задруге”.²⁰

Породична задруга као особена словенска заједница је била много дубља заједница. Она је већ својим пореклом, ничући из породичног живота, посебног за Словене, значила нешто више, јер у тој задрузи „домаћин (старешина) је био вођа не само материјалних добара, већ и духовни и морални изграђивач, својих задругара, најодговорнији и с најтежим дужностима. Ауторитет!”²¹

И зато схватања сталежа како пише Љотић „нису ни средњевековна, ни Мусолинијева, ни Хитлерова, већ чисто народна, југословенска. То је оно што је вековима живело и у Срба и у Хрвата и у Словенаца и у Бугара, оно што - иако занемаривано и уништавано - толико јасно и непобедно избија на све стране у нашем сељачком друштвеном животу”.²²

Због тога што су развијени на економским, социјалним и духовним потребама народним, дакле, на друштвеним функцијама, у њих, „у те сталеже не улазе посебно сваки за себе: обућари, професори, месари, хлебари, лекари итд. као засебни сталежи или правилније еснафи. Они се групишу у органски сталеж, који омогућује, да се до потпуности плански свака функција проведе и да се та функција правилно обавља у целом народу, на целом подручју наше државе”.²³

Заправо, интегрално југословенство, као идеја о југословенском народу, Србима, Хрватима и Словенцима у политичкој матрици, прецизније речено - политичком обрасцу Димитрија Љотића оцртавала се и кроз критику индивидуалистичког начела и промоцију државног и народног јединства Југославије не на механичким, већ на органским основама, како пише Љотић: „А ми мислимо да Југославија и није дошла да то буде, - а и да је дошла, - да се таква одржати не може, те да је могућа само друкчија Југославија. Југославија, органска држава - органска политика, органска привреда”.²⁴

Пошто полази од поставке да народи могу да се уједине истински само на духовном плану,²⁵ Љотић сматра да је уједињење јужнословенских народа 1918. године, у заједничку државу, итекако имало смисла, иако су у тој заједници поједини народи уложили своју сувереност, државу и територију.

²⁰ Димитрије Љотић: „Сталежи и Збор”, „Отаџбина”, бр. 94, 29. децембар 1935. год.

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ Исто.

²⁴ Д. Љотић: „Ко све брани - све губи”, „Отаџбина”, бр. 88, 10. новембар 1935. год.

²⁵ Димитрије Љотић: „Таворење и животарење”, „Отаџбина”, 12. новембар 1936. год.

Оно је требало да донесе обогаћење сваког народног дела оним одликама које поједино племе има у већем обиму над другима, синтезом тога најбољег из појединих делова и „сама целина би се осетила могућнијом и богатијом. Али, да би се то десило морали бисмо престати гледати само у мане оног другог. Ако наше јединство није данас довољно јако, то је отуда, што смо се ујединили у манама нашим”.²⁶

Идеја југословенства - оног истинског, народног, интегралног, у делу Димитрија Љотића садржана је у његовој основној запитаности која овако гласи: „Треба ли Југославија Србима, Хрватима и Словенцима или не? Показује ли нам повесница да је за извршење њихове мисије у свету она потребна или не? Доказује ли нам искуство да су се они и без ње могли развијати - несметано, по дубоким захтевима оне снаге успаване у њима или не?”²⁷

Знајући колико су поједини народи добили чином уједињења, с обзиром на то да до 1918. године, вековима нису имали своју националну државу, реалиста у политици, искрен у духовном погледу, пред Богом, народом и државом, Љотић је захтевао: Нека погледају Словенци границе свог племена и Југославије: „Нека виде какви су услови развића баш за саму словенштину били пре ње, пре Југославије.

Нека виде Хрвати, нека погледају своју историју пре Југославије, али нека је погледају објективним очима, онаквим каквим је Масарик имао снаге да погледа историју свога народа, историју без фалсификата и мистификација, и нека погледају шта је Југославија баш хрватству обезбедила”.²⁸

Нека виде и Срби своју повесницу сматра Љотић и додаје: „Нека је погледају мушки у очи. Нека се не заварavaju о томе да су икад били у стању сами да обезбеде своју судбину. Јесу имали Немањиће, али за које време? А после тога нека им причају гусле искуство. А доцније? Све, само ако буду хтели да се отресу претераности и да виде праву стварност, све ће им говорити да изван Југославије, ма колико широко српство обухватило ову државу, сигурну и сталну судбину српство не може имати”.²⁹

в) Косовски завет

Љотић, када је реч о суштини Косовског завета, указује на његову духовну димензију оличену у сазнању да су Срби у косовској епопеји, заправо побеђивали поред спољашњег непријатеља и унутрашњег - у себи. Заправо, побеђивали и обуздавали себе, своју неслогу, ускогрудост, слабост: „Косовом смо себе карали, мане и пороке прогонили. „Зар и ти да будеш Косовски осветник?” прекорно је говорио многи

²⁶ Исто.

²⁷ Димитрије Љотић: „Важније до важног” „Отаџбина” бр. 149, 11. фебруар 1937. год.

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

наш човек нама млађима кад смо били лакомислени, лени и малодушни. Зато је Косово степен културе”.³⁰

Ове Љотићеве мисли о Косовском завету показују и једну дубљу димензију његовог схватања југословенства, које не занемарује ни национално, светосавско и косовско заветовање нашег народа. Духовно значење „Косовског завета” јесте алфа и омега духовне и националне самобитности и крепости нашег народа, његовог жртвовања за Крст часни и Слободу златну, не само српског већ и осталих јужнословенских народа.

Косовски „пораз” је у ствари, била победа српског народа, у смислу да мора доћи до пораза, „али до таквог који ће бити кроз векове залога победе сокровишће закопано на Косову из кога ће вековима читав један народ црпсти одиста чудну храну и чудно пиће, којем се пјане поколења”.³¹

Косовски завет није видео као мит, већ као хришћански завет који је српском народу омогућио да издржи турско ропство. Косовски пораз - народ је преточио у моралну и духовну победу, пошто су изабрали, уместо царства земаљског - царство небеско.

Радије се одлучише, сматра Љотић „боговски са својим владарем за свој Велики Петак, поштену смрт, него ли да добровољно предаду своју државну самосталност и сићу са сцене. То је тај велики моменат историјски. Околност да се цела војска пре битке причешћује - а то се не спомиње ни при једној од толиких наших битака - знак је решености да се мре... Главе дају, слободу не дају...”.³²

г) Југославија и хрватско питање

На дилему: национално и(ли) југословенско, Љотић одговара да је потребно и југословенско и национално (покрајинско), у смислу поимања национализма као осећања и као концепције. Југословенски национализам је најбитнији услов савршеног југословенског национализма и он мора садржати пре свега, у себи осећање национално: „Сваки појединац треба да је овим националним осећањем прожет и да на њему оснива целокупну своју и јавну приватну делатност. Збор не уноси национализам у програме. Он га већ претпоставља код сваког појединца, члана југословенске заједнице, јер иначе да га не претпоставља, целокупан програм Збора би се могао распасти у прах и пепео. Али Збор претпоставља и тврдо верује у национално осећање наше народне заједнице”.³³

Истина, поистовећивао се однос југословенства и национализма, али национализма схваћеног тако да је без борбености национализам пара-

³⁰ Димитрије Љотић: „Политика царства земаљског”, „Отаџбина”, бр. 19, 1. јули 1934. год.

³¹ Димитрије В. Љотић: „Видовданска размишљања”, „Нови Пут”, бр. 24, 3. јул 1938. год.

³² Димитрије Љотић: „Косово - 1389”, „Отаџбина”, бр. 18, 24. јуни 1934. год.

³³ Д. Љотић: „Наш национализам”, „Нови Пут”, бр. 16, 8. мај 1938. год.

да, „без решености је он само празна реч која лепо звучи, али не значи ништа.

Три основне црте дакле мора имати национализам: социјалну садржину, конструктивност и најодлучнију борбеност. Нема ли ова обележја, он је празан, без живота и осуђен да остане вечито само мисао, намера, жеља. Остварити се никада не може. Од њега су противници јачи”.³⁴

Из овога схватања национализма сматра Љотић, никао је Збор. Наш национализам је „првенствено социјалан. У свом непомирљивом ставу против либералног капитализма са једне и комунизма с друге стране, нашао је у народноме духу свој национални социјални и привредни систем”.³⁵

Задружна држава заснована на организованим сталежима напомиње Љотић, није проналазак Збора: „Идеју о њој је Збор нашао у народној свести, у народном карактеру. Њу је прихватио из свога национализма, јер је за нас национализам тек онда оправдан, ако може народу дати оно социјално и економско уређење које му одговара и које даје гаранције да ће народу омогућити процват и благостање”.³⁶

Али, и овај социјални национализам, као једна од претпоставки југословенског национализма, а шире и југословенства, тражио је домаћина на челу државе, који „сваком својом мишљу, мора сваки дан и сваки сат бити искључиво везан за своју краљевску мисију”.³⁷

За разлику од марксистичког тумачења које инсистира на класној компоненти (нација = радничка класа), Љотић је знатно одређенији, пошто је за њега нација расно-историјска стварност. И национална историја није ништа друго „но тражење тог израза одговарајућег националним развојним могућностима. Грех је дакле против човечанства осиромашење његове историје и његове физиономије - онакав став добре наше омладине, према својој нацији и својој историји”.³⁸

У једној занимљивој и по много чему индикативној полемици о Димитрију Љотићу, где је др Кајица Миланов тврдио да је Љотић био сав у „хришћанском национализму пожртвованој служби народу”, а идеолошки корен му је „у нашој традицији националног православља”,³⁹ оцртавала је концепција нације, не само расно-историјску индивидуалност, већ је нација, односно њен правно-политички израз - држава - средишни интерес свију класа и редова једне нације: „Све су класе заинтересоване у њеном одржању и развоју. А самим тим, национална солидарност представља угаони камен државне политике са својим ко-

³⁴ Димитрије Љотић: „Два фронта”, „Отаџбина”, бр. 91, 8. децембар 1935. год.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ Димитрије Љотић: „По осми пут”, „Наша борба”, бр. 6, 12. октобар 1941. стр. 2.

³⁸ Димитрије Љотић: „Не класа, него нација”, „Отаџбина” бр. 16, 10. јуни 1934. год.

³⁹ Др К. Миланов: „Став и борба Димитрија Љотића”, „Искра”, бр. 519, 1. 12. 1972; Видети одјек: Душан Тосић: „Отворено писмо К. Миланову”, „Искра”, бр. 528-529, 15. март - 1. мај. 1973. год.

релатима: националном дисциплином и хармонијом класних интереса”.⁴⁰

У односу према нацији и национализму, Љотић је одредио и наводно „фашистички” карактер ЗБОР-а. Он каже да је због става како је на националној бази могуће решити невоље савременог друштва (а тада су најчувенији били Мусолинијев и Хитлеров национални покрет) ЗБОР „одмах обележен као фашистички”,⁴¹ иако то није тачно.

Ми смо јавно и без завијања, пише Љотић, објавили:

„1) да смо националисти, и сматрамо интернационализам за огромну заблуду, у главном вешто убачену с јеврејске стране у циљу растројења хришћанског друштва.

2) да смо против демократије, као владавине броја, јер држава заснована на том систему не води рачуна, осим броја, о осталим животним вредностима, које се бројем не дају изразити, а нису ништа мање важне за живот огромног броја народа, па чак и целокупног народа.

3) да смо против парламентаризма, јер тај систем не решава народне невоље и проблеме - и омогућава неодговорност, као систем у целокупном државном и народном животу.

Ко је за то да се народ истински чује у питањима која њега интересују, тај мора бити против парламентаризма.

4) да смо против политичких партија, јер оне цепкају праве природне народне организације, сталеже народне, који једино с правом могу народ представљати и о народним невољама говорити.

5) да стојимо на органском посматрању живота, народа и државе, а не механичком тј. да мислимо да је живот народа и државе бар толико осетљив колико живот дивљака у једној градини, па као што тамо није дозвољено градиоцу, без позивања дубоких правила живота биљака радити у градини, тако ни у друштву људском није дозвољено млатарати, сећи, ломити, резати, сејати, или плевити по теоријама извученим из главе неких кабинетских мислилаца, већ само по добром познавању дубоких истина о народном и државном животу.

6) да смо за то за породицу (основну друштвену ћелију и њена права), за својину (економску подлогу породице) и за приватни подухват (полугу правилног друштвеног живота) - али у оквиру интереса народне целине, израженог у општем друштвеном плану.

7) да стојимо на гледишту међузависности свију делова народних једних према другима, а не на марксистичком гледишту борбе међусобне у крилу народном, да мислимо да не може ратовати корен са стаблом, ни стабло с гранама, ни гране с лишћем, ни ово с дрвећем, и плодом, да верујемо да те основне истине органског живота истина и у људском друштву.

У колико нешто од овога, рекли смо тада, има и код фашиста и код национал-социјалиста. Богу хвала. Нећемо ми због тога то из наших начела и програма брисати, јер из ината ништа не радимо, као што неће-

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Димитрије Љотић: „Наш национализам”, „Нови Пут”, бр. 31, 4. септембар 1938. год.

мо у наша начела ставити ништа што тамо нема за љубав њихову, ако тако одиста не мислимо.

Нисмо се ми, рекли смо тада, угледали на њих, нити је сваки од њих учио школу код других. Већ смо с љубављу посматрали живот свога народа, гледали његове невоље и његове патње, питали се како бисмо му помогли, и резултат тог и таквог посматрања и разумевања јесу ове истине које Збор, ето, већ четири године скоро, објављује и за њихово остварење се бори”.⁴²

Поред неких сличности, Љотић је оштро говорио и о „дубоким разликама које нас деле од фашизма и хитлеризма” а огледају се у следећем: „Указали смо да фашизам деифицира (обожава) државу, а хитлеризам расу. А ми, додасмо тада, као Словени, и као хришћани, нисмо у стању пасти у такву заблуду. Знамо ми и верујемо, да изнад државе и расе постоје бескрајно веће вредности и ми не можемо, попут Мусолинија и Хитлера, то да не видимо.

То што смо одмах видели, од тог времена само нам је још јасније било. И данас то хоћемо на примеру Хитлеровом само још боље да прикажемо.

Али он, пише Љотић, није био у стању отићи даље од Немачке истине. Он уопште не види опште човечанску истину, нити је признаје. Онај Немац који се труди да сазна објективну, а не само немачку истину, није добар Немац.

Скуп свију истина и синтеза њихова је у Богу. Али људима је истина приступачна само кроз нације. Али друге могу како хоће, а немачка нација је дужна да проповеда и остварује само једну истину, своју истину, коју је она сагледала. Нема истине над том истином. Свет овај је поприште сукоба раса, нација истина, у којој немачкој истини, немачкој нацији и немачкој раси ваља господарити”.⁴³

Дакле, закључује Љотић, „наш национализам” не обожава ни државу, ни расу, ни нацију, и ако им, с друге стране обезбеђује она места која у органском поретку могу и треба да имају.

Није такав случај с другима. И ми то, и у општем, и у њиховом интересу истичемо.

Јер неће само једни губити, а други да не изгубе”.⁴⁴

Љотић ипак није био идеалиста који зарад једноставне југословенске државе „не види” постојање горућих проблема у међуратној Краљевини Југославији. Истина, он пише да постоји проблем племенски, као и проблем поверења грађана према државним органима, јер „нема доброг посла без поверења”.⁴⁵

⁴² Исто.

⁴³ Исто.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Д. В. Љотић: „Нерешени проблеми”, „Отаџбина”, бр. 162, 12. јуни 1937. год.

Исто тако, постоји и проблем пословања правичности од стране државе. Не изостаје ни проблем организације друштва и државе као ни проблеми народног моралног живота.

Постоји и проблем народног материјално-економског живота, вели Љотић и додаје: „Набројасмо проблеме који од кога важнији, оштрији и непосреднији. Колико да се то има пред очима. Да се не сметне с ума. Да би се и наш став разумео”.⁴⁶

Љотић је примећивао и једну неоспорну историјску истину, везану за уједињење 1918. године, а садржану у томе да југословенство, као мисао, нису створили Срби, Бугари или Словенци, већ су: „Најбољи и најумнији Хрвати током XIX века формулисали ту мисао и то не само као историјско-политичку тезу о извесној неразделивост судбине југословенских племена, већ и као тезу о народном јединству.

Срби су међутим војнички и политички ту мисао прихватили и углавном остварили”. Али и то да „међу Хрватима нису сви били једнодушни у југословенству. Један део Хрвата, познат под именом франковци, имао је сасвим супротно политичко веровање”.⁴⁷

Решење „хрватског питања” за Љотића је сасвим једноставно и може се остварити широком и стварном самоуправном децентрализацијом за све ствари за које није нужна јединствена државна акција, и зато се може решити „стварањем способних самоуправних јединица, којима би се и могло и морало оставити да се, по вољи својих становника удружују; оно се мора решити не спровођењем геометријски замишљеног југословенског јединства, - механистичким средствима, на силу Бога, - већ органским уједињавањем народа у држави; ово се мора решити таквим устројством државне управе, у коме ће свака функција државне власти бити стварна и потпуна, али исто тако и њена одговорност; оно се мора решити планском привредном и друштвеном политиком, коју стварају народни сталежи, под надзором и руководством државне управе ослобођене странкарства, котеријаштва и кликаштва; оно се мора решити, јер ће тада бити много више правде и реда под далеко сношљивијим економско-социјалним приликама него што су данашње”.⁴⁸

Већ 1936. године, Љотић је размишљао о државно-правним проблемима српско-хрватских односа.⁴⁹ После боравка у Далмацији, он је писао о „српској психози Србина”, посебним етно-психолошким карактеристикама Срба као појединаца, али и као националне заједнице.⁵⁰

Љотић је сматрао да код Срба има довољно политичког смисла и памети, јер су одлучно схватили духом и срцем неминовност Југославије са гледишта општих интереса, како српских, тако и хрватских, и словеначких па и бугарских. Дакле, Срби нису идеолошки творци југосло-

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Димитрије Љотић: „Хрватско питање”, „Отаџбина”, бр. 74, 4. август 1935. год.

⁴⁸ Исто.

⁴⁹ Димитрије Љотић: „Српски фронт”, „Отаџбина”, бр. 147, 28. јануар 1937. год.

⁵⁰ Исто.

венства и Југославије: „Код њих није потекао ни илирски, ни југословенски покрет. Они су били душом својом само Срби, па ипак, кад су војнички и политички толико допринели, уз садејство огромних светских фактора, да се створи садања држава, они су разумели да је то веће и лепше од Србије и свом душом примили мисао југословенску. И толико су жртвовали за њу да они који гледају са стране, злобна лица и скрштених руку, мисле да то и није жртва, да то ништа не боли, ништа не стаје, - да је то управо маска за грозно подле и себичне интересе!”⁵¹

Љотић је разоткрио и хрватске, франковачке сепаратистичке тежње, речима да се иза тих жеља за засебним заставама, за аутономијама па и федерацијом „у ствари крије жеља да се не буде у заједници, а ово пак излази из недостатка свести да је Југославија цела целцата и земља хрватска, и словеначка и српска: од Марибора до Ћевђелије, од Суботице до Котора”.⁵²

Исто тако, указивао је да ће сам живот решити хрватско питање, пошто, чим Југославија „поклецне, он ће јачати. Кад се Југославија снажи, он ће клецати”, али „Југославија је дужна себи и својим синовима да пружи оно што су најбољи њени синови од ње, борећи се за њу духом и мачем, и очекивали”.⁵³

Борећи се за јаку и снажну југословенску државу био је и остао одлучан противник споразума, јер је веровао у његову немогућност: „Зато верујемо: или да нема споразума, - или да је тај споразум направљен на штету Југославије и њених животних интереса.

Јер се наше тврђење о немогућности споразума с данас владајућим франковлуком не може побити”.⁵⁴

Поводом споразума В. Мачека и Удружене опозиције Љотић је почетком маја 1938. године, на Мачеково „примање заједничке границе, заједничке династије”, луцидно договорио да заједничка држава, заједничке границе и заједничку династију можемо по несрећи, имати и с Турцима и с Кинезима. Али „заједничку судбину с њима не бисмо хтели ни могли имати ни из разлога који су јасни, и које зато баш не треба ни објашњавати.

А то је опет ово што споразум избегава не само да помене, већ и све што је у њему написано, управо као да је ту дошло зато да ту заједницу судбине потре, пориче и онемогући.

Ето то је наша главна и једина, ако се хоће, али особито важна замерка”.⁵⁵

⁵¹ Исто.

⁵² Димитрије В. Љотић: „Опет немогућности споразума”, „Отаџбина”, бр. 165, 3. јули 1937. год.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Д. В. Љотић: „Зверка и њен траг”, „Отаџбина” бр. 166, 3. јул 1937. год.

⁵⁵ Димитрије Љотић: „Наша замерка споразуму”, „Нови Пут”, бр. 15, 1. мај 1938. год. Видети: „Истина, слобода, хрватско питање”, „Нови пут”, бр. 38, 13. новембар 1938;

Љотић је тражио од Мачека да призна судбинску повезаност Хрвата са осталим Јужним Словенима док год то не призна, „све остало није важно, јер ће, код сваког садашњег стања, Хрвати остати и даље пасивни елеменат у држави, неће унутра унети сву своју душу, неће се борити да она целцата, буде мирна, светла и радосна.

Отуда, писао је Љотић, „нас „Збораше” ништа за тај споразум не може загрејати: ни заједничка држава, ни заједничке границе, ни заједничка династија, - ако уз то није призната и примљена и заједничка судбина. Или обратно, ако је примљена заједничка судбина, све остало извире из тог огромног врела”.⁵⁶

Интересантна су и Љотићева запажања о хрватском питању у међуратној Краљевини Југославији, о чему је говорио и у Хрватској, на пример, у Далмацији коју је посетио 1937. године. Гледиште ЗБОР-а о овом питању је јасно: „Хрватско питање се споразумом не може решити. Има један део који се састоји у дубоким поправкама друштвено-економским и морално-политичким. Тај део Југославије мора дати, јер ако не да, она неће испунити онај задатак који као држава има. - Има други део: франковштина, осећај мржње према Југославији, према свакој заједници са Србима - а тај део се никаквим споразумом решити не може”.⁵⁷

Поводом разговора Давидовић-Мачек, Љотић је упозоравао и на различито схватање југословенске државе, увидевши да се сепаратистичке тежње Мачека заснивају на једностраном ставу како он „хоће једну трећину или четвртину - па да тим влада али цела му је велика и превелика”, односно, да хрватско питање постоји зато што је „Југославија сувише велика и снажна за г. Мачека”.⁵⁸

Још се у тзв. „Загребачким пунктацијама” од 7. новембра 1932. године, склопљеним између Хрватске сељачке странке и Самосталне демократске странке промовисала потреба федералног уређења земље, док се у споразуму у Фаркашићу, од 8. октобра 1937, између Народне радикалне странке, Демократске странке, Земљорадничке странке, Хрватске сељачке странке и Самосталне демократске странке удружене у Сељачко-Демократску коалицију, захтевало „увођење новог уставног поретка који би био заснован на начелима народне владавине, а остварио би се као заједничко дело Срба, Хрвата и Словенаца”.⁵⁹ Имајући то у виду, Љотић реагује на оптужбе Мачека да неће да разговара са ЗБОР-ом, јер „нема корена у народу”, и једноставно вели: „Мачек и не може, и не мора разговарати са „Збором”. Не може, док не каже да је Југосла-

„Г. Мачек долази у Београд”, „Нови Пут” бр. 18, 14. август 1938; „Мачек је био у Београду”, „Нови Пут”, бр. 29, 21. август 1938. год.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ Д. В. Љотић: „Неспоразум код споразумаша”, „Отаџбина”, бр. 163, 19. јуна 1937. год.

⁵⁸ Исто.

⁵⁹ Видети: др Драган Суботић: „Прилози за националну историју државе и права у 19. и 20. веку (до 1941)”, књ. I, Београд, 1996, стр. 158-159.

вија његова земља, онда заиста не мора са „Збором” ни говорити, јер нас после тога ништа на заједничком послу неће ни делити.

И опет на ово добисмо само грдње и подметања, али одговора људског, разумног и часног не добисмо”.⁶⁰

Љотић је увек истицао да ЗБОР једини најдубље и најрадикалније, и најреволуционарније, гледа, - саму суштину ствари јер „не посматра ствари по етикетама, калупима, насловима, већ” испод тих етикета, калупа, наслова хоће да види ону најдаљу и најопштију стварност. Он је с једне стране за Југославију, једино јемство за развиће свију индивидуалности које је сачињавају, а с друге стране он види да је оштећена мисао заједничка, да је вера у заједнички пут претворена у горко разочарење - и да због тога нема љубави заједничке”.⁶¹

Ови Љотићеви ставови показују да је био велики поборник јаке и снажне југословенске државе, што је уосталом, одлика великих људи и патриота, који изнад свега воле своју отаџбину и свој народ.

Др Драган Суботић

„НОВИ ПУТ” (1938)

ТРИ УСЛОВА⁶²

Што се више мисли о држави, а човек о њој мора све више мислити, јер сваки даном она постаје све важнија, а опет у све већој опасности, долази се до уверења да има услова који мора испунити сваки режим, ма како се звао, и сваки облик владавине, ако жели да успе у свом подухвату.

Ми смо ту и тамо писали и говорили већ о томе, а овде хоћемо да те услове истакнемо нарочито скупа повезане.

Ово је нарочито важно имати на уму данас, кад је очигледно свет цео пред ужасним догађајима, као из апокалипсе, јер ће државе, чији државници испуне ове услове, ипак успети своје народе најбоље да заштите, односно са најмање штете кроз страховити ураган да спроведу.

Први услов: „Они који управљају државним пословима, своје приватне нека забораве” - тако је Дубровник својим управљачима поручивао и зато је те речи дао уклесати при улазу у Кнежев двор.

Не може се краће и лепше рећи него што је то речено.

Сигурно је да неће помоћи никакви закони, ма како ли велики број био, ако управљачи државни овај дубровачки закон не поштују.

⁶⁰ Исто.

⁶¹ Димитрије Љотић: „Југословенска драма”, „Отаџбина”, бр. 146, 5. јануар 1937. год.

⁶² „Нови пут”, број 3, Петровград, 26 јануара 1938. год.

А ако га поштују, чак и без закона, добро ће свом народу и држави својој учинити.

Нема примера у историји да би могло бити добро, ако се овај први услов не испуни.

Отуда „Збор” тражи што више јунака и мученика на челу државе, а што мање кукавица и шићарџија у јавном животу уопште.

Други услов: Сила државна мора бити у рукама људи којима лице сија правдом.

Без силе нема државе. Али сила у рукама неправедних постаје насиље и тиранија. Само у рукама људи који правди служе сила је права и благотворна снага и ауторитет државни.

Нема ауторитета државна власт ако су властодршци без ауторитета.

Трећи услов: Ниједан режим нема права да народ чини горим него што је.

Као домаћини на њиви својој што је дужан таманити коров и чистити кукољ из пшенице, а не радити обратно, тако властодршци морају помагати добро, и честито, и племенито, и витешко, а треба и чистити зло, нечестито, подло и кукавичко.

Ко друкчије ради, не само да зло ради народу и држави својој, већ и самом себи, јер дуго издржати не може, а сав тај рад се свети и њему лично.

Ето тих услова.

Изван њих и мимо њих или без њих се не може добро управљати земљом и народом.

Против њих ко је покушао радити, покушао је радити против саме највеће снаге што је има на свету, против природе ствари.

У изузетно бурним приликама живимо. Припремају се човечанству претешки и пресудни дани. То се види на све стране и по свету.

Отуда је баш највећа дужност наша да ове услове јасно и гласно истичемо, јер све друго да учинимо, ако ово не учинимо, ништа нисмо учинили.

Испунимо ли све услове можемо се надати с правом да ће тешка времена за нас бити лакша, ако не сасвим лака.

СУМРАК ПАРЛАМЕНТАРИЗМА ⁶³

Морална криза дакле, криза поштења, истине и правде, криза карактера и духа, повлачи из дана у дан свет у све дубљи и страшнији понор, а светску атмосферу кужи заразама најгорих покварености, грехова и злочина. Стварна дефиниција моралне кризе могла би се изразити у ово пар речи. То је недостатак свих племенитих и добрих атрибута, ко-

⁶³ „Нови пут”, број 3, 26. јануара 1938. год.

ји би човечју душу задржали на пиједесталу поштења, истине и правде, без чега је напредовање човечанства у било којем случају искључено. Та морална криза довела је до огромних размимоилажења међу људима. Између човека и човека, брата и брата, сина и оца, нестало је поверења, на беду и глад бедника не осврће се, то се њега ништа не тиче, за себе он је спреман да прегори и жртвује све, крв своје крви, брата свога, заједницу, домовину, читав свет. Њему постаде идеал само његов Ја, изнад којег он не види никога већег, часнијег и моћнијег. Грамзивост за новцем и златом достигла је свој врхунац. Људи данас виде свог бога у новцу и злату. Њему се клањају, за њ продају своје поштење, своју част и своју душу. Читав ужас, катастрофа човечанства! Синови, чије очеве нико није могао победити, који своју крв пролеваше за слободу своје земље, који умираху са покликом, са смешком на уснама и са уживањем што испунише своју дужност, обечастеше дар у аманет им остављен: падају пред златницима, продају се, продају домовину и народ свој. И оно, што противници не могаху постићи борбом и крвљу, проливеном на бојном пољу, то сада постизавају у мирно доба, новцем и златом.

Европа, читав свет, налази се на раскрсници... Економска криза, довела је многе народе до врло похвалног и корисног закључка, да треба да сами себи помогну. Држава за државом затвара своје границе, санира и уређује своје прилике, пуни и штеди своје хамбаре и ризнице за сутрашњицу, за коју нико не зна каква ће осванути. Идеја Маркса и осталих утопистичко реалних идеолога пропадају и остају оно, што и јесу у стварности - теорија. Строго националистичке нације избацују на површину и своје јединствене вође који реформаторски и одлучно провађају своје реформе и поступају у строго националистичком духу. Заштићу своје националне интересе, подижу своју властиту привреду и индустрију, истискују и чак насилним средствима страни капитал (велику рак-рану на телу државе!), траже запослење својим синовима, а истискују странце. Овакве реформе на дневном су реду, а у томе видимо како предњаче Хитлерова Немачка, Мусолинијева Италија, Кемал пашина Турска. Хитлер, који хоће потпуно да прочисти своју нацију од паразита. оштрим и бистрим оком разматра догађаје, скида маске, раскринкава полтронаше, парасите, народне изелице и сличне и без обзира, разним начином и разним средствима, чисти своју нацију.

Кемал паша, вођа Турске, на запрепаштење читавог света усуђује се и успева одлично да европеизира Мухамедову Турску, да старцима, задојеним у једном страховитом верском одгоју, скине фесове, а оне који хоће да се буне, ставља на вешала и тако, а у интересу бољитка свога народа, намеће му се новим савременим идејама и води га његову напретку.

Заштита националних интереса, постала је стварно заштитом у Немачкој, Италији и Турској, сконцентрисањем власти у рукама реформатора и националних вођа. Па и у државама где још влада парламентаризам на основицама либералне демократије опажају се силни преокрети, који ће пожурени разним аферама и плачкама и самих парламентарца имати и свој успех. Парламентаризам губи свој значај. Афере и афере на дневном су реду. Па и код нас!

Страни капитал код нас, који нас гуши и код националног радништва ствара незадовољство и узбуну, незапосленост наших радника, а запошљавање странаца, немогућност продаје наших домаћих производа, а продаја страних, незадовољство наших незапослених интелектуалаца, масе страних стручњака и људи, који одлично живе на нашем народном тлу, потреба штедње, ствара код народа убеђење увођења новог стања у читавом свету. Ствара убеђење, да је парламентаризму и либералној демократији одзвонило.. Ствара убеђење о једном новом, истинско народном покрету.

На југословенском обзорју јавља се зора новог доба.

Нова борба за бољи живот, за светлију будућност, за већу славу већ је у току.

Лажни парламентаризам и лажна либерална демократија преживљавају своје последње дане.

Сутон пада на генерацију старих преживелих, засићених и изгубљених, а зора се осмејкује новом Покрету, новом поколењу, новом „Збору“, новој борби и коначној победи будуће нове, снажне и моћне Краљевине Југославије...

НАША ПОБЕДА ⁶⁴

Питају нас наши другови, борци Збора, питају нас и они који још увек, из нама сасвим разумљивих разлога, гледају са сумњом и неповерењем у неодољивост и неминовност народског покрета Збора који све видније облике добија из дубине душе народне, питају нас како ми замишљамо нашу победу шта мислимо када ће наша мисао у пуној снази тријумфовати, кад ће доћи наша победа, зборашка победа.

Одговорићемо им овде. Одговорићемо им јасно.

Пре свега, и једни и други треба да буду начисто са овим:

Наша победа не значи само смену једне владе, не значи смену једнога режима.

Наша победа не значи никако и ни под којим условима оно што наш народ, нагнан тешким искуством, обично овако каже: „То ти је брате, само сјаши Курта, да узјаши Мурта” или: „То ти је, брате, исто то само мало другачије...”

Наша победа ама баш ништа нема заједничко, па ни слично са свим оним „Курта-Мурта” сменама и „променама”.

Е, па шта онда значи наша победа?

Значи много. Много, много значи. Значи промена из темеља, промена из дубоких дубина. Промена органска а не механичка, органска а не организациона, промена народска, пучка а не партијска. Промена свега оног што је постајало и што постоји кроз године и деценије одвојено од народа, одвојено од народне судбине, народних схватања, народних поимања. Хоће овај народ чудни југословенски да стресе једном за свагда са себе све оно што није његово, хоће овај народ да спере са себе сав онај кал и све оно благо што му набацише у његовим мучним, жилавим величанственим стремљењима и борбама за чојством, за јуна-

⁶⁴ „Нови пут”, број 4, 13. фебруара 1938. године.

штвом, за самосвојношћу. Сав „шверц”, сав отров, сву гњилеж, сав мајмунлук што се убади у његов свети словенски дом хоће преко Збор-а да одбаци од себе наш велики народ...

Дакле, наша победа значи победу народа, победу народа над свим оним што истински народно није.

Ми кажемо просто и једноставно ово: доста је било тога да народ страда. Сад народ хоће и убудуће народ хоће да влада. Ето, то је наша „диктатура” за разлику од владавине оне „демократије” која нам дода-ује неке „диктаторске” форме и прохтеве...

Наша победа по том значи и ово:

Вратите натраг народу и друштвеној заједници све оно што је народно и све оно што припада друштвеној заједници. Народ хоће да узме своје послове у своје руке. Цело имање и цело богатство народно, Збор хоће да врати у народне руке. Свим средствима народне производње, народ хоће да завлада и да он с њима рукује, а не појединци, групе, клике, трустови, картели, шпекуланти, одроди, изроди, а добрим делом и туђинци. У привредном погледу, Збор тражи такву „диктатуру”, такву планску привреду за разлику од оне коју нам проповеда „либерална” демократија - демократија народска и отаџбеничка, која заробљује васколики народ и од њега ствара роба и измећара.

У друштвеном погледу, наша победа значи не победу броја него победу човека, чојства и јунаштва, а човек, по нашем схватању није она најгора животиња која гази и ждере слабију животињу од себе. Човек, по нашем схватању, мора бити друг и сарадник човека, а сви скупа људи у једној народној заједници раде заједнички за свој народ и за своју Отаџбину.

У културном погледу, наша победа значи да сваки човек има права на максимум просветљености и културне светлости.

Наша победа не значи долазак нових људи.

Пуна нам је капа и пуна су нам црева тих „нових” људи и тих „нових” смена у људима.

Наша победа значи смену и замену свих институција, смену и промену целокупног система друштвеног. У вези с тиме наша победа значиће промену духа, промену схватања човека, друштва, народа, државе, отаџбине. И то не само промену код оних који управљају него и код целог друштва и народа.

Много, много одиста тражите. Тако ћете нам сада рећи. Свакако. Ми смо свесни тога. Ради тога ми од почетка говоримо и пишемо да наша борба неће бити ни кратка ни лака. Ништа велико стећи се не може без велике, мучне и дуге борбе. И нико Вам ништа крупно неће дати док то не изборите уз велике напоре и жртве...

Ми знамо добро да је наш народ имао у прошлости да извојује и избори и још већу и тежу битку: ослобађање од јарма туђинског. Под тучом челичних куглица (а не гумених) он је истрајао и - победио...

Наша мисао из дана у дан постаје све јаснија и разумљивија народу нашем. Наша је мисао извађена из срца народног, она је његова. Била је само успавана, потиснута, ојађела, очајала. Збор је удар који проналази и открива ту искру, ту мисао народну. Без Збора би она „у кам очајала”... И сваки нов дан, сваког дана кад се сунце роди, том народном искром, том народном вечном мишљу озарен је и обасјан јер бар по је-

дан нови борац Збора, прекаљен, свестан, срећан и горд што се сродио са оним што је исконско и највеће у народу нашем. И ми смо сви задовољни да тако брзо и тако складно развија Збор своја крила. Он расте органски, а како би и могло другачије да буде кад је цео његов поглед на живот и свет у томе органском.

Постепено и полако, мучно свакако и уз напоре, једног дана затитраће у целом народу југословенском његова исконска вечна мисао. У свим срцима синова народних засветлеће она искра. И цео ће се народ пробудити. Тада ће наша победа бити на домаку. А кад то време дође, нашу победу објавиће, народом и светом, други, сасвим другачији знаци но што су биле објављиване досадашње „победе”. Нашу победу неће објавити, путем „велике информативне” штампе, неколико стотина гумених мандатора који вечерас замркну у једној а сутра освану у другој палати могућника. Они су од гуме и томе се није чудити, јер гума скаче и одскаче чим се испусти из руке (уколико се јаче тресне из руке, утолико јаче и поскочи и одскочи на другу страну).

Наши су знаци: непоколебљива вера бораца у народску мисао коју изражују и исповедају, бескрајна љубав наших бораца према народу, њихово несебично осећање своје државе, нераздвојна веза са народном судбином.

А наши су мандатори: стотине и хиљаде бораца који не само верују у своју мисао него и знају да је изразе и примене у свим областима људског стваралаштва.

Кад се Збор окрилати таквим јатом, онда, знајте, примакао се крај свему оном што је дотрајало, онда, знајте, да наступа почетак овом што ће да траје кроз сву будућност народа Срба, Хрвата, Словенаца и Бугара. По овим знацима, кад се нашем земљом вргну такве прилике, онда ће свима бити јасно да долази време кад ће друга судија постати...

ДВЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ ⁶⁵

Пре рата, у времену борби и припрема за борбе за ослобођење и уједињење, најбољи део наше интелигенције - нарочито у извесним крајевима нашим - ишао је скупа са народом или пред њим као вођ и учитељ народни.

У великом светском рату, тај бољи део интелигенције такођер је био с народом и с њиме заједно делио је и поделио је све патње, сва искушења и невоље, све жртве и страдања, све славе и победе.

Та некадашња интелигенција народна играла је огромну, тако рећи пресудну улогу, у раду на општем подизању народа и друштва народног. То је вредело не само за културни, морални и духовни него и за политички, привредни и социјални живот. Песници, књижевници и уметници и опет сви скупа (сви они који су значили нешто), професори средњошколски и универзитетски, чланови Академије наука, лекари, свештеници, инжењери и остали, сви су били са народом и пред њим на добром и стваралачком путу и делу. Прави песник, песник народне речи и народног срца више је значио и већи је утицај вршио у јавном

⁶⁵ „Нови пут”, број 5, 20. фебруара 1938. године.

животу него чета професионалних политичара, а велики уметници, професори универзитета и чланови Академије наука нападали су целе генерације, инспирисали их и држали их у сталној грозници и у одушевљењу истинске службе и правог преданог рада за народ и отаџбину. Као на белу врину прстом се показивало на интелектуалца који би ишао изван или против овог бољег дела наше некадашње интелигенције.

После рата запажа се да се наша интелигенција стално све више и све упадљивије одваја од народа, од народних интереса и од целокупног живота народног. У друштвеном погледу та се интелигенција почела да формира у неку посебност, у неку врсту друштвене класе. Она губи идеале опште, народне и друштвене, и постаје себична, саможива. Од јавног живота она тражи лични профит, задовољење своје сујете, загашење жеђи за удобним, лаким и богатим животом. Синови гледају прилику и траже да се богато ожене, да се преко брака вежу са имућним и утицајним човеком и породицом без обзира одакле је и какво је богатство и утицај стране за коју се вежу. Очеви пак раде свим силама, па често пута и свим средствима, да се такођер обогате како би удобније живели „под старост” и како би својој најужој околини, својој породици и деци обезбедили исто тако лак и удобан живот и богат мираз. Школа се напушта, омладина је занемаривана, културни, хумани и социјални рад се не негује, а ако се већ у свему томе и учествује, то се не чини ради саме ствари него из снобизма, ради неког маскирања, то се све узима и употребљује једино као лакши пут да се стигне што пре и несметаније до материјалних задовољења.

На ствари народне и државне политике гледа се истим очима и из истих перспектива, Није говор само о оним интелектуалцима, о оној интелигенцији која је узимала такозваног активног учешћа у политичком животу где су се стицали и отимали посланички мандати, министарски положаји, разне синекуре на државним касама и други високи уносни положаји. Исто се односи и на ову интелигенцију која је из такозваног пасивног става остајала мртва, безлична, јалова и жалосна у јавном и политичком раду и животу. Јер да она таква није била, баш јавни и политички живот у многоструком би другачије изгледао.

Више је разлога што се десио овакав случај са знатним делом наше послератне интелигенције. Њих је тешко у кратким потезима све изложити а то је уосталом излишно, јер од тога не би било никакве користи. Велики део ове и овакве наше интелигенције највише се не може спасити нити га треба спасавати. Неоспорна је чињеница да је та интелигенција одвојена од народа и од његових садашњих схватања, а нарочито да је одвојена од народне будућности. С тим она ништа заједничко више нема. И време ће наићи да она пропадне до краја материјално и морално. Као класа, она се не може до краја ни формирати а камо ли одржати. Духовног трага она за собом не оставља никаквог. Она није дала ни системе у науци, ни правце у литератури, ни погледе у философији, она није дала ни један стил или манир у дневној публицистици. О неком моралу или критерију у политичком и јавном животу нема ни говора, пошто она свој став у том погледу никад није јасно испољила, а камо ли и документовала...

Без спремне, без честите, без одважне и несебичне интелигенције није дан народ и ниједно друштво не могу напред. У тешким временима и превирањима таква је интелигенција и народу и друштву од нарочите потребе. Ми верујемо у здравље нашег народа, у здравље његових најширих слојева и с обзиром на то ми знамо и верујемо да ће поново интелигенција играти и одиграти улогу у нашем свеукупном животу какву је некад она добра интелигенција играла. Није све пропало и није све заражено. Нису се ни данас баш сви интелектуалци бацили на подизање плата, на стицање каријера, на захватање мираза и веза, на искоришћавање свога знања и својих струка у професионалне и материјалистичке сврхе. Вероватно је чак и то да боље народне интелигенције и данас има више него оне рђаве, само што је она распршена, растурена, разочарана и скептична. И та ће се интелигенција опет снаћи, она ће се скупити, она ће ударити снажно и одважно одређеним стазама бољем животу и већем стварању и радиће активно да до таквог положаја што пре дође.

Таква интелигенција поново ће васпоставити контакт с народом, васпоставиће оне дубоке и интимне везе између себе и стабла народног које су биле прекинуте многим недаћама и невољама послератним за што сносе велики део одговорности и она рђава јучерашња и данашња интелигенција која мора да нестане.

ДРУГОВИМА ИЗ ДАЛМАЦИЈЕ ⁶⁶

Хитао сам да вам дођем. Нисам вам био скоро двије године. Двије године сам по другим крајевима ишао и борио се, нарочито у Београду, а вас за то вријеме не виђех.

А ви остадосте верни нашој мисли и умножисте своје редове и ојачасте их вјером и љубављу.

Али ја вам опет не дођох. Изузев Шибеника, у коме виђех наше другове, прегледах им редове, виђех им вјеру и љубав. До вас других не дођох.

Јер паклена мржња окупи неколико стотина заведених младића, те два сата разбијаше камењем зграду у којој се ми тек отпочесмо сакупљати да бих говорио о „Идејним смерницама будућих покољења“. А потом тек дођоше оружници, те се мржња ових нападача окрете на њих и у сукобу са оружницима паде несрећни младић Драгутин Беламарић и још неки бише рањен.

И због тога власти нађоше да им се не сме дозволити даљи пут по Далмацији, те ме вратише два пута у Книн, а одатле видевши да узалуд чекам, вратих се натраг Загребу и Београду.

И тако мјесто да вас очима својим све видим, и мјесто да с вама могу говорити живом и пламеном рјечју, морам бити далеко од вас и само овај лист ако вам буде донео моју поруку.

⁶⁶ „Нови пут“, број 6, 27. фебруара 1938. године.

Надам се да вас ни ово неће, као ни све досад, омалодушити.

Не заборавите прву нашу мисао: дуг и мучан пут је наш, а на том путу потребни су борци и јунаци.

И кад наши старији другови, којих је мање у Збору, издржавају тај дуг и мучан пут, - и ако они, по сили прилика, неће моћи дуго уживати плодове побједе, како да то не издржиш ти, драга наша младости, што си једва дјетинство напустила, животу се тек отворила, кад је побједа твоја, кад ћеш ти у цвјету младости бити окићена њеним сјајем, кад ће живот твој због ње тек сву пуноћу љепоте и дражи имати.

Много тјелеса виђех како лежу широм нашег славног Балкана, и тјелеса драгих и блиских, али ми ријетко кад теже паде такав приказ као кад кроз разбијене прозоре земљорадничке читаонице угледах како на цести лежи опружено тјело несрећног младића из Шибеника. Јер он први падоше у борби за своју земљу, а овај у братоубилачкој мржњи и лудости.

Знам да и вама то није лако. Утолико пре што ће завједени мржњом људи на ваш терет ту смрт да стављају. Иако нико од нас једном рјечју не изазива нападача, иако им ниједан једини камен из читаонице не вратисмо, (а њихова гомила не би нимало добро прошла да смо им камене што га на нас бацише вратили) већ на сву узвитлану мржњу само пјесмама одговарасмо, пјесмама које су требале и њима очи да отворе, ипак ће нас, нарочито вас кривити за оно што се десило мимо и против наше воље.

Али ви јуначки гредите својим путем. Колико год вам је могуће не окрећите главе своје на те нападе. Но делајте вјером и љубављу и пуните снагом. Лакше је вама него њима, јер побједа је само наша.

Знао сам да су први зачетници шибеничког напада комунисти. Зачудио сам се кад сам чуо да нису сами, да су с њима и неки омладинци из омладинских римокатоличких организација. Волио бих да то није тачно, или да је то случајно сасвим. Веровао сам да ту нису биле чисте присташе Хрватске сељачке странке.

Али из „Хрватског дневника“ после напада, виђех да нема ни рјечи осуде за нападача. Напротив, кривац сам ја, искључиво ја. Ја сам изазивач, јер долазим у један хрватски град, Шибеник, а негирам да постоје Хрвати, да постоји хрватско питање.

По томе би изишло да је напад дошао као спонтани револт против мене од људи који знају шта ја говорим и који увријеђени у свом националном осјећају урадише оно што учинише.

Не бих рекао да је тако.

Јер прије двије године прођох кроз толика хрватска мјеста, па ми нико ниједне рђаве ријечи не рече, а нарочито они што ме слушаху. А међу њима бјеше свакако велики број оних који нијесу моје присташе. Кад бих ја говорио тако нешто вријеђајуће, откуд да се за двије године не нађе нико на мојим зборовима и предавањима да ме укори, да ми пребаци, да ме нападне. Нико, ама баш нико.

Па и у Шибенику бијих прије двије године, па ме у тој истој читаоници слушаху петсто Шибенчана. А међу њима бјеше и противника. Јер кад

се читаоница испразни нађоше у кућу једном пажљиво спуштено једно мућак јаје, што је као посјетницу оставио непознати противник, који тако показа и са каквом је намјером дошао да ме чује и с каквом је промјењеном отишао.

Па и тог дана дођох у Шибеник, јавно и пјешнице прођох од станице до хотела, и по дану ходах с друговима по Шибенику, па нико ни једног рђавог погледа на мене не упути.

Али једно ми из главе не излази?

Зашто „Обзор” тог јутра донесе полемику са једним чланком тобож из моје „Отаџбине”, полемику у којој ми се пребацује непознавање и врјеђање хрватства, а која се завршује чудном - по случајности - поруком да тај и такав Димитрије Љотић има смјелости обилазити хрватске крајеве и хрватске градове?

И зашто је др Дежману било потребно да измишља чланке па с њима да полемише, кад је могао наћи толике моје чланке које сам ја писао и потписао? Јер „Отаџбина” није редовно изишла од 6. IX 1937. (како је сад уобичајено рећи „из техничких разлога”) а она три броја што отада изађоше нису садржавали ни један чланак са онаквом садржином.

Мене је ово толико више изненадило што је др Дежман добар пријатељ садашње владе, па сам вјеровао да ће га то држати на висини, па неће бити у стању овакве ствари да ради.

А онда опет, кад је све то тако спонтано било, откуд онај прекид електричне струје у том дјелу града? И да траје толико док се види да ми и поред тог недостатка умијемо и при свјетлости свијећа говорити, а тада се свјетлост електрична јавља?

Отуда нам није могуће вјеровати у спонтаност оваквог револта. Дубоко смо убјеђени да је све то припремљено поиздаље и поизраније?

А припремљено јер се увиђа на мјестима извесним и у Загребу и у Београду да упркос свију препрека мисао „Збора” напредује и то баш међу омладином.

То је читав вал. Ако се данас устручавате признати сутра ћете милостива господа бити принуђени јавно признање учинити.

За мене ви сте га овим припремљеним нападом већ учинили. Страх вас је савјетовао.

Јер, ако „Збор” нема услова за напредак, зашто оволики и овакви напад.

Кажу да негирам Хрвате, њихову историју и хрватско питање!

Зашто ме онда не пусте говорити?

Најбољи начин да ме учине немогућим то је да ме пусте говорити по хрватским градовима и селима. Кад будем, као што кажу, извријеђао Хрвате, уништио их као народ, тврдио да треба сви да постану Срби и оставе своју вјеру, онда ће ми заиста сва врата хрватска бити затворена.

Ако ја тако говорим, као што они кажу, онда је најбоље за моје противнике, да ме слободно пусте да говорим и да све Хрвате позову да ме чују. Тиме ћу сигурно бити ликвидирао у Хрватској.

Него биће да није тако као што пише уважени др Дежман у „Обзору”, ни још уваженији „Хрватски дневник”.

Мора бити да моја ријеч није таква каквом је умјетно граде ова два листа. Мора бити да постоји опасност извјесна ако ме пусте слушати у миру. Мора бити да постоји извјесна опасност за тезе које заступају „Обзор” и „Хрватски дневник”.

Знам да ће ми на то одговорено бити да дајем себи исувише велики значај.

Ја га сам себи не дајем. Дају ми га они који иду дотле да измишљају моје чланке да би доказали да немам право и на основу тога позивали да ме не треба пустити да слободно обилазим хрватске крајеве и градове. И они ми га дају што вјештачки припремају и организују издалека овакве нападе - не питајући шта ће напад стати - они што се сад бусају у груди за проливеном невином хрватском крви, а сами су је на тај пут послали.

Они ми тај значај дају.

Јер за малу воду се гради мала устава, а велика за велику воду.

А нико паметан не ради обратно.

ИЗАЗИВАЧ ⁶⁷

У последње време постао сам изазивач.

Тако ме зове врло уважени „Обзор” и још уваженији „Хрватски дневник”, а њима прави друштво мање познати осигјечки „Хрватски Лист”.

Разуме се, да и „Самоуправа” има исто мишљење. Откуд би она несретница могла друкчије да мисли него напред поменуте јој колеге?

Али сарајевска „Правда” иде најдаље. Узбунила се и забринула. Баш тако каже, изрично: „Узбуњује нас”... „забрињује нас”... Ко узбуњује и ко забрињује? Нико други него главом Димитрије Љотић. Чиме? Изазивањем.

И тако, кад толика уважена и поштована главна гласила најогромнијих политичких групација кажу да сам изазивач, мора бити да и јесам.

Не вреди се пред толиким доказима увијати нити помаже штогод извијати.

Откуд би сви ти уважени органи тако моћних струја могли криво беседити?

Дакле, изазивач!

И кад сам изазивач, онда је право оно даље што каже сарајевска „Правда”.

Право је:

- да ми се предавања забрањују,
- да против мене сарајевска „омладина” демонстрира,
- да се и „понеки прозор” разбије.

А није право:

- што се „никако није уредило” да ми се не дозволи ни долазак у шехер Сарајево, „ни остало босанско-херцеговачка мјеста”,

⁶⁷ „Нови пут”, број 8, 13. марта 1938. године.

- што сам узбунио „омладину”, те није тога дана ишла на спортове и забаве, већ је због демонстрација противу мене ту мало издангубила,
- што је полиција ту „омладину” у њеним оправданим, од мене изазваним, демонстрацијама спречавала, а није гледала своја остала паметнија посла.

Али ми се бојимо да код наших читалаца не изгубимо оно мало поверења што гаје према нама. Могу сад они помислити да „Правда” сарајевска није баш тако, као што напред наведосмо, поделила право од неправог, већ да ми то изричито, тако пишемо и стављамо јој у уста оно што она („Правда”) ни у сну не би помислила.

А не, драги читаоци, баш тако је право од неправог у свом уводном чланку „Љотић у Сарајеву” „Правда” сарајевска разделила. Сваки од вас то може својим очима видети.

Одмах да одговоримо поштованој „Правди” да се и ми мало љутимо на полицију што је стално била између нас и врлих „Правдиних” омладинаца. Истина, не налазимо да није право као „Правда” што налази, јер је то баш дужност полицијска да спречава нереде и већа зла која би из нереда могла проићи. Али нам је ипак било криво, јер треба једном и ти „омладинци” да виде да није нимало паметно ни корисно урликати и нападати људе који им ништа зло не чине.

Али, шта ја то говорим? Како „ништа зло не чине”? Па довољно је што изазивају.

Е јест: изазивају. Ја већ заборавио. Да, изазивају. Да, ја сам тај изазивач што сам „узбунио” и „забринуо” (Ух, тешка ли греха) сарајевску „Правду”.

Добро, дакле, изазивач!

Али чиме сам то изазвао? Нека се не љути, рецимо, многопоштована „Правда” на мене што се усуђујем да је замолим да ми каже чиме сам је изазвао. Молим ја да и ту молбу не схвати као изазивање.

Она је врло тачно (како не би тачна била „Правда”?) утврдила да су моји говори прво сасвим „конфузни”, а друго све више „шупљи”, а уз то још и „мегаломански”! Али зашто би је то изазивало?

Видите: мене би напротив радовало када би, рецимо, баш „Правда” сарајевска била „конфузна”, „шупља”, а уз то још и „мегаломанска”. Ништа ме не би изазивала. Могла би сваког дана да ми посвети по један „конфузни”, „шупљи” и „мегаломански” чланак, никако се не бих осетио изазван.

Разуме се, то ја само тако пишем, јер уважена сарајевска „Правда” прво није „шупља”, друго није „конфузна”, а треће није „мегаломанска”. Није шупља, јер њен чланак који се односио на мене има богату садржину.

Друго није конфузна, јер се види лепо и шта је боли, и шта би желели и шта би је радовало.

А треће није мегаломанска, јер признаје и свој страх, и своје бриге и своју узбуну.

Али опет остаје оно питање које горе поставих: „па чиме сам ја то изазвао?” Јер није могуће „шупљим”, „конфузним” и „мегаломанским” фразама и држањем кога изазивати. Па ја бих увек желео само такве противнике да имам. Ту постоји опасност само једна једина: да се човек искриви или пукне од смеха, - али иначе, ако човек успе да се са-

влада, и да се смеје одмерено, како приличи човеку „од реда”, то је управо велико задовољство, а поред тога, особито је погодно за здравље. Јер заиста нема ништа на свету смешније него шупља и конфузна, а усто још и мегаломанска реч. То човек кад чује има утисак као ћурана да гледа.

*„Залуд, стриче, дуваш, деваш,
Не издува чега немаш!”*

А смешно убија онога који је смеху повода дао, а никако не може да „изазива”, да гневи, да љути. Ту човек може само још да жали тог бедника што је празан и конфузан, а уображен мегаломан.

Али „Правда” мене несрећника „шупљег”, „конфузног”, и „мегаломана” не жали, - она се „узбуњује” и „забрињује”.

Она се радује што ми је предавање забрањено.

Она налази да је право што је било демонстрација и што је „понеки прозор” био разбијен.

Она негодује само што је полиција спречавала њену „омладину” да ова не приреди и веће демонстрације, и ваљда, и више прозора да разбије.

Њој није право што се „некако није уредило” да ми се спречи долазак у Сарајево и у „друга босанско-херцеговачка мјеста”.

Па кад ја „Правду” сарајевску нисам могао ни „узбунити” ни „забринутити” својим „празним”, „конфузним” и „мегаломанским” говорима, а она се ипак „узбунила” и „забринула” (како то сама лепо и изрично каже), онда значи да сам је узбунио и забринуо другим нечим, што она не жели да каже.

Узалуд ћемо ми питати уважени „Обзор”, још уваженији „Хрватски Дневник”, честиту „Самоуправу” и многопоштовану сарајевску „Правду” да нам лепо и поштено кажу чиме их ја то изазивам, кад рецимо, пређем преко Дрине или преко Саве.

Какав ли је то тајни разлог који нам они неће рећи, иако признају да их изазивам?

Не знам. А и да знам, не вреди моје објашњење кад га они неће признати, а сами опет другог, паметнијег не дају.

Али једно стоји:

- да су се „узбунили” и „забринули”.

- да мисле да полиција не треба да смета урлачима и разбијачима, ако они хоће да ме спречавају у мојим говорима.

- да би се радовали кад би се „некако уредило” да ми се преко Дрине и Саве прелаз не дозвољава.

Већ да ми се некако одреди моје Смедерево за једино могуће место у коме ћу моћи да говорим, разуме се, ако буде ко хтео и ту да ме слуша.

Е то стоји. И то стоји написано. Верујем да ће то др Дежман прештампати у свом „Обзору”, верно, по обичају, из сарајевске „Правде” и да ће, на њему својствен начин, и одатле извући аргументе које је извукао случајно, из једног мени од њега подметнутог чланка, оног дана кад је у Шибенику, због тога, погинуо онај несретни младић.

Верујем да ће му се придружити објективни увек „Хрватски Дневник” и честита „Самоуправа”.

Па како и не би? То је читав програм - како да се „некако уреди” да престану моја „изазивања” оног дела честите омладине која се напаја мудрошћу на тако чистим и родољубивим врелима као што су ови листови.

Али, нажалост, ми их можемо уверити, да од тог њиховог програма ништа бити неће.

Јер нас ни спречити, ни зауставити, ни уплашити нису у стању.

Али опет да их молимо: нека ово не сматрају за неко извињавање.

ПОВОДОМ ДОГАЂАЈА У АУСТРИЈИ ⁶⁸

Први пут у људској историји један човек освоји целу једну државу од седам милиона душа за двадесет и четири сата, а пушке не опали.

Дигу руке у небо „државници”. Не могу уста склопити од чуда и изненађења „политичари”. Протестују „две велике демократије”. „Чувају мир и хладнокрвност” Чеси. -----

----- „С резервом прате догађаји” Мађари. Траже разлоге „својој радости” Пољаци.

У ствари: три државе су биле отворено противно томе, а шест држава нимало немају разлога да се радују, па ипак Аустрију је Хитлер освојио и присајединио своме Рајху, а при том пушке није опалио.

Ни супротне уговорне обавезе, ни противљења, ни супротни интереси, нису могли да га у томе задрже. Оно што је он, у првим страницама „Моје борбе” ставио себи у задатак, он је и остварио, не силом већ демонстрацијом силе, као муња брзо, пошто је претходно остварио стрпљиво предуслове свога успеха.

Многи људи говоре већ о опасностима која свету предстоји. Упозорују на експанзивност Германства, на његов освајачки талас који прети осталим народима. Има многих који ће у томе наћи поново хране за борбу „против фашизма”, - за колективни „крсташки рат демократије” противу Хитлера.

Може бити да те опасности заиста и постоје.

Али има једна опасност већа од свију осталих, и њу треба прво отклонити, опасност од заблуда, опасност од магле и тмице у којој се налазе они што су у заблуди.

Никад нам то није било јасније него ових дана, кад смо поводом муњевитог освајања Аустрије, слушали чуђење такозваних паметних људи, чак и државника: како то велике демократије не згромаде „...Хитлера”!

Један нам је човек сасвим озбиљно говорио како је одличан утисак и добар одговор на Хитлеров гест: образовање владе Леона Блума у Француској!!!

⁶⁸ „Нови пут”, број 9, 20. марта 1938. године.

Ако за свет заиста постоји каква опасност од Хитлеровог освајања Аустрије онда је сигурно далеко већа опасност од заблуде моћи и силе тзв. „великих демократија” за које данас више но икад стварно паметни људи морају рећи да су највећи помагачи и савезници Хитлерови. Присаједињење Аустрије је готово дело. Да ли то прија или не, сасвим је друго питање. Али готово дело, свршен чин је ту. И чак, кад бисмо хтели да то кваримо, морамо бити довољно разумни да увидимо да пошто то није могуће, да је најбоље из тога извући што више користи, а што мање штете.

Али заблуде о „великим демократијама”, о „совјетском цину”, о друштву народа, - те заблуде и даље остају. Оне ће и даље држати земљу нашу у магли. И од тога ће бити све веће и веће штете по наш народ. Отуда на то морамо ударити.

„Те велике демократије”: Енглеска, која хоће да се користи империјалистичком политиком, хоће да згрће приходе из половине света што се налази под њеним скиптром, а неће војну обавезу, а до пре две године предњачила је у приликама о разоружању.

Француска, што је дозволила не само да њена marina дође испод италијанске, а њена ваздушна флота практично не постоји у поређењу са немачком и италијанском, Француска што је дозволила да је друштвено и морално, благодарећи интернационалним доктринама и информацијама, разбијена да услед тога рамље социјално, економски, финансијски и политички.

Совјетија, која очекује светску револуцију као свој спас, а сама се дави у крви, ропству и глади, - и поред свих хвалоспева о индустријализацији и производњи, морално спремна нема куражи ни да покуша, да, рецимо, Јапану макар имало запрети својом „огромном спремом” и црвеном војском.

Те „велике демократије” нису само показале своју политичку, моралну и војничку немоћ у овој ствари, већ се мора узети, ако је заиста овај акт Хитлеров за њих и нас неко зло, да су оне морални подстрекачи Хитлерови, да су оне својим расулом, својим растројством и својим неспремом директно ишле на руку, изазивале Хитлера да ово изврши.

Та будимо правични: па ко би од нас сматрао да је зло учинио ако је ујединио свој народ у једну државу. А Хитлер није имао да мисли о нашим, већ само о интересима свога народа. И он је о томе мислио поштено и јуначки, и јуначки и поштено свој животни задатак и извршио. А ако је којим другим земљама то сметало, онда су оне имале мислити о томе, онда су њихови управљачи требали, знајући за то, да мисле и да делају, да би Хитлера у томе спречили.

Да нису ни мислили, ни делали, доказ је његов муњевит невиђени и нечувени успех. Јер и по броју, и по снази, и по богатству, оне су веће од немачке, па су ипак срамно побеђене.

Али најлепше је то, да се сад, после тако доказане њихове несавесности, неспособности, чују љутње и претње на „фашизам”, а славопојке тој и таквој „великој демократији” и „совјетском цину”.

Нећемо овим да певамо химне Хитлеру. Његово дело за његов народ је огромно и ма како нам то изгледало, само собом оно заслужује дубоко поштовање. Али наше хвале му нису потребне. А и ми то овим не мислимо.

Већ хоћемо друго нешто: Очи нашем народу да отворимо. Да из магле изиђе. Да се по стварној истини управља. Баш зато што су овакве ствари, као ова с Аустријом данас могуће.

Хоћемо овде да изнесемо дивне истине, које је пре неки дан, у дебати о политици министарства иностраних дела, изнео наш друг, народни посланик Александар Лазаревић. Пет их је истина изнео и ми овде скоро неизмењене, износимо.

Прво мора знати наш народ велику и највећу истину: нема добре спољне, без добре унутрашње политике.

Годинама се код нас говори и ради обрнуто. Немоћни да решимо наша унутрашња питања, ми смо се стално окретали иностранству и отуда очекивали помоћи, или се хвалили успесима спољашњим.

И влада и опозиција, и она парламентарна и она непарламентарна за све њих је годинама с ретким изузецима било важније шта се каже за наше унутрашње прилике у Лондону, Паризу, Берлину или Риму, него шта је и како је у ствари.

А ствари су управо обрнуте. Морамо водити општенародну и општедржавну политику, место ситне партизанске и котеријашке, па ћемо имати добру унутрашњу политику, а ова ће нам споља скоро аутоматски дати добар углед, положај, пријатељство и савезе.

Друго мора знати наш народ: и наша унутрашња и наша спољна политика морају бити ослобођене утицаја разних интернационалних клика, котерија и формација.

Врло тешка ствар али наша земља мора бити ослобођена овог утицаја. Другим речима, свака ствар мора бити цењена с гледишта правих националних општенародних интереса наше земље, а не под углом светлости какве међународне доктрине, каквог интернационалног интереса или какве међународне формације.

Трећу истину наш народ мора знати: основа наше спољне политике је прво слободан Балкан, а друго словенска солидарност.

Нисмо завојевачи, али не дамо се ни завојевати.

Поштујемо и ценимо латинску и германску расу. Али у њиховим границама.

Не мислимо да је потребан рат међу ове три расе што насељавају Европу. И мислимо да она која мисли друкчије управо ради на светској револуцији и јеврејском господарству над светом - макар је и антисемитизам на то нагонио.

Четврту истину треба да кажемо у погледу традиционалних нам пријатеља. Ако хоћете да останемо пријатељи, и да то пријатељство буде живо и ефикасно, онда и они ове исте истине морају себи поставити, и истим редом, као и ми.

Пету истину морамо рећи у погледу нових пријатеља. Добро нам дошли. Али ако то желе, онда и они, опет ако хоће то, морају себи поста-

вити исте ове истине које смо ми напред себи поставили, и истим редом, иначе нам пријатељство неће бити дуга века.

ПОРУКА ЖИВОЈ „КОЖИ”⁶⁹

Многи симпатизери (а ја сам давно дошао до уверења да су они може бити више од штете но користи) брижно нам говоре како би ипак требало „некако уредити” (што рекла сарајевска „Правда”) ствар, па бити „практичнији”, не борити се овако, не „расипати снаге”, него „наћи краћи и лакши пут”, на коме би „сигурно” било „одмах и много” успеха.

Кад ми овако „брижно” говоре, гледам их заиста брижно. Видим пред собом људе успаване. Иду отворених очију, али спава све живо у њима од страховите духовне спавајуће болести. Говори им „кожа”, што би рекао Владика Николај, - а душа мртвим сном спава.

Отуда и њихова брига. Плаши им се „кожа” да се душа не пробуди од наше вике и борбе, па ће после та драгоцену „кожа”, коју тако брижљиво чувају, може бити, због пробужености душе да страда.

Разуме се, да ми на ове „брижне” поруке одговарамо безбрижно и отворено, без увијања. Али тиме ствар није решена. Питао злог духа Исус како се зове, а он одговори: „Легион”. Легион симпатизера има. Извиру са свију страна. Долазе непрестано са својим „добронамерним” саветима.

Отуда, и ако смо много пута писали и говорили о томе какав мора бити наш пут, да поновимо. Да напишемо још једном.

Може бити да ћемо тако у корену убити вољу других „симпатизера” да нам овакве савете дају.

„Збор” је пре свега дух.

Дух јунаштва и мучеништва. И дух побуне против кукавиштва и саможивости.

Сваки народ мора да има неко оправдање пред Богом и историјом: какав је мирис он животни из себе дао, какву светлост, какву боју.

И наш народ мора да пружи такво оправдање.

Да се види, да се чује и да се осети: да је донео и он нешто особито на свет, да је то било основни тон његовог живота - да се „имао рашта и родити”.

Ако се наднесемо над прошлост своју најтамнију, онда ћемо видети: никакво друго воће у божијем воћњаку, где толики народи расту и цветају, не можемо као народно оправдање своје да пружимо, осим јунаштва и мучеништва.

По јунаштву и мучеништву с највећим народима можемо и ми стати пред светло као муња лице Божије и пред историју људску што су сагледале очи Његове.

⁶⁹ „Нови пут”, број 10, 27. марта 1938. године.

Ни по броју, ни по богатству, ни по знању не можемо стићи, а камо ли престићи народе велике.

Али по јунаштву и мучеништву одмах можемо стати међу прве народе овога света.

Отуда је за наш народ дух јунаштва и мучеништва не питање обичне утакмице међу народима, већ питање главно, основно, животно и једино.

Одрекнемо ли се тога духа, одrekli смо се више него имена, више него језика, више него и вере: одrekli смо се духовне врсте, духовног рода коме припадамо.

Скренемо ли, као народ, с тог пута, ма како нам изгледало на другом путу: да смо велике успехе постигли, да смо богатством се обогатили, да смо се бројем повећали, да смо се знањем осилили, да смо чак и нове земље освојили, ништа учинили нисмо, пропашћемо, утрће нам се и име и семе, све што смо стекли послужиће као храна другом неком народу достојнијем од нас.

А ми смо баш у таквој опасности.

Данас је владајући дух, дух кукавиштва место јунаштва, саможивости место мучеништва.

И први и једини покрет који је то видео, који је одмах, без колебања, без цењкања и погађања ударио, не по споредним, другостепеним испољавањима тога духа, већ по самом кукавиштву и самој саможивости, био је „Збор”.

И први и једини покрет, који је од првог дана трубио, а не говорио, да је баш зато његов пут тежак и мучан, а не неугодан и лак - био је опет „Збор”.

И први и једини покрет који је говорио од првог дана, да на томе путу могу истрајати не гласачи и симпатизери, већ јунаци и борци, био је „Збор”.

И сад нам долазе „симпатизери” и предлажу „у интересу општем”, да не „расипамо снаге”, да „нађемо некако”, „практичнији пут”.

Једном за свагда треба да се зна:

Нисмо ми понели ову борбу да решимо неку своју личну невољу. Напротив, ми смо свесно примили муку и борбу, и борбу и муку, и њима заменили све сласти и угодности које нам је иначе живот пружио сам од себе. Ми смо то учинили свесно, знајући унапред не само шта нас чека, већ знајући да нас та борба и мука једино могу чекати.

Али нисмо, с друге стране, ово учинили као Дон Кихоти, већ опет свесно, јер знамо да ће само таква, и никаква друкчија борба, бити у стању да измени судбоносни ход догађаја наше историје, да ће само таква непоштедна и немилосрдна борба, упорна и безобзирна, моћи да уроди плодом, да нас врати нашем правом народном духу, духу јунаштва и мучеништва, оном кога смо се тако лака срца одrekli, ево већ двадесет година, и „практично”, „разумно” и „савремено” предали у духу супротном, духу туђем, духу ненародном - духу кукавиштва и саможивости.

„Практичних путева” има много, али оном циљу кога смо ми поставили води само један, а тим путем ми идемо.

Да оставимо тај мучни и тегобни пут, знамо да можемо, знамо да је то и угодно и лако. Али тада нећемо стићи тамо где смо наумили: нашем

народном успону, нашем народном васкрсу, већ нашој народној пропасти, нашој народној смрти.

Не ради се, браћо симпатизери, о промени министра, већ прво о промени духа.

Постанемо ли ми министри, а дух се не промени: пропали смо као народ.

Не ради се дакле, браћо симпатизери, о неким „комбинацијама” које је ваша једино будна „кожа” наслутила, јер те комбинације нису ништа, не помаже народу нашем да се спасе, јад су, и беда, и невоља, и гној, већ се ради о великој духовној народној револуцији, најмучнијој и најтежој, баш зато што је духовна.

Ради се само о једном:

Хоће ли овај народ служити Богу или Мамону, светлости или мраку, светлој чистоти или смрдљивом гноју?

Хоће ли се напајати духом јунаштва или духом кукавиштва?

Хоће ли сијати мучеништом или трулити и гњилити шићарцијством?

Орловски поглед духовни потребан је да се сагледа ово.

И зато је дошао „Збор”. Из таквог узлета и из такве смелости и одлучности.

ЉУБЉАНА⁷⁰

Био сам тамо у суботу и недељу. Љубљана је у дравској бановини. А тамо постоји неки пропис да се говорници из других бановина не желе. То је од пре две године тако.

Али ја сам ипак био. Морао сам ићи, јер су ме пријатељи звали, а и сам сам осећао стид што више од две године нисам био.

Хтео бих да вам опишем како сам стигао у Љубљану. И то ми не би било тешко, али због других разлога не могу: треба још који пут отићи ове године тамо, па морам чувати тајну.

Још у суботу увече дочекали ме у пријатељској кући - која иако уцвелељена жалошћу скором - би отворена с љубављу пред гостима из Београда.

А сутра дан, недеља, одосмо на састанак бановинског ширег одбора. Усред Љубљане. Сто двадесет осам представника организација били су присутни ту због - заједничког обеда. Јер, пошто нисмо састанак пријавили властима, као добри грађани, нисмо га ни могли ни хтели одржа-

⁷⁰ „Нови пут”, број 11, 3. априла 1938. године.

ти. Добри грађани тако увек треба да раде и ја се надам да ће то увек тако и бити.

Али иако нисмо одржали састанак ширег бановинског одбора, у очекивању заједничког обеда, говорили смо о стварима које се тичу нашег животног дела.

Говорили смо о томе нашем животном делу, делу у које смо уложили, сваки од нас, цео свој живот.

Говорили смо о томе како догађаји данашњих дана потврђују потпуно и нашу полазну тачку и све што смо током нашег пута наишли.

Говорили смо нарочито о духу најважнијем, једино пресудном чиниоцу живота народног, о духу какав би требао да буде (о радости!) и какав је сад (о жалости!).

Говорили смо као са посматрачнице, са једине тремеђе, не три државе, већ трију европских раса: латинске, германске и словенске.

Говорили смо да сад на граници нашој имамо два пробуђена народа који укупно броје 120,000.000 душа.

Отуда прва и главна наша дужност народна, данас нарочито, бити јаким: све што нас јача и снажи пригрлити, све што нас слаби одбацити и одстранити.

Упозорили смо на Христову причу о талентима:

Неравно расподели господар таленте међу своје слуге, али од сваког при повратку, захтеваше труд и напор. Разгневи се пак на слугу који доби само један таленат, па место да с њим ради, да би га повећао, он га закопа и кад господар дође, он му га врати неокрњеног, али и неповређеног.⁷¹ Расрди се господар на лењог слугу и одузме му и тај једини таленат и даде га оном што је већ имао десет.

И на тешке речи што их блага Исусова уста тада изговорише: „Ко нема узеће му се и оно што има”.

А ми, говорисмо затим, изгледа не само да таленат моји добисмо од Господара не увећасмо, већ га још и окрњисмо, умањисмо га током ових двадесет година.

Тешко нама ако час полагања рачуна дође одједном. Сетисмо се тешких Христових речи: „Ко нема одузеће му се и оно што има”.

А тај таленат је дух народни. Јер је дух главно добро једног народа. Он обара народе, царства и епохе. Он их и уздиже.

Немачка од 1918. и немачка од 1938. године иста је земља, исти народ, исто богатство и исто знање. Али нешто се променило: дух. Дух је данас снажан. И Немачка, која је 1918. изгубила рат, данас без пушке и топа, у ствари га је добила.

⁷¹ Непривређеног (примедба приређивача).

А други народи који су 1918. добили рат, сад су га, без пушке и топа, изгубили.

Како? Духом. Немачка је дух оснажила, а у њихових противника је ослабљен.

Отуда дух наш народни морамо уздићи, морамо ојачати.

Како? Враћајући се на његове природне и органске духовне основе.

Који је био дух наших предака? Онај којим су ове земље пре тринаест векова освојили, онај којим су ове земље бранили са свију страна: дух јунаштва и дух мучеништва.

А ми смо се тог духа одрекли. Примили смо дух супротан. Потрчали смо за влашћу, чашћу и слашћу, а борбу јуначку, честиту, поштену, мученичку смо одбацили.

Па се ваљамо у гњилости, трулежу и смраду. Па нас дави блато. Па смо изгубили стид, - па се поносимо оним чега су се наши претци сти- дели.

И зато смо слаби. Зато спава снага у нама, као Краљевић Марко у пе- ћини. Јер спава прави народни дух.

Отуда: да бисмо били снажни, духу честите, јуначке борбе да се врати- мо, да се на том делу напајамо „пићем којем се пјане покољења” да прибегнемо цару „зла свакојега” - јунаштву.

То Збор од првог дана труби.

Око те мисли звао је борце и јунаке.

Оне у чијим прсима је право срце словенско, што уме да буде кротко као јагње и бесно као лав, невино као голуб и лукаво као змија.

А за време ручка опет говораше другови Кандаре, Павлин, Шифрар и Жеж.

И друг Павлин нам предаде дивну књигу Словенаца добровољаца, књигу коју би свако од ових што заборављају драговољни допринос добровољаца за време рата, требало да има пред собом, уз диван говор, за време кога не би никога коме жмарци не прођоше уз тело, док многи не могоше сузе спречити (о мили товаришч Вабич) - не од слабости, већ из многе љубави што се преливаше из јуначког срца.

А потом, по ручку, предложише да изиђемо на излет у оближњу околи- ну Љубљане.

Мислили смо да за то не треба пријаве и дозволе, те изиђосмо.

И нарочито, да би што скромније то испало, распоредисмо се да све по групама на излет идемо.

Али кад дођосмо тамо, у дивну борову шуму, а оно, Бога ми, пет стоти- на другова окупљених, већином из Љубљане, а било их је што дођоше из Крања, Јасенице, Загорја, Бледа, Радовљице, Трбовља, Литије, Це- ља, Савинске долине и Марибора. И све то снажно и одушевљено.

Па кад се снага виде на окупу, она заборави на излет, већ опет - о чему ће, него о нашем животном делу, о Збору, данашњем положају народа,

о слабости општој и снази која мора доћи, ако смо ради да као народ не будемо збрисани са лица земље. И тако читавих сат и по.

А неко превари власти да тамо, у шуми, држимо састанке, (као да смо хајдуци), али кад дође ова и сама увиде да су све то добри грађани, који су заиста били на једном малом излету, као другови.

Те се лепо споразумесмо и свако оде на своју страну, тј. ми, „збораши” се лепо, у миру разиђосмо, уз највеће одушевљење и клицање, и многе позиве да што пре опет дођемо и нађемо се, што обећасмо, с надом да ћемо, ако Господ да, и одржати.

НАШИМ „ЛЕВИЧАРИМА” ⁷²

Ето: на северозападним границама земље наше две државе са сто и двадесет милиона душа.

А ми према њима скоро десет пута мањи.

То су државе јаке, фашизам и национал-социјализам су их таквим учинили. Јер, пре двадесет година, свет се подсмевао Италији, а Немачка је тада рат изгубила.

Данас: Италија снажна и свет је поштује, а Немачка је рат добила без пуше и топа, просто - само демонстрацијом снаге.

Наши левичари грме против фашизма. Радећи тако, они показују да - или нису родољуби, или пак памети немају.

Јер, не заборавите једну ствар: никад мање рачуна нисмо имали да имамо непријатељство Италије и Немачке него данас.

Ако сте дакле паметни родољуби, онда не правите, господо левичари, невоље без невоље.

А ваша прича о великим демократијама и потреби наслањања на њих, или је глупост, или издаја. Јер су те велике демократије данас баш толико велике колико су биле Италија и Немачка пре двадесет година: велике по територији, по броју душа, по богатству и култури, али по духу, господо левичари, по духу су преслабе. А дух даје снагу, - а не ни територија, ни број становништва, ни богатство, ни култура.

Јер ето вам баш пример Италије и Немачке. Упоредите статистичке податке из 1918. и 1938. године. Нема велике разлике по територији, по становништву, по богатству и по култури између Италије 1918. и Италије 1938, Немачке 1918. и Немачке 1938. Али има један податак о коме статистике не воде рачуна, а који се једино и знатно променио код Италије и Немачке за тих двадесет година - а то је дух.

Дух је у њих други: херојски. И то је од теорије, становништва, богатства и културе италијанске и немачке, као квасац од теста, дао снагу рашћења, учинио да живот тамо буја, место да чами.

И сад су наши левичари готови, у наслону на „велике демократије” да чаркају та два огромна пробуђена цина!

Зашто? Једини из идеолошких разлога.

Да је нешто у Немачкој комуниста Телман место Хитлера, а у Италији Матеоти или какав комуниста италијански, место Мусолинија, они би - сад националисти - тада захтевали да се границе потпуно укину, да се

⁷² „Нови пут”, број 12, 10. априла 1938. год.

стопимо у једну државу, да се измешамо, и ако би логична последица тог била ишчеђавање наших петнаест милиона у мору латинско-германском.

Е, али тада би друго било: левичари би владали у Риму и Берлину.

И то је једна од главних разлика између тих наших „левичара” и нас. Ми нисмо фашисти, нити то можемо бити. Ни национал-социјалисти исто тако.

Али зато имамо очи да видимо да је фашизам за народ италијански био квасац који је њихово тесто подигао на високи степен вредности. Као што видимо да је национал-социјализам био квасац који је немачко тесто подигао на садашњу њихову вредност.

Али иако имамо то релативно признање за фашизам и национал-социјализам у њиховом народу, не само да нам не пада на ум да тражимо да се између фашистичке Италије и нас, и национал-социјалистичке Немачке и нас укину границе, већ, напротив, поштујући их у њиховој држави, желимо да се границе учврсте.

И то не бетоном и гвожђем, а још мање уговорима о миру, или Друштвом народа, већ много већим бедемом: снагом народа.

Ту је, дакле, она огромна разлика између „левичара” и нас. Да су левичари тамо, с оне стране, они би хтели да нема границе, и ако би нам то донело смрт као народу, усред мира. А ми, иако су тамо на влади Мусолини и Хитлер, за које у њиховој земљи имамо дубоко поштовање, не само да не желимо да нема границе, већ, напротив, хоћемо да свуда ставимо натписе: „Опасно! Струја високог напона!”; хоћемо да насупрот огромној снази с ове стране снагу народа до крајних граница његових, тако да снага високог напона с оне стране не дође у искушење да пође овамо на нас, а деси ли се то ипак да наиђе на довољан отпор.

Кад решавамо питање нашег става према Италији и Немачкој, онда молимо - оставимо по страни питање наше симпатије и антипатије према њиховим режимима, или симпатије или антипатије према, рецимо, Француској и Енглеској.

Сумњам да има кога који гаји веће симпатије од писца овог чланка за Француску, њен језик, њен дух, њену историју, њену културу.

Али која корист од тога?

Француска је дозволила да њом завлада дух слабости. Оболела је. Распињу је унутрашње класне борбе. Угрожене су јој моралне, политичке, социјалне и економско-финансијске основе. Довољно је да се зна да њоме данас влада Леон Блум, чистокрвни Јеврејин и да у исто време још три министра Јеврејина, у истом тренутку, заједно са њим, управљају судбином Француске.

Или, рецимо, Енглеска коју и саму нагриза дух јеврејско-интернационални. Енглеска, која би хтела да влада и експлоатише добру половину човечанства, мирним путем, а да се при том разоружа не само матери-

јално, већ и морално, Енглеска у којој данас влада не сме да донесе ниједну одлуку, док се претходно не формира о тој ствари јавно мњење.

Да је Енглеска држава савременог кроја и састава, не би ни 1914. г. било рата, јер би Енглеска смело и јуначки, унапред, рекла немачком амбасадору да ће она ући у рат, ако Немачка упадне у Белгију. Али сер Едвард Греј то није могао, ни смео рећи. Он је морао да чека да се прво формира јавно мњење: хиљаду-глава аждаја. А то је могло бити само кад већ Немачка упадне у Белгију, дакле само кад већ рат почне, дакле кад је већ ту. Значи, Енглеска иде за догађајима, а није у стању да их предводи и њима управља.

Да је Енглеска држава савременог кроја и састава, она не би упропастила Абисинију. Јер треба знати да су претензије Италије, у почетку биле сасвим друкчије, далеко мање у сваком погледу. И да Енглеска тада није стала позади Абисиније и да није суфлирала да Абисинија не треба да попушта, јер је ту Лига Народа, Абисинија би попустила пред Италијом, изгубила би нешто земље, а и неко право може бити, али би остала као држава и могла једног дана да ослободи и оно што је дала. Али Енглеска је саветовала упорност, непопуштање. Ту је Друштво Народа, ту су педесет и четири државе чланице, међу којима и она, Енглеска. И резултат је био: Абисинија цела целцата отета, Негус нимало радо виђени гост Енглеске, Енглеска понижена, а Италија ојачана. А све опет зато, што Енглеска више не предвиђа и не управља догађајима, већ иде за њима.

Или Совјетска Русија? Огромни цин ослабљени, јер је духом ослабљен. Ништа нека не говоре о снази Совјетије они што су све учинили да се снага распе и растури.

У моралном и политичком погледу процеси московски су најбољи доказ њене ослабљености. Јер, ако је истина, да су сви творци савремене Русије, председници Коминтерне, маршали, генерали, народни комесари и председници Совјета њиховог, амбасадори и сва остала чуда шпијуна, издајници, злочинци, разбојници и лопови - онда ко остаје у Совјетији да му се верује и да буде поштован? А ако то није истина - ако су сва та признања и самооптужбе изнуђене, ако су људи неким чудом дотерали дотле да се пред целим светом бусају у груди и „признају” и оно што је лудо и немогуће, само да би себе што више упрљали и осудили - онда, опет шта да мислимо о Совјетији и о моралном и политичком здрављу земље у којој је такав режим с таквим стварима могућ?

А приче о њеној војничкој спреми само су блеф, само су огромна лаж. Не може бити војнички спремна земља у којој је глад за време мира хронична свакодневна појава, у којој се за време мира годинама не може да успостави саобраћај, у којој је свакодневна оскудица најобичнијих потреба за време мира редовна појава.

Побуне у Петрограду су почеле услед рђавог снабдевања престонице за време рата.

Шта ће сутра бити у Совјетији ако би рат отпочео, кад се сад у миру врши мучно снабдевање становништва, а сутра за време рата, то мора бити далеко горе, а власт не буде тако јака, као сад, да би побуну у позадини спречила?

И тако:

- на границама северозападним имамо сто и двадесет милиона пробужених народа латинско-германских:
- такозване „велике демократије” ослабљене су у тој мери да морају претходно у великим духовним револуцијама да нађу себе, да нађу квасац који ће у њиховом тесту да пробуди заспалу снагу;
- ми смо мали, а и сами духом ослабљени, те морамо свом снагом тражити своју духовну обнову;
- отуда родољубље и памет нам налажу да будемо јаки, али да без невоље не градимо невољу, да из идеолошких разлога не стварамо непријатеље од Италије и Немачке данас, мање но икад.

„ЗБОР” И МЛАДОСТ ⁷³

Све више „Збор” постаје Покрет младости. Све већи број, све јача снага долази „Збору” од младости. И то оне најмлађе и најраније.

Није према томе зазорно о томе говорити. Утолико пре што пре неки дан сазнадох да неке новине - не сазнадох им име - пишу да сам изгубио свако морално право на постојање од кад сам унео политику у средњу школу.

Истине ради пишем овај чланак да свима које то интересује - а то треба да интересује све - објасним један врло значајан догађај.

Истина је да наше средње школе од пре годину дана нису више оно што су биле.

Истина је, и ми смо се први зачудили (и то да кажемо), кад смо почели добијати писма од гимназијалаца и других ђака, као и остале омладине њихова узраста.

Истина је, да смо се и мало и стидели (и то да кажемо), да нас је било мало и стид кад смо отпочели да добијамо разне свечане посвете од ђака гимназија и средњих стручних школа.

Истина је да се и данас у врло многим гимназијама деца међу собом подвајају на „збораше” и „незбораше” и да је број првих, њихова жилавост сваким даном све већа.

Али је исто тако истина

- да то није дошло услед нашег рада,
- да нам на памет није пало да радимо међу децом и раном младости,
- да је то никло само од себе, одиста спонтано и тако нам тек привукло пажњу,
- да ми данас кад је већ никло и кад смо принуђени да о томе водимо рачуна, не говоримо тој деци о нашој унутрашњој, малој, ситној, партизанској и кликашкој политици,
- да им данас говоримо искључиво о јуначком и мученичком духу што је једина могућност нашег народа и једина могућност за његово одржање међу другим народима - који је данас погажен - а кога понова треба

⁷³ „Нови пут”, број 13, 17. априла 1938. год.

распламсати и разгорети, дувајући пепео и пухор што је на све нас нападао за ових двадесет година,

- да им данас говоримо искључиво о том истом духу, који је једина могућност за њихово лично уздизање пред Богом и пред људима,

- да им данас стално говоримо да није важно толико какав ће положај заузети у животу, ни какво богатство задобити, ни какво звање чак стећи, већ је најважније само једно: хоће ли бити људи и јунаци, или не људи и кукавице,

- да им данас искључиво говоримо о духу и духовној снази која премаша све силе које је Бог пустио међу људе и отуда их упућујемо да је њихова дужност према човечанству, свом народу и себи самима да ту духовну снагу развију до крајњих могућности,

- да их на тај начин одвраћамо од погубног утицаја јеврејских, међународних, материјалистичких и атеистичких доктрина, које су пре појаве „Збора” владале суверено по свима нашим школама и које на овај начин „Збор” потискује,

- да их на тај начин чувамо за свој народ, спречавајући одрођавање њихово и изрођавање њихово,

- док им с друге стране пружамо могућност и упућујемо на право и најважније поље рада: на духовно уздизање и духовно снажење, без кога се ни појединци, ни народи нису могли подићи и одржати.

Ето то је сав садашњи рад наш међу том младости.

Рад за који се не бојимо ничије осуде, рад за који се не обојимо да ће икоме честитом родољубу бити ма у чему непријатан.

На мишљење осталих, разуме се, никад нисмо пажње ни обраћали.

При том ми и не покушавамо да спроведемо формалну организацију међу децом, јер им то правила њихових завода бране.

Али откуда да дође та појава спонтаног рађања једне мисли међу тако сасвим младим људима?

Не бих смео да одговорим непосредно.

Једно стоји: ми нисмо ни помислили да радимо међу гимназијалцима или осталим ђацима њиховог узраста, а тамо је одједном дух и мисао „Збора” стекао тако фанатичне присталице, да смо принуђени да их стишавамо, да опомињемо, да прекоравамо не би ли њихову ревност довели у склад с њиховим положајем.

Ми смо се тамо обратили тек кад нам је било јасно да то узима карактер заиста спонтан, слободан, стихијски.

Али место да одговорим непосредно на горње, поставићу ја друго питање:

Зашто није међу омладином, која друга политичка група (а има их, Богу хвала, довољно и по броју и по снази, које нас толико превазилазе), спонтано или својим радом изазвало такво струјање?

При том, наравно, изузимам комунисте који су и радили и имали огромног успеха, разорног, разуме се, међу омладином и средњим школама и на универзитетима.

Сигурно зато што њихови јежевски и хрчачки одговори нису били у стању да усталасају душу младости, да узбуди ону херојску жицу која у њој постоји.

Оне су им могле говорити о љигавој вештини како се добијају гласачи, како се долази и одржава на власти, о смрдљивој уметности умерене линије у животу, - - - - -

- - - - - али то душу младости нахранити не може, а камо ли загрејати, привући и одушевити.

И Богу хвала што је тако: што нам није све видике дао упрљати и замрачити, - што је само садашњост књиља, мрачна и смрдљива, што, ето, скоро будућност обећава светлост и радост и прави, а не гњили мир.

Што расте и буја опет златна жетва нове, силне, чисте и јуначке народне младости.

Што је поноћ глуха већ превалила и што остатак ноћи већ бледи на истоку и наговештава скоро праскозорје и румену народну зору.

Отрпеће се и поднеће се ово што је још од ноћи остало.

БОСАНСКА КРАЈИНА ⁷⁴

И у Босанској Крајини сам био прошле недеље са другом Лазаревићем, нашим јединим народним послаником.

Заказали смо предавање „Збор и његово послање” - али иако га је власт била одобрила, ипак из „техничких” разлога не одржасмо га на заказаном месту. Него у једној малој дворани два сата разговарасмо с пријатељима о свему што иначе збораши знају и треба да знају.

Па ми ту нарочито рекосмо да је чак и добро што су тако „техничке препреке” посејане по нашем путу, јер смо то и очекивали и о томе унапред говорили, га и за то што се нож оштри о камен, а не о памук или вуну. - - - - -

После мене је говорио врло лепо друг А. Лазаревић о многим стварима које моје перо није у стању ни исписати.

Али док ми разговарасмо у оној малој дворани, препуној, и неколико пута пражњеном и пуњеном, дотле неких осамдесет „слободоумних” омладинаца наиђоше на улазу од хотела на петоро наших млађих другова, па их опсоваше и извређаше, а Бога ми и нападоше. Али тада се зби што не ваља. Показа се да није истинита увек пословица да „два лоша убише Милоша”, ових осамдесет не само да ништа не могадоше нашој петорици, већ још и такве батине добише, тј. они од осамдесеторице што се усудише да приђу и нападно, док су остали „слободоумни” младићи више претпостављали да језиком поиздаље грде и руже.

Ми иначе нисмо, као што је познато, никакви поклоници батина и насиља, али познајемо стварност кроз крепку мудрост да се људи морају нечега бојати или Бога, или батина, и само се они батина не боје што се Бога боје, и отуда знамо да има људи које може уразумити само страх од батина, кад већ живе у мраку, па за Бога ни да знају неће.

⁷⁴ „Нови пут” број 13, 17. априла 1938. год.

И зато кад нас неко нападне као овде, налазимо да је управо одлично ако су наши умешни и снажни, да му силом силу одбију и да га тако науче „познанију права” - за који је посао велики Владика и песник рекао:

„То је људска дужност најсветија”.

Истина, употреба силе је незгодна из много разлога. Али шта ми можемо да радимо. Нападају нас, и морамо нападачима поставити силом границе, морамо га довести „познанију права”.

Ми никад нисмо силом никога напали. А били смо нападнути силом много пута. И у тој одбрани наша је дужност „безумника довести познанију права” и тако га просветити - кад, нажалост, није довољно просветљен да сам зна шта може, а шта не може и не сме чинити.

А после подне отидосмо аутомобилом у трапистички манастир да се мало прошетамо по околини одиста дивне Бања Луке.

Кад тамо познадоше нас неки омладинци бањалучки што ту бише у шетњу. Строго им запретисмо да нас не поздрављају и не кличу, јер не бисмо хтели да опет неко, као у Љубљани, подваљује властима, да ми зборове у шуми држимо. И замолисмо их да се разиђу у реду кућама, али они ме замолише да им нешто кажем, бар само две ти речи.

Присиљен тиме, том њиховом молбом пуне љубави, ја им рекох само ово:

„Знам да не знате ништа о „Збору”. А и не треба Вам да знате, јер то већ не спада у ваше науке, вештине и занате које сад учите.

Немојте бити „збораши”, јер је то за вас рано.

Али вас молим да се чувате да не будете кукавице и шићарције јер их и без вас има много више него што ова земља може да издржи, да не будете одроди и изроди, већ увек људи и јунаци.

Немојте се грабити да постанете министри, посланици, богаташи, великопоседници, учени људи, чак ни такозвани чувени људи.

Грабите се да постанете прави, истински људи и прави истински јунаци. Само се за то грабите. А оно остало, ма шта постали, биће велико и светло, зато што сте ви прво људи и јунаци.

Шта вреди да будете министри и посланици, а рецимо нисте јунаци, - богати учени или чувени људи, а кукавице сте? Не само да не вреди, већ ће у том случају ваш високи положај, богатство, знање или што друго само послужити да што већи број људи виде вашу бруку и срамоту, ваше кукавиштво или вашу нечовечност.

Да знате да вам више, и пред Богом и пред људима, вреди бити човек и јунак, а остати сиромаси, и мали положај заузимати, него, сачувај Боже, да вам велики положај или велико богатство припадне, а ви ни човек, ни јунак.

И тако се растадосмо, а ми одатле на станицу за повратак. С нама се вратише и десетак наших омладинаца из Загреба: Све јунак и по памети и по срцу. Дошли до Бањалучке да се видимо и поздравимо.

Испричаше ми о својим невољама и о својим борбама. Држе они југословенску заставу високо, бране они државну нам мисао храбро, - - - - -

У том разговору дођосмо до Костајнице, те ме примораше наша два омладинца из Костајнице да се ту скинемо, вечерамо и забавимо се до поноћи.

Послушасмо тај савет и не покајасмо се. Дођосмо у једну гостионицу на вечеру. Кад тамо, а за то сазнали добри људи па се кафана испуни за пола сата и замолише нас да им нешто кажемо о нашем „Збору”, нашем животном делу.

И ми послушасмо. И ово отприлике рекосмо:

Од кад се „Збор” појавио на три врсте људи је наишао. Једни су му се подсмевали. Други су га нападали и осуђивали. Трећи - мали број - је одобравао.

Морам вам рећи да су сви у праву. Сви имају право. А ево зашто.

Они што су се подсмевали имају право, јер говоре: „Огроман подухват, а мала и слаба снага”.

Истина и подухват је огроман, а истина је да је и снага мала. Дакле истину говоре они што се смеју. Право говоре они што се смеју.

Тако је данас. А они се данас смеју.

Али свако велико дело је било у почетку мало. Сасвим мало. И ништа, што је велико постало, није било од почетка велико. И жир је мали, сасвим мали. А његов подухват је велики. „Огроман храст ћу родити ја, висок и пространи храст: хиљаде птица небеских одједном ће моћи да се слети на храст и стотине људи ће од једном моћи под његовим хладом да се одмори”.

И ко то слуша, тај се може смејати малом жиру и његовом великом, огромном о подухвату. Али зна се да обично од малог и ситног жира заиста никне и узрасте огроман и висок храст - и да се заиста хиљаде небеских птица на њему и стотине људи под његовим хладом одједном могу одмарати.

А други нас нападају и осуђују. И они су у праву.

У праву су, јер је „Збор” дошао да узнемири свет, а не да га умири. Свет би хтео да спава, а „Збор” не да, - да дрема, а „Збор” не да - да се пусти низ воду, а „Збор” не да, - да се олењи, да омекша, да ослаби, да угњили, да иструли, да се распада - а „Збор” не да.

Хтели би људи, о како би хтели, да постану кукавице и шићарције, - а „Збор” труби, да уши заглухну, о јунаштву и мучеништву.

Отуда имају права да нас нападају и да нас осуђују они што то раде.

А трећи - мали их је број - нити нам се смеју, већ нас сасвим озбиљно узимају, - нити нас нападају и осуђују, већ о нама, лепо мисле и лепо говоре.

И они су у праву. Али само донекле.

У праву су донекле, јер истину мисле и говоре кад о нама лепо мисле и беседе, али ако се само на томе зауставе, онда боље и за њих и за нас да о нама престану да мисле и да говоре лепо кад сами не раде и не творе лепо.

После тога увода пређосмо на друге ствари, које смо иначе већ толико пута на другим местима говорили, да их овде већ не треба понављати, осим следеће:

Сетисмо се наше велике сточарске изложбе и сајма у Новом Саду, који је уочи тог дана био отворен, па свом снагом отпочесмо хвалити и тај сајам и ту наложбу и истицати од коликог је значаја за подизање сточарства та установа у нашој земљи.

Истакох врло живо пред очи својих слушалаца, да ми сигурно не бисмо имали тако добро сточарство кад се не би путем изложби и сајмова ратари васпитавали да производе племениту стоку.

Али ме одједном спопаде нека голема туга што у нашој бановини или у целој земљи нема такве установе и за људе.

Не, разуме се, изложба и сајмова људи са врлинама чисто животињским: висина, тежина, крупноћа и масноћа, већ за људе са врлинама правим људским.

Познато ми је, додадох на пример, да је она земља чвршћа и силнија, у којој има више јунака, а мирнија и богатија уколико има мање шићарџија.

Отуда би била врло велика дужност власти да се старају да се број јунака увеличава, а број шићарџија смањује.

Па кад су сточарске изложбе и сајмови били у стању да народ упуте и позову да подиже добре бикове, одличне краве, дивне овце и свиње, путем одликовања и награђивања, зашто се не би код нас тако народ поучавао да подиже синове и кћери своје не само у крепком здрављу, већ и у јунаштву, поштењу и правди?

Додадох да сам уверен да би наш народ на тај начин постао најјуначкији и најсрећнији међу свима народима, а наша држава би постала премили дом за оне који су јој одани, а престрашна за оне који јој нису наклонени.

Био сам одиста саслушан с пажњом, јер сам још много таквих ствари говорио. Једино неког жандарма неко упуту да нас опомене да не држимо никакву конференцију, али га присутни грађани уверише да сам случајно у Костајницу дошао да вечерам, те само неколико речи, уз вечеру, на њихову жељу имам да кажем. А тако је заиста и било.

На завршетку пожелих да ово неколико речи грађани упамте и причувају их у своме срцу, и одатле ће, ако Бог да, морати нићи жетва.

У томе се многи присутни сложише.

Тако, око поноћи, испраћен добрим жељама, дођох на станицу, те с другом Лазаревићем одох Београду.

НАЈВЕЋА УСКРШЊА ПОУКА⁷⁵

*„Не ридај мене мати: востану и
воскрешу и прослављу тја.”*

Песма с опела Христова на Велику Суботу.

Силазак Христа међу људе унео је у пагански свет две нове стварности: истину и љубав.

Прву је пагански свет тражио. О још како. Свим усилијем ума људског трудио се да је угледа и нађе. Али оно што је ум могао сагледати то су фрагменти, делови истине. Скупити те делиће и делове у целину, то људски ум није био ни тада ни сада у стању сам по себи. Отуда је човек постао плен сумње и то у тој мери да кад Пилат Понтијски сазнав-

⁷⁵ „Нови пут” број 14, 24. априла 1938. год.

ши од Исуса да је он дошао да свеодчи свету истину, постави му питање пуно горчине и презрења: „Шта је истина?”

И отуда су реч и личност Христова донела свету могућност сагледања целе истине, управо оне су биле само истине оваплоћена.

А друго - љубав - пагански свет није уопште познавао. А без ове се ни истина не може сагледати. И данас се истина не може пронаћи ако човек није независан. А прва и главна независност је потребна од самог себе, од самољубља. Отуда је љубав с правом међу највеће врлине стављена.

И апостол Павле јој написа химну чија лепота никад неће бити достигнута:

„Ако језике човечије и анђелске говорим а љубави немам, онда сам као звоно које звони, или прапорац који звечи.

И ако имам пророштво и знам све тајне и сва знања и ако имам сву вјеру да и горе премјештам, а љубави немам, ништа сам.

И ако раздам све имање своје, и ако предам тијело своје да сажиже, а љубави немам, ништа ми не помаже.

Љубав никад не престаје, а пророштво ако ће и престати, језици ако ће умукнути, разума ако ће нестати.

Јер нешто знамо, а нешто пророкујемо.

А кад дође савршено, онда ће престати што је нешто.

И тек кроз те две нове тековине - истина и љубав - човек дође у могућност да пробије омађијани круг свога дотадањег сазнања да и више изнад оних висина до којих се и највећи ум дотле могао кретати.

И прва последица тога била је што је човек схватио да се све не завршава само у видљиво земаљском, већ да је ово само део бескрајно дуге људске драме.

Тиме борбе и жртве у животу земаљском добише други значај него што су га дотле имале. Не да и дотле међу људима није било бораца и прегатоца, јунака и мученика. Сваком покољењу слало их је привиђење као со да је сачува од покварљивости и пропадања. Али далеко од оних бескрајних видика које је тек истина кроз Христа људима открила и далеко од љубави као најмоћнијег покретача на жртве, и број и снага тог јунаштва и мучеништва није била таква до Христа, као од Христа.

Јер је тек кроз Христа дошла међу људе истина не да борба, мука и жртве енергију не губи - истина само квалитативна - да количина енергије остаје иста, већ да су муке, борбе и страдања пут, да се једна енергија ниже врсте претвори у енергију не само другог облика, већ и више врсте.

И тек кад је та истина човеком завладала, а љубав божанска постала његов главни огањ покретач, човечанство је процветало и бројем и лепотом тако напредних цветова, како се дотле није ни видело ни чуло.

Отуда се човечанство уздиже, јер се муке, борбе и жртве све мање избегавају, јер им се у сусрет иде, - јер се схвата да енергија живота на око изгубљена у тим прегалаштвима које љубав покреће, у ствари не губи, сублимира се, претвара се у енергију у толико више врсте, уколико је била већа љубав која је била покретач на борбу, муку и жртву.

Ову тековину највећу што је Христос свету донео, многи не виде, зато што немају сазнања о путу које је човечанство прешло за ових две хи-

љаде година. Али марљиво и непристрасно испитивање историјских података даће онај одговор, које смо изнели у предњим реторима.

И ових ускршњих дана ми смо поново размишљали о овој огромној улози Христа, као истине и љубави, у животу човечанства.

И сетили смо се речи из једне старе црквене песме што се у православ-ној цркви пева на Велику суботу: „Не ридај за мном, мати: устаћу и ус-крснућу и прославићу те.”

И ова песма само о томе што напред написасмо и говори: „Не жалите жртву ма како тешка била ма и најтежа и најстрашнија била: не губи се она узалуд, мале су и слабе хапсане да у себи уздрже оне које је ту љу-бав довела, и гробови су чак тесни да љубав покопају: „Устаћу, ускр-снућу и прославићу те” претвориће се енергија животворна у другу, вишу, лепшу, светлију и славнију”.

Отуда трубимо и зовемо борце у „ЗБОР”, будимо дремовне и заспале, подижемо на ноге оне који леже или седе, непрестано истичемо у раз-ним облицима, исту мисао да су жртве потребне, неминовне и оправ-дане.

Многима се наш језик због тога учинио тврд и туђ. Многи нам због то-га нису могли прићи.

Многи би да нађу, („легион” им је име) да нађу неки пут без борбе, без муке и без жртве.

Али ето данас, о Ускрсу, а ми опет о жртвама. Само сад мало друкчије. Хоћемо да укажемо на истинити догађај Христовог ускрснућа и на огромну поуку што је она пружа сваком човеку.

Боји се брижни човек за своју скупоцену кожицу, за нешто материјал-но што је око себе и својих скупео, за своје навикнуте односе према људима и стварима. Како сад да то одједном, рецимо, жртвује.

А овом приликом ми бисмо да му кажемо:

Не бој се човече. Кад ти срце буде љубављу испуњено, очи ће ти се отворити за праву и вечну истину, - а онда питање муке, борбе и жртве, није питање дискусије између тебе и мене. Отићи ћеш у борбу, подне-ћеш муку и жртву, јер нећеш моћи друкчије.

А док ти у срцу не букти љубав божанска, не бој се за све оно чиме си окружио своје дане.

Само једног дана опет ти ваља делити од онога што ти је драго било. Скупоцена ти кожица и све друго што си звао своје мора пропасти и иструлети.

Било је могућности да за времена претвориш енергију ниже врсте у ви-шу и бољу врсту. Ти си то пропустио. Неповратно.

Ти заиста нећеш моћи да узвикнеш победоносно:

„Не ридај мене, мати: востану и воскрешу и прослављу тја.”

Недавно ми причаше један од другова:

Био сам у једној вароши Јужног Баната службеним послом. Имао сам посла код једног представника власти, који је иначе, колико ми је познато врло поштен човек.

Међу нама се повео разговор о свему па и о политици. Ја га упитих као и обично: - Како је, како?

- Хвала Богу добро је: одговори он.

- А како политика? Како политичке странке? - наставих ја.

- Па како да вам кажем. Добро је али... и ту прекиде. Застаде, замисли се па настави.

- Присталица има доста. Организују се свуда странке. И то интензивно.

- Па ипак као човек не бих могао рећи да сам потпуно задовољан.

- А зашто?

- Право да вам кажем недостаје, нешто што ја сматрам важним.

- А шта је то што недостаје.

- Недостаје нам одушевљење и елан. - - - - -

Баш наше присталице имају све погодности за интензиван и одушевлjen рад. Све им се чини, свуда ми се колико је могуће излази у сусрет, па ипак нема елана и одушевљења као код дугих.

И ту настависмо разговор о политичким људима и догађајима па дође ред и на Љотића.

- Ето, на пример тај Љотић. Он нема присталица Бог зна колико. Он нема материјалних средстава, он се бори свакојако. Кажем нема много присталица, али за чудо, код њих може човек да запази баш да имају много одушевљења и елана. Његова предавања дају сасвим другу слику од наших зборова. Истина, народ, незадовољан често пута и напада га и демонстрира, али ипак његове присталице остају ведре, задовољне и горде.

- Па јес', наставих ја, његови људи су доста борбени, а борба нарочито за идеје, одушевљава људе ако су људи.

И тако разговарасмо још мало, ја сврших своје послове и одох својим путем, - заврши ми овај друг.

Овај њихов разговор даде ми повода за размишљање.

Заиста, ако се површно мисли, мора се човек у чуду питати зашто да нема одушевљења и елана. - - - - -

Шта ли је томе узрок? Откуда та малаксалост и млитавост?

То су питања која се постављају као што видимо и самима функционерима странке.

Али ако се мало удубимо у проблеме и идеје ми ћемо видети одмах тај узрок.

Политичке странке служе у првом реду себи, а онда народу. Оне немају нових идеја. Оне не уносе никакав нови поредак, већ продужују оно чега је ваш народ сит, те зато и немају потребан елан.

Насупрот томе код Збора је сасвим друго. Он носи нове и здравије идеје, које су многим људима данашњице неразумљиве, јер навикнути да

⁷⁶ „Нови пут” број 14, 24. априла 1938. год.

свуда добро ћере у политици а ту могућност не виде у „Збору”. Они се често питају зар је могуће да има још људи који сањају о поштењу у политици?!

И због тога не верују у могућност такве политике. Због тога иду у масама у странке за које знају да им пружају могућности за личну корист. Али ови заборављају да у нашем народу, од када он битише постоје и други људи у чије се срце и крв уврежио осећај истинске правде и поштовања истине ма била она и горка и тешка.

Тих људи има доста и данас. И они су баш ти што се боре против свих зала. Они су ти којима се савест положајима, синекурама и сличним не може купити. Они виде сво зло и чине све напоре да га за времена спрече не жалећи себе, своје породице, своје имање. Њих ето борба и идеја за које се боре одушевљавају. Свака свакодана сметња у њиховој неравној борби, код њих изазива одушевљење и елан, баш као оно на фронту, када малобројни одред успе да победи много већи непријатељски одред.

Та зар се може заборавити, да нема веће среће за борца и јунака него кад види, да је свој задатак часно и без икакве помоћи извршио?! Та зар се онда могу чудити зашто нема одушевљења у њиховим редовима?! А исто тако зар могу да се чуде откуд то одушевљење „малобројним” љотићевцима, кад знају да су то само људи, само борци, само хероји, који не траже ништа за себе, већ служе само добру свога Краља, свога народа и своје отаџбине?

Ето, господо, ако не знате где је узрок несташници елана и одушевљења код ваших многобројних присталица. А ето исто тако, и откуда „Збору” и љотићевцима, то одушевљење и елан, на коме им ви стидљиво завидите...

НАША ЗАМЕРКА СПОРАЗУМУ ⁷⁷

Питају нас неки наши другови из Хрватске шта бисмо имали да приметимо на такозвани споразум између г. Мачека и Удружене опозиције. Ми смо о томе давно и писали и говорили, али ово питање показује да треба поново одговорити.

Одговорићемо им на брзу руку, али трудећи се да им праву истину кажемо, што је најглавније.

Они веле: Па ту је г. Мачек примио заједничку државу, заједничке границе, заједничку династију - а то је главно. Шта би томе „Збор” могао замерити.

Ево шта би „Збор” на то имао да каже: заједничка држава, заједничке границе и заједничку династију можемо по несрећи, имати и с Турцима и с Кинезима.

Али заједничку судбину с њима не бисмо хтели ни могли имати из разлога који су јасни, и које зато баш не треба ни објашњавати.

А то је опет оно што споразум избегава не само да помене, већ и све што је у њему написано, управо као да је ту дошло зато да ту заједницу судбине потре, порече и онемогући.

⁷⁷ „Нови пут” број 15, 1. маја 1938. год.

Ето то је наша главна и једина, ако се хоће, али особито важна замерка. Ми на пример, никад не бисмо од г. Мачека тражили да признаје државу, границе и династију: Не што то не би било важно, већ зато, што, с гледишта истине, није довољно.

То су, да кажемо, тако, формални елементи споразума. Такав споразум је без душе и духа - без живота.

Ово што је пресудно, то је друго нешто: да ли г. Мачек признаје судбинску повезаност Хрвата са осталим Јужним Словенима - или не.

А догод то не призна, све остало није важно, јер ће, код сваког садашњег стања, Хрвати остати и даље пасивни елемент у држави, неће унутра унети сву своју душу, неће се борити да она целцата, буде мирна, светла и радосна.

Отуда нас „Збораше” ништа за тај споразум не може загрејати: ни заједничка држава, ни заједничке границе, ни заједничка династија, ако уз то није призната и примљена и заједничка судбина. Или обратно, ако је примљена **з а ј е д н и ч к а с у д б и н а**, све остало извире из тога огромног врела.

А кад се стане на то гледиште, које су преци данашњих Хрвата сагледали први, а данашњи Хрвати поплували и одбацили, (а данас кад имамо у непосредном суседству 120 милиона Германа и Латина то истина мора бити све очигледнија), онда Хрватима не може бити свеједно како ће се владати у појединим деловима државе као ни Србима, као ни Словенцима, већ морају осећати за сваки део, и свом душом тражити да буде мирно, светло и радосно, јер су то елементи који омогућују да се свуда развије крајња снага, здравље и лепота народа: јер то ће нас само као народ одбранити и очувати, и то ће нам дивну прадедовску баштину, што нам је Бог милостиво на део доделио очувати у нашим рукама.

Ове наше речи, признајемо, поред свих формула споразума др Мачек-Удружена опозиција имају чудан изглед. Не изгледају људима који су навикли да кроз досадашње формуле посматрају ово питање, да су одређене, изгледају напротив сувише широке, не стежу по њиховом мишљењу, проблем тачно.

Признајемо да постоји огромна разлика између формула споразума и наше речи. Али живот за ових двадесет година је најбоље мерило „за тачност и ефикасност ових формула, јер двадесет година се препиру наши водећи политичари” о том питању, па ипак не видимо да смо далеко одмакли од почетка. За нас је то најбољи доказ да се помоћу тих садашњих формула не може проблем ни поставити, а камоли решити.

И зато што смо тога свесни, давно смо одбацили и да сами кроз такве формуле ствари посматрамо, па чак и да расправљамо с људима који се још од њих не могу да одвоје.

Живот тражи да и мање важни проблеми буду решени, а како не би тражио решење тако важног. Али његово решење се не може постићи, као што смо видели, кроз ове формуле, које се годинама постављају, намештају и мењају, јер се не може помоћу њих добро ни поставити.

Отуда смо и били приморани да дамо нове формуле, које смо добили не у својој таштини, ни у фантазији, још мање у свом интересу, но само на један и једини начин: с љубављу смо се наднели над народни живот и тражили смо у његовој прошлости и садашњости истину.

Велика риба се не хвата на мале удице, нити мала риба на велике. Но према природи ствари, траже се одговарајући облици који омогућавају решење жељеног питања.

Али одмах да одговоримо на приговор који ће доћи с хрватске стране: „Ми, Хрвати, уносимо нарочите културно моралне елементе па ћемо у тој заједничкој судбини као мањина рђаво проћи”.

И ми „збораши” о себи лепо мислимо. И ми верујемо да и ми уносимо и представљамо у нашем народу мањину, али мањину која претставља нарочито културно морални допринос.

Али се зато ништа не бојимо за себе. И на ум нам не пада да се бојимо. Па и ако смо заиста сасвим малени бројем, ми смо убеђени да смо као квасац за огромно тесто, и да ћемо, ако Бог да, извршити своју улогу коју нам је Творац доделио, те ћемо јуначком борбом остварити боље и срећније услове за друге као и за себе.

Ако, дакле заиста Хрвати носе собом тај и такав, културно морални допринос, чега се боје? Куда ће с њима? Да га закопају у земљу као онај маловерни слуга из Христове приче добијени од Господа таленат?

Зар, напротив, није потребно и довољно бацити се у борбу да тај културно-морални елемент који они носе собом учини живот светлијим, радоснијим, и мирнијим, да би тако и њима самима боље било.

А ако постоји та судбинска целина Јужних Словена, онда постоји и њихова међузависност. - Ако постоји међузависност онда није и не може бити свеједно Хрватима да ли ће код Срба или Словенаца, или Бугара, живот бити немиран, тмуран и жалостан. А ако им није свеједно, онда откуд страх за њихову мањину? Ако је истина с њима, онда нису мањина - то им ми „збораши” с дубоким уверењем поручујемо.

А кад се тако постави питање, онда и питање формалне гаранције за хрватску индивидуалност, постаје питање неумесно постављено.

Јер ако је истина судбинска повезаност, онда, рецимо да Хрвати добију све те формалне гаранције, шта ће им то вредети, ако код осталих племена иде онако како не треба? Биће поред свих формалних гаранција, и њима зло, па ће једног дана сва индивидуалност словенска и југословенска, а тиме и хрватска утонути у море германско или море латинско.

Али не само да се овако те формалне гаранције показују као неумесне, већ су чак и саме себи сметња.

Дух и начин како су постављене раде против њих. Плуг је постављен испред волова: нема ништа од орања.

Историјско искуство српско је страх од слабе државе. А начин и нарочито дух којим се годинама поставља питање гаранција хрватске инди-

видуалности, храна је овоме страху. Срби - и то најбоље снаге српске - виде у томе слабљење државе и постају хладни према свима протоколима и споразумима, те ови остају мртво слово.

А тада др Мачек баца одговорност на све Србе, мада је у избору оних с којима је преговарао био ипак слободан, а никад се нарочито није при отпочињању преговора питао да ли су и квалитети заступљени.

Дешавало се то (то не мислимо на личности с којима је потписао овај споразум) да је др Мачек преговарао с људима за чије се квалитета унапред знало, те ће тако и у будуће бити. А после, кад се обећања не испуне, онда су криви сви Срби, као да нема његове кривице у избору његових преговарача.

Овде пак да додамо да је споразум др Мачек - УО, остварен од ове господе само из страха да не буду од друге надлицитирана, као што смо у другим чланцима у „Отаџбини” то показали.

А Срби опет кад виде како је др Мачеку свеједно с киме прави споразум, говоре да њему и није стало до државе, већ само до једног њеног дела, јер иначе не би радио он тако као што ради. И отуда их никад овако задобити не може.

И кад би се ишло другим редом, могло би се добити све што данас др Мачек тражи, јер би истичући судбинску повезаност, и борећи се јуначки да се државни и народни наш живот просветли, орадости и умири, Хрвати постали не само истински, стварно равноправни, већ би, иако мањина, данас били пресудни чиниоци у нашем животу, а тиме и у државном уређењу.

Па би тада, само собом, добили уређење какво им заиста годи, и не би имали ни од ког да траже, већ би им то несумњиво припало јер су борбом за право народно уређење целог друштва и целе државе водили борбу јуначку и самим тим извојевали и себи оно што им припада.

Наша општа, и посебно хрватска трагедија је у томе што ове истине до сада у хрватске масе нису могле продрети.

Али не можемо веровати да ће тако и даље бити. Мора истина продрети. А само ће нас истина ослободити.

ПРИЛИКЕ У РУМУНИЈИ ⁷⁸

Заслужују да о њима пишемо. Не због самих прилика румунских, већ да би се боље многе ствари код нас разумеле.

За последњих шест месеци ствари у Румунији су почеле да се врло брзо развијају. Неће се тај развој догађаја тамошњих добро разумети, ако им се прави смисао не пронађе, ако се сваки догађај тамошњи сам за себе, без везе са осталима посматра.

У новембру је пао Татареску, пошто је извршио изборе на којима је ипак добио знатну релативну већину. На његово место дошао је Октавијан Гога, вођа једне мање странке, хришћанске, антипарламентарне и антисемитске. Дата су му велика овлашћења. Он је отпочео да спроводи корените реформе, а у исто време расписао изборе.

⁷⁸ „Нови пут” број 16, 8. маја 1938. год.

Али одједном, изненада, пада Гога. Обустављају се већ расписани избори. Образује се велика влада, са многим бившим председницима влада и патријархом Мироном на челу. Укида се стари устав. Даје се нови устав, антипарламентарни, корпоративни.

И таман људи са стране помисле: Е, добро, сад је Румунија, Бога ми, ушла у нов и нормални живот? А кад одједаред долази потрес који наговештава да Румунија није нашла свој прави израз.

Одмах после промене устава читали смо у „Политици” вест невероватну - да је вођа румунске странке „Све за Отаџбину” распустио своју организацију, те да ће ићи у Италију где ће се бавити преводом своје књиге на стране језике.

Одмах сам био начисто да је ова информација обична лаж. Ако је Кодреану заиста онакав каквим га његов досадашњи рад приказује, онда не може бити истина да ће он напустити сваки политички рад и отићи у иностранство па се тамо бавити преводом дела на стране језике.

Убрзо сам нашао потврде за то у једном интервјуу Кодреановом, датом једном великом француском листу. Та његова изјава гласила је, отприлике, овако:

- Да, распустио сам своју политичку организацију. Та организација почивала је на закону. Кад је закон сад промењен и више не дозвољава такву организацију, сасвим природно да се она мора распустити.

Али наша гнезда (гнезда - другарске организације од 5-10 људи) то нити могу, нити хоћу распустити, јер то је нешто спонтано, органско. Не постоји закон који би забрањивао човеку да бира другове или му, напротив, наређивао да их нема или напусти.

У погледу вести о мом одласку из Румуније можете судити по томе што сте ме затекли овде у пуном послу, решена да из Румуније не идем.

Ове Кодреанове речи довољно су јасне по себи, те их не морамо објашњавати.

Али већ два месеца из Румуније долазе вести о мерама владиним, прво као против неког невидљивог непријатеља, а затим све одређеније: против Кодреанове политичке организације.

А последњих дана процес против Кодреана (за обичну клевету нанету професору и министру Јорги) добио је огроман публицитет. Светска јавност (а знамо одмах што то значи) објавила је да је Кодреану убица, потстрекач убица, странац, не Румун, да сам Кодреану није давао утисак јуначан, тешко се пред судом изражавао итд.

Али кад све то човек чује остаје задивљен и зачуђен: па нашто онда толика вика? За убицама, потстрекачима убица, а поред тога још и странцима, слободно - саме од себе - масе тешко да би пошле. Најмање нам је могуће разумети како би људи ишли за човеком који од мале ствари постаје кукавица, те се чак тешко изражава пред судом.

А у другом једном листу београдском нађосмо, сасвим случајно, опис суђења. Кад су га увели у дворану судску цела дворана сама од себе, без команде, устаде на ноге, тако да је и самим судијама било тешко да сакрију своје узбуђења.

Разуме се, ипак га осудише. И пре и после Пилата Понтијског, било је и биће судија који осуђују и ако сами мисле да човек коме суде нема кривице.

А од тог времена све нова и нова „открића” о великој завери „Гвоздене гарде”.

Читам ја то, па се заиста морам смејати како се властодршци и не труде да стварне разлоге оваквог рада много прикрију.

Докази су, како их наводе листови према званичним саопштењима, такви да би их свако могао наћи лако у сваком чланку или писмима ма које политичке организације која зна шта хоће, и која се за то бори, која истичу шта мора доћи, неминовно, неизбежно, као кад неко сад каже гледајући зачетке воћа да ћемо сигурно за коју недељу имати зрелих трешања или кајсија.

Читам те „Доказе” па се смејем и морам се смејати, јер такве би доказе могли наћи и у нашим списима, иако заиста нисмо „терористи”, али реално, стварно посматрамо народни живот и истичемо да после таквих узрока морају доћи такве и такве последице.

Али сви ти процеси, сви ти „докази” показују само једно: нису решени проблеми Румуније ни променама министара, ни променама кабинета, ни променама устава.

Јер кад би били решени, онда Кодреану и његова другарска гнезда не би била опасност режиму.

Не би постојали процеси, ни све оно што нам сад из Румуније долази.

И као да чујем дијалог из Румуније, дијалог између оних што управљају, формалне земље, и румунског народног живота, стварне земље:

- Шта се буниш? Што не мирујеш? Зар ти није доста?

Мењам министре - није ти добро. Мењам владе - није ти добро. Мењам Устав - није ти добро.

Шта би хтео? Зар ти није доста?

- није ми доста заиста: све ако промениш, а дух ако остане, ништа није промењено.

А све ваше промене без промене духа нису никакве промене, јер се те промене и врше само зато да се дух не промени, да остане стари дух.

И зато не могу мировати.

А та истина није чисто румунска. На све земље и народе се односи.

Где год људи мисле да мењају личности и системе, само дух да не промене - на сваку такву земљу се ова истина односи. Отуда румунске прилике као велика светлост осветљују и наше прилике. И многе ствари и код нас бивају схватљиве многима тек кад ове догађаје у Румунији разумеју.

Зато смо овај чланак и написали.

НАШ НАЦИОНАЛИЗАМ ⁷⁹

Многи необавештени појединци још никако не могу да се помире са нашим неким сувишним националистичким програмом и замерају нам због тога. Кажу нам да су прошла времена кад су се могла да изазову

⁷⁹ „Нови пут” број 16, 8. маја 1938. год.

националистичка одушевљења код појединих народа и да су таква националистичка одушевљења, и кад би се данас она могла изазвати, права лудост и махнитање, у међународном смислу, враћање унатраг, у сукобе, у крв, у примитивност итд. Кад би нам ти необавештени појединци хтели да верују ми би им најотвореније изјавили, да су њихове горње примедбе тачне уколико је тачно да постоји национализам само онакав каквим га они представљају и од кога се они боје. И ми с њима отворено изјављујемо и дижемо глас против таквог национализма који би представљао неразумно и ничим неоправдано развијање егоистичких страсти једног народа, ма за какву ствар оне биле искоришћаване. Али постоји и други национализам. Постоји онај прави истински национализам. О томе национализму дужни смо да их обавестимо и да од њих тражимо да нас правилно схвате и разумеју.

Да одмах кажемо, о национализму се може говорити двојако: о национализму као осећању и о национализму као концепцији. Први национализам је прави и истински.

И све што из њега потиче и све оно што је њиме задојено, запојено и прожето, све је то добро и корисно. Разуме се да овај прави, осећајни и природни национализам може ради своје пуне и праве афирмације да има и своју концепцију националистичку, која може бити позитивна, корисна и прогресивна. Пошто оваква националистичка концепција црпи изворе и снагу из стварних и објективних услова једног националитета и његовог живог и развијајућег организма то таква националистичка концепција не може бити никад лажна и површна. Националистичка концепција која црпи снагу из оваквих извора не може никад да се претвори у оно што није и у оно што то њени услови и фактори који је одржавају не траже. Оваква националистичка концепција не може никад на пример тражити рат као средство за напредак нације, а нити оно све остало што је у вези са њим, јер живот нације тражи благостање а не ратове.

Истина о национализму код нас другачије се говори и мисли. Понајчешће се о национализму говори као о једној концепцији која је врло zgodna да се под њеним окриљем многе ствари маскирају и да се том истом концепцијом многе недозвољене ствари правдају и спроводе. Код нас се научило говорити о национализму, који је створио разне потенте и који уображено и мериторно дели људе на националисте и не-националисте. Или о оном национализму кога искоришћују разне политичке партије у своје политичке сврхе, да би, овим врховним законом једне нације, правили на људе притисак и придобијали их за се. Код нас се до сад свашта чинило у име национализма. Најнедостојнији послови у име њега вршени су и врше се још увек. Људи без стварног националног осећања развијали су грдне националистичке теорије, а људи национално дисквалификовани вршили су у име тих националних теорија националне „послове”. И тако смо дотерали дотле, да је стварно најозлоглашенија реч национализам и националиста. И најпотребније је пре ичега овим речима дати прави и чисти смисао какви они треба да имају.

Југословенски народни покрет Збор сматра као најнужнији и најбитнији услов савршеног југословенског национализма да он мора садржати пре свега, у себи осећање национално. Сваки појединац треба да је

овим националним осећањем прожет и да на њему оснива целокупну своју и јавну приватну делатност. Збор не уноси национализам у програме. Он га већ претпоставља код сваког појединца, члана југословенске заједнице, јер иначе да га не претпоставља, целокупан програм Збора би се могао распасти у прах и пепео. Али Збор претпоставља и тврдо верује у национално осећање наше народне заједнице. Збор је само дошао да на овој основној вери и догми развије један економски и социјални програм који ће, поред обезбеђења поштеног живота и егзистенције, сваком члану југословенске заједнице омогућити и националном осећању његово изражавање и развијање, јер и ово осећање као свако друго осећање, може да закржља и нестане. Са овим осећањем нестаје и духа народа. А са престанком овог јављају се и други симптоми веома штетни а можда и катастрофални по нацију народ и државу. Збор не проповеда национализам. Збор хоће да прво национално осећање очисти од свих штетних примеса које се умањују и скрнавље и да га ослободи од разних штетних и незгодних теорија.

БЕЗНАЧЕЛНОСТ⁸⁰

Безначелност можда најтачније означава данашње доба и данашњег човека. Јер иначе, како би се објаснила чињеница да је довољно да човек има власт па да сакупи милионе гласача, да би га сутра, кад оде с власти, напустили не само гласачи, већ и они који су на његовој листи изабрани?

Како би и могло бити другојачије, кад су код нас политички правци - чак и они који би с обзиром на дугогодишње министровање имали право да претендују на назив државника - били носиоци најсупротнијих политичких курсева!

Шпекулисало се са најживотнијим проблемима државним и народним ради долажења на власт или одржавање на њој. Тако је створено уверење да су сви програми, сви говори, целокупно политичко деловање ради тога, да овај или онај, ова или она котерија дође до министарских положаја.

Ово што с на врховима одигравало, имало је свог поразног дејства у широким слојевима. Безброј је случајева куповине и продаје гласова.

Кад је све већ ради тога да се ти дочепаш мандата - резеновао је гласач - онда дај да и ја видим од тога неке користи; и продавао је свој глас хладно, цинички, свесно.

Тако је тешка служба управљања судбином народа и државе, као и стицање народног поверења, сведено на недостојну игру и још недостојнију трговину.

Но штетне последице овим још нису исцрпене. Политичка безначелност повукла је за собом општу безначелност. Кад је човек у једној ствари циник, он је то онда и у осталим. Случајеви лажног банкрутства, дефраудирања, корупције, па до најсвирепијих злочина и најординарнијих разбојништава, то најбоље документују. Јер човек без начела

⁸⁰ „Нови пут” број 16, 8. маја 1938. год.

је слабић, којим страсти витлају како им је воља. Он престаје бити господар свога живота, а постаје роб случаја и прилика.

Стање опште безначелности створила је и тип лажно начелног човека. Он се свуда прси својом начелношћу, али ако се дубље загледа у његов живот, види се да он своја начела има за друге, а не за себе. У истом тренутку када виче на корупцију, на протекционаштво, на непотизам, он је готов да почини та иста недела против којих устаје - само ако је он или који његов у питању.

Овај тип лажно начелног човека је можда најопаснији. То су вуци у јагњећој кожи. Њих није увек лако распознати. Умеју се те још како претварати! У критици других они су обично најгрлатији. Често по оној народној: држ'те лопова!

Они су можда и главни кривци што је уопште неповерење у народу ухватило тако дубоког корена. - Причали су и други лепо, па смо видели како су радили! С овим речима дочекује данас народ свакога, и не улазећи у оно што му се говори. Речи су изгубиле скоро сваки смисао. Више него икад данас се људи морају ценити по делима њиховим.

У овоме и лежи једна од најглавнијих политичких тешкоћа данашњег времена. Данас, када се читав један преживели систем руши, није довољно да човек својом личношћу даје гаранцију да ће поштено радити. Није довољно да човек има начела и да се придржава њих у своме раду и животу. Потребно је више од тога. Потребно је да та његова начела одговарају духу и потребама данашњег времена.

Али, да би се дошло до програмског и идеолошког диференцирања и одабирања, претходно је неопходно да се престане са разорном безначелношћу и њеном недостојном игром.

У ЗБОР!⁸¹

Мобилизација поштених, идеалних и пожртвованих људи животна је потреба наше нације

Данашњи морал преживљује тешку кризу. Можда он никад у историји савременог човечанства није био оволико угрожен, као што је данас. Од ове опасности нарочито је угрожена наша млада и нова држава. У њене темеље биће, силом прилика и околности, под којима је она развија, узидане појаве једног нездравог и болесног морала. Утицај једног разрушеног морала више је него очевидан већ и данас. Продужили се овако даље и задржи ли се овакав корак његовог негативног развоја, његова штетност биће још већа и јача. Не наиђу ли какве нове околности, које ће зауставити ово морално пропадање, ми ћемо отићи још и даље. Пuteви низбрдице су неизвесни. Беспуће је неизбежно.

Савремени живот са свим својим ознакама окужио је све и сваког. Свуда су се његове појаве увукле и сваког дана све више господаре како појединцима, тако и целином, у којој сви појединци делују. Свуда се он без обзира гура. За њега су престале све границе да постоје. Он не поштује више ништа. Данашњи човек, који је представник тога морала, види пред собом само једно: материјално добро своје. Да до њега дође,

⁸¹ „Нови пут” број 16-17, 15. маја 1938. год.

не постоје за њега светиње, а ни препреке. За њега исто тако не постоје целине и њени интереси. Њему је и нација и држава и општина последња брига. Поштује је и цени је, колико му користи доноси и то директне. Он је цени уколико његов џеп има с њим везе, тј. да му што мање узме, а што више да; али да има могућности да јој он што више отме.

Човек је за човека постао најзверскија животиња. Они се међусобно опходе језиком и средствима праве и истинске животиње. Шака стишнутих, зуба шкрипећих, кости пуцају и џепови се празне, а црквене молитве о љубави, срећи, моралу бивају све чешће. Никад није било неморалније, а побожније средине! И уколико сваког дана идемо више моралном растројству, утолико, изгледа, и потреба за побожношћу расте.

Људи краду законито и незаконито, лажу, подваљују, мрзе се. Једни, и то они обазривији и поштенији, пропадају; други, они за које постоји један једини морал и то лични, они се богате, шире, јачају и заврћу шије оним слабијима. На сто њихових грехова долази једно добро дело. Од опљачканог новца они под старост постају добротвори, а после смрти им се одржавају помени, на погребу их прате чираци и барјаци.

Наш је морал руиниран и од политичко-партијског живота, који код нас вршља. Од политички и партијски потребног постало је и морално. Никоговићи и скоријевићи почели су да ведре и облаче у име партијског морала. Они су објавили свету да је то и једини морал и почели су да га свестрано спроводе. Пријатељ, брат, заједница, општина, целина, нација и држава, то беше девета рупа на свирали. Од оваквог човека постао је корупционаш, дефрандент, варалица и пробисвет. У његово друштво су ушли сви они многи, којима у животу бејаше један једини циљ: обогатити се. Њима се придружише компаније Стависки и представници неморалног, лоповског и хајдучког међународног капитала да би своје профите повећали.

Какав нам изглед пружа све ово што наведосмо? Какве изгледе има наша још млада држава која се тек сада почиње развијати. Може ли она избећи сва могућа искушења, на која је натерују појединци, групе и клике са њиховим накарадно схваћеним моралом и поштењем? Може ли она неким досад непознатим начином да свој живот, свој пут, издвоји од свега овога неморалнога и непоштенога, што се у њој самој и око ње дешава? На сва ова питања тешко је повољно одговорити. Страх нас хвата и од помисли да може рђаво бити. И ми се пред том збиљом наше националне стварности прибојавамо толико, да немамо ни воље да је бар покушамо поправити и изменити. Међутим то је једини излаз. Јача и опаснија од свега је наша морална криза.

Људи су се изобличили. Њихови су поступци застравили. Верују само у оно што је непоштено. Не познају ни личне, ни опште светиње, нити опште идеале. И оно што смо имали светиње и морала упропастили су их. Црв те кужне заразе продро је у бића нашег друштва и он га разједа и трује.

Има ли овоме лека? Има. Треба код нас да се окупи на једно место све оно што још није подлегло тој кужној бољи. Треба да се у нашој земљи мобилизују поштени, честити, идеални, који више него себи воле народ свој и земљу своју. Треба да се окупе све аскете и испосници и они који су се посветили служби божјој, да се његово име употреби за

правду и поштење на овоме свету. Треба да се дигну на окуп сви родољуби, али не они, којима је језик дужи од дела, него они, који истински и тихом, али сталном љубављу воле своју груду земље и за њу се жртвују сваког дана - својим ситним и крупним поступцима. Сви они појединци треба да се повежу и да буду прожети јаком везом и вољом да ствари зауставе и да ток живота наше младе нације промене на боље. Зато је више од свега данас оправдан поклич: У „ЗБОР” поштени!

КАКВУ ПОЛИТИКУ ХОЋЕМО⁸²

Хоћемо да политика Југославије буде национална. Кажемо национална, иако знамо да су ту реч многи злоупотребљавали и искоришћавали за своје личне интересе и рачуне. Кад ми кажемо национална, ми не мислимо на онај фразерски национализам, који се свршава у речима и парадама. Наш национализам носи у себи љубав према народу и држави. А та љубав захтева самопрегор и готовост на жртву.

Ми смо националисти, јер знамо да без национализма Југославије не може ни постојати ни опстати. Сам географски положај наше државе захтева да наш народ буде прожет национализмом. Јер Југославија се налази на међународном друму, који води из Европе у Азију. Самостална држава на том друму може опстати само онда, ако народ у њој има развијену националну свест. Без те свести он не може сачувати своју слободу и независност.

Зато смо и противници сваког сепаратизма. Југославија, ако хоће опстати, мора се увећавати а не смањивати. Тек држава на три мора биће у стању да одоли свима ударцима судбине. Зато смо ми за националну, јаку, срећену државу.

А држава може бити јака и срећена, ако народ у њој буде задовољан, здрав, дисциплинован. Народ ће моћи бити такав, ако у држави владају поштење и правда, ако су привреда и целокупно живљење народно засновани на трајном, смишљеном плану.

Зато ми кажемо: политика Југославије мора бити социјална. У интересу народа и државе је да не сме да буде никог у држави ко гладује. Јер глад убија физички и духовно. Од недовољно храњене деце не могу постати способни браници народа и државе.

Зато смо ми против моралног и материјалног исцрпљивања и искоришћавања радног народа од стране послодавца и шпекуланата. Сваком појединцу мора се обезбедити да поштеним радом издржава себе и породицу. За нас је рад не само дужност, већ и право. Награда за рад мора бити таква, да обезбеди здрав и пристојан живот радника, без обзира је ли он радник села или града.

Како капитал у својој кратковидости, неће то да учини од своје воље, ми тражимо интервенцију државе. Тражимо да она регулише односе рада и капитала, руководећи се при том општим интересима целине. Не сме се губити из вида да човек није ту да производи материјална добра, већ да се она производе да би човек могао живети. Зато су за нас

⁸² „Нови пут” број 16-17, 15. маја 1938. год.

опште здравље и опште благостање народа врховни циљ, коме се све остало има потчинити.

Политика Југославије мора бити активистичка. Рад и стваралаштво морају бити идеал и целине и појединца. Ниједне руке не смеју седети незапослене, све донде док су нам путеви разваљени, док свет станује по мрачним и влажним избама, без и најосновнијих услова хигијенског живота. Само радом, стваралаштвом стиче један народ своје место и углед у свету.

Зато ми тражимо да се енергично и за свагда раскрсти са свим злом, које данас у нашем народу, на место стваралачког одушевљења, изазива малодушност, утученост, незадовољство. Корупција се има драконским мерама искоренити. Неспособност и нехат имају се такође кажњавати. Зато тражимо одговорност свих јавних радника и службеника.

Хоћемо да створимо фаланге одушевљених бораца за нову, препорођену Југославију. Ти борци морају претходно сами бити препорођени. Само такви, моћи ће осталима служити за пример и бити у стању да и од осталих начине фанатике, оне, који хоће и по цену највећих жртава борити се за сигурну и бољу будућност Југославије.

Ако ово успемо, ми ћемо искупити свој дуг према палим друговима; искупићемо све оне вековне жртве најбољих синова југословенских. Онда ни њихово ни наше живљење није било узалуд. Онда ћемо моћи бити сигурни да смо југословенском народу обезбедили да у историји света одигра ону улогу, која се додељује само најбољим међу најбољима.

Само овим моћи ћемо искупити наше досадање грехе, лутање, поклецивање. Само овде наше досадање патње значиће прочишћавање и припремање за један прави, лепши, бољи живот.

Његово учествовање у њима је свестрано: национално, економско и социјално, али истовремено и јединствено, национално. Онај ко му је био дао партије да кроз њих он реализује своје биће, тај је учинио једно историјско насиље над њиме. Партије су за целине економски диференциране. Држави сељачкој од 90. проц. то не треба. Њен народ зна за покрете целине, стихије. А ови никад не промаше свој циљ. Зато је нама још увек блиска прва национална револуција. Она означава и симболише напор целине, покрет нације да се афирмише онако како то њеном бићу одговара; она је израз наше колективистичке природе и њених националних, социјалних и економских атрибута. Она нам после 130 година може још увек да служи као пример пута којим треба да гредемо.

У времену, кад поједине нације проналазе рецепте за свој и за спас човечанства, југословенска нација, за решавање и консолидовање питања њене будућности, не треба да измишља ништа ново, нити да копира друге, него треба да се окрене извору своје прве слободе, искри свога почетка. Зато нам је тај почетак данас и тако близак. Због тога што он у себи садржи јединствен пример путних атрибута: колективност, радикалност и националност.

ОКРЕНИМО СЕ ИЗБОРУ НАШЕ ПРВЕ СЛОБОДЕ⁸³

Догађаји прве српске револуције (устанка) и све оно што је њој непосредно претходило и што ју је неминовно изазвало као и оно што им је следило, изгледа нам данас, да се то није све тако давно одиграло. Рељефне слике тога револуционарног филма свима су у најсвежијој успомени и сваког дана све се чешће обнављају у њиховој најпунијој важности. Иако смо 130 година поодмакли од тих догађаја, они нам се још увек стално и актуелно намећу, свом својом обилношћу и озбиљношћу и нашу пажњу упућују на размишљања, упоређивања и закључивања извесна која нису без основе.

Први српски устанак је прва стопа, почетак југословенске националне револуције и њеног историјског процеса. Тај устанак има сва обележја једне пуне револуције. У њој се сједињавао бунт националне зависности и потлачености са бунтом социјалне неправде и економског ропства. Ношени инстинктом југословенске ослободилачке мисли и снагом њене историјске неминовности, ти револуционарни напори су се ређали. Сви ослободилачки ратови који су се од прве српске револуције водили наовамо носили су у себи елементе револуције. У свим тим ратовима бунт против социјалне, економске и националне неправде играо је видну улогу. Носиоци тих ослободилачких ратова хтели су и жудели за једним стањем пуне националне слободе, али и економске равноправности и социјалне правде.

Нарочито је светски рат у себи садржавао ове елементе. Он умало што се није претворио у праву револуцију. Наше учествовање у њему било је за националну слободу и уједињење, али и један и други појам претпостављали су да се и национална слобода и национално уједињење може спровести само на бази пуне социјалне правде и економске равноправности. И зато се не треба чудити кад се тврди да је светски рат, бар по надама, по жељама оних који су у њему стварно учествовали, светска револуција, а наш рат за национално да је био у исто време и за социјално и економско ослобођење.

Ниједна историја не пружа толико примера овако једноставног схваћања о рату као што пружа историја нашег народа. Сваки (ослободилачки) национални рат који је нашем народу наметнут или кога је он хтео, имао је увек циљ да или заштити своју националну слободу, социјалну правду и економску равноправност или да је задобије уколико је није имао, или уколико је она била мала и незнатна да је прошири. Зато је сваки наш национални рат и мала револуција.

Нигде се тако тешње и присније нису везали појмови социјалне правде и економске равноправности са појмом националног као код нас и нашег народа. По природи својој поштен, наш мали ситни човек, кога још нису ухватили потпуно размери капиталистичког развоја, не може друкчије ни да мисли, ни да осећа. Он савршено верује да се свет може поштено уредити. И његов економски ступањ на коме се он налази, стварно и омогућује регулисање мерилем једне моралне норме као што је поштење. Из факта нераздељивог појма националног, социјалног и економског, што га он кроз целу историју носи као неку своју нарочи-

⁸³ „Нови пут” број 16-17, 15. маја 1938. год.

ту мисију, проистиче и факат да је он у суштини националан и да га никад није тешко национално оживети и ставити у покрет.

За наш народ је и природан једино национални покрет у коме би он могао да се сав изрази. Он је кроз историју само у општим националним покретима давао своју пуну снагу и реч; у њима се он потпуно афирмирао.

МЕЂУНАРОДНИ ПОЛОЖАЈ ⁸⁴

Говорићемо о међународном положају. И то у Европи. То је и најважније поље посматрања. За нас сигурно.

Положај који је створен после 1918. г. унапред се то могло и морало знати - могао се само тако одржати, ако су силе које су га наметнуле биле вољне да га бране - и силом.

Те силе прво нису биле сложене. Америка се повукла. Италија је сматрала да је мало добила (у колонијама заиста и није). А оне које су остале (Енглеска и Француска) нису могле да се сложе, јер се Енглеској чинило да је Француска исувише ојачала, а Немачка сувише ослабљена. Сама пак Француска мислила је да постоји уговор о миру који јој гарантује положај и права, односно Немачку држи у обавезама и Друштво народа.

Поред тога, Француском је овладала невероватна слабост духа. Пацифизам је постао главна мисао - пацифизам по сваку цену. Благодарев демократско-марксистичком духу продрла је мисао у француски народ: не сме бити више рата. Учители су то ширили по школама, а 1936. г. конгрес учитељских синдиката (у коме је учлањено 80.000 учитеља) учлањених у Главну федерацију рада, донео је у Нансију резолуцију која налаже учитељима да раде на духовном и стварном разоружању Француске, без обзира на остале земље и њихов став у питању разоружања, резолуцију са свега два гласа против.

Кад је један од те двојице који су гласали против, упитао Конгрес: „Добро другови, ви сте антимилитаристи, и ја сам. Али објасните ми, чиме ће се народ наш борити, ако, рецимо, фашисти буду сутра упали у Француску? Чиме мислите да сачекамо, рецимо Хитлера, ако нас нападне?” Добио је овај одиста невероватан одговор: „Засућемо му војску лецима о пацифизму!”...

Шта се сад чудите, ако је, после тога зграда сазидана Версаљским уговором о миру дошла до овог свог, заиста бедног стања. Шта сад, господо комунисти и марксисте, бесните на Хитлера? Да није случајно Хитлер требао да буде чувар Версаљског уговора? Или да није он, место вас, требао да бди над интересима, рецимо, „велике демократије”.

Ко дозволи да таква слабост духа овлада њиме као што је то дозволила велика демократија тај мора дочекати ово. Грехота би била да не дочека. Грехота! Сетите се само приче о талентима: „Шта си урадио са оним што сам ти дао?”

А где су могли француски учитељи мислити друкчије кад је у то време био министар националног васпитања (тако се зове министар просвете

⁸⁴ „Нови пут” број 19, 29. маја 1938. год.

у Француској) Јеврејин Жан Зеј, који је пре тога писао песму у којој се знамење државно и национално, француска тробојница, назива *torchescul* (крпа којом се брише... задњица).

Е, али Жан Зеј је морао бити министар у Француској, јер је моћни и угледни члан демократског, антифашистичког Народног фронта, врло моћни и угледни члан Радикал-социјалистичке странке, а као Јеврејин, врло добар пријатељ тада свемоћног шефа Народног фронта, Јеврејина Леона Блума.

И сад се сећам кад сам у то време на збору у Ваљеу, говорио против демократије, и за доказ њене немоћи и неспособности навео пример да је сам у демократији могла земља хришћанска од 40 милиона Француза - католика дочекати да њом завлада Јеврејин Леон Блум са још пет министара и подсекретара Јевреја, и још преко четрдесет начелника општинских одељења и њихових помоћника, Јевреја и Јеврејки, - како ми је један млади ваљевски интелектуалац довикнуо: „Живео Блум! Живела демократија!” - Не знам да ли ће ово прочитати, али ако прочита, нека зна да је тога часа, узвикнуо стварно „Живео Хитлер!” - Пошто нико Француску није тако унизио, тако расуо, тако осиромашао, тако, једном речју, ослабио, као што је то учинио декадентски писац, вешт адвокат и послован човек, Јеврејин Леон Блум.

Али француски народ је кажњен кроз Л. Блума. Он је дозволио да овлада њиме слабост духа. Он је хтео да верује у могућност да неко има велику прошлост, велику државу, огромно колонијално царство, превелико богатство, огроман политички престиж, а да то све чувају - уговори о миру и Друштво Народа, а он сам, може да каже души својој: Једи и пиј и уживај, душо моја: нема више рата!”

Али није ми циљ да о томе пишем. Хоћу да пишем о међународном положају. Али саме мисли кад наиђу на овако одиста грандиозну трагедију скрену као замишљени путник што, и нехотице, напусти пут којим иде због какве стазе која га је одмамила к себи.

Тако је дошао Аншлус. Аустрија је као зрела крушка, пала у крило Хитлеру. Не почиње ли узалуд он свој „*Mein Kampf*”, овим речима (1925. године):

„Сретно предодређење учинило је да се родим у Браунау на Ину, градићу који се налази баш на самој граници двеју немачких држава, чије нам се ново стапање чини главним задатком нашег живота, кога морамо постићи свима средствима.

Немачка Аустрија мора припасти великој немачкој отаџбини и то не на основу неких економских разлога. Не, не. Чак кад би то стапање, економски говорећи, било равнодушно или и штетно, оно се ипак мора десити. Иста крв припада истом царству. Немачки народ неће имати право ни на какву политичку колонијалну активност док пре тога не скупи све своје синове у једну државу. Кад територија Рајха буде обухватала све Немце, ако се покаже недовољном да их храни, из нужде тога народа родиће се његово морално право да освоји туђе земље. Плуг ће тада заменити мач, а сузе које доноси рат спремиће жетве будућег света.

Отуда ми се положај мог родног града учинио као симбол велике једне дужности”.

Аншлус су Енглези наслутили. А кад је дошао он их је вратио стварно-сти. Ошинуо их је као бичем. Реалисти као што их је Бог дао, они су одмах увидели да је фатални и неспособни Идн (опет један идол демократије) учинио страховиту политичку грешку што је заједно са француским Народним фронтом, одгурнуо Мусолинија у наручје Хитлеру, пошто га је претходно просто натерао да освоји Абисинију (јер у почетку је Мусолини тражио само један део абисинске територије и извесна економска права, па је то Негус одбио на интервенцију Енглеске и уверавања Идновог да је Енглеска позади Абисиније).

Увидевши то, Енглези су отишли у Рим на преговоре. И склопили споразум. Примили обавезу на признање Абисиније и другу, да узму иницијативу у Друштву Народа да ово да слободне руке својим чланицама у погледу признања Абисиније. У исто време, Енглези су учинили те-шњим своје везе с Француском.

То је велики гест Енглеске. Необичан доказ енергије духовне којом располаже Чемберлен.

Ваља при том знати да је Хитлер још пре дванаест година написао у своме напред поменутом делу, да су главни ослонци немачке спољне политике Италија и Енглеска: треба с њима склопити савез. Италију су му гурнули у наручје Идн и Блум, а Енглеска је, осетивши опасност од Италије, заузела врло предусретљиво држање према Немачкој, које она, ни иначе, за време страха од премоћи Француске, није штедела према Немачкој за прошлих двадесет година. Али ето аншлус је Енглеску одједном отрезнио. Увидела је она да сад Француска није више силна, да је напротив, до јуче побеђена Немачка, чудесно победила.

И то отрежњавање Енглеске може се сматрати јединим губитком Немачке. И зато удаљује Енглеску од ње. Хитлер је мислио да ће успети од Енглеске да направи савезника себи против Француске и Русије. Али његова снага је застрашила Енглеску и ова је то одмах показала приближавањем Италији и тесном сарадњом са Француском.

И тако планови Хитлерови, које је поставио још пре дванаест година, бивају изгледа онемогућени, баш извођењем других планова његових: Он је одстранио од себе Енглеску (чији је савез имао у плану) тиме што је на онако снажан начин шчепао Аустрију (што је такође имао у првом плану).

Али Хитлерови планови ипак не стоје рђаво. Неко ради за њега. Они исто што су Француску, њен углед, моћ и богатство расули и расточили: демократско-марксистички Народни фронт.

Не вреди Енглеској да се зближује с Италијом, ако се Француска с Италијом не зближи. А треба знати да Француска нема амбасадора у Риму већ две године дана. Толико су далеко Италија и Француска. На сугестије Енглеске, Француска је отпочела преговоре с Италијом, али преговори су запели и дошли у положај без излаза. Француска тражи од Италије повлачење добровољаца из Шпаније, а Италија на то пристаје под условом да Француска престане да снабдева републиканску Шпанију: не мешање за немешање.

Али на то Француска не може пристати са разлога своје унутрашње политике. Комунистички народни посланици, по налогу из Москве, а и

социјал-демократски да их не би код црвених маса надлицитирали комунисти, не дозвољавају немешање (иако је Лоен Блум био тај који је немешање први предложио, и први га погазио). Они захтевају да Француска снабдева материјалом и људством (добровољцима) републиканску Шпанију. И тако преговори између Француске и Италије су запели. А ово опет чини споразум Лондон-Рим скоро илузорним. То пак може лако да доведе до пада Чемберленове владе, која све чини да спасе мир, или бар да одложи рат. Деси ли се ово, онда ће, у вези са унутрашњом политиком Енглеска, у којој имају утицаја многи елементи који су противници Чемберлена, имаћемо поново Идна за министра спољних послова.

А дође ли Идн, са струјама идеолошки противним Риму и Берлину, онда лако може доћи до рата - идеолошког, у коме ће „велике демократије” ратовати против „фашистичких држава”, у време и на начин најмање добар за себе: време своје највеће слабости и највеће снаге својих противника.

За ту евентуалност ваља добро анализирати говоре Мусолинија и Хитлера у Риму. Нису они у Риму сигурно направили савез, али су тамо постављене основе политичке за савез. Из њихових се говора то јасно види: Алпи остају граница Римске империје и Германског царства.

То опет значи: Мусолини је поставио за циљ Италији обнову Римске империје, а ова се у главном пружала и обухватала три европска полуострва и целу северну Африку. Хитлер је поставио за циљ Германији ширење на исток, у простране руске равнице. Начелно су они то један другом признали. Одатле до савеза има мање од једног корака.

Енглеска то осећа. Иако доста доцкан то осети, иако јој њена демократска фасада не дозвољава да то покаже на време, већ са задовољењем, она ипак осети.

Француска, која је непосредније овим згрожена, не осећа. Она зна да јој је Немачка страховити противник. Али идеолошки разлози (о демократијо!) не дају јој да мисли трезно и ради разумно. Није јој доста што има непријатеља на Рајни, већ га силом прави и одржава и на Алпима (Италија), и на Пиринејима (Шпанија).

И то у тренутку, кад јој је Енглеска својим споразумом с Римом, припремила пут, да обезбеди своје границе према Италији и према Шпанији.

Код таквог стања, не може се рећи да Хитлер нема и среће: Раде за њега велике демократско-марксистичке странке Француске!

СТРАЖИЛОВО⁸⁵

Претпрошле недеље одосмо на Стражилово. Кад тамо пуна шума младости.

Сазнадоше да смо дошли, па појурише са свих страна и за час нас опколише. А међу њима и неколико старијих другова са госпођама.

А ја их тада замолах, да смо н а и з л е т у, па нека се тако и држе, и нека поседају по падини, више шуме, где нас и пронађоше.

⁸⁵ „Нови пут” број 19, 29. маја 1938. год.

А када ме послушаше, онда им овако отприлике, говорех:

„Не могу да раздвојим овог тренутка у својој свести: место где смо се скупили, ведре и пун сунца дан који нас греје и младост која ме окружава.

Место је Стражилово. Опевао га је песник који је умро пре једног века, а и данас се чини тако млад као ви што сте сад.

Дан је ведар и сунчан. Тако дуго смо га чекали, па нам је засијао у пуноћи и лепоти, да нас развесели, да нас испуни снагом и поуздањем.

А ви што ме слушате, ви сте сама најранија младост. Пупољци тек што се животу, и радости, и сунцу отворили.

Заиста је то велика радост за мене коме се ето дала прилика да све те три велике ствари има овог тренутка око себе.

А то је баш средина која Збору пристоји.

Циљ који је Збор предасе поставио од првог дана заиста такву саму средину и заслужује.

Та његов је циљ тако огroman: Препород живота читавог једног великог народа: духом јунаштва и мучеништва.

Други су поставили мале циљеве: промена министара и влада, установа или устава.

Збор је рекао може бити да има рђавих министара, рђавих влада, може бити и установе да не ваљају, или чак и устав да би ваљало мењати. Али оно што је сигурно да се мора мењати то је дух. И оно без чега ниједна промена неће вредети то је опет дух.

Кад би ме какав странац питао: имамо неваљале министре, рђаве владе, незгодне установе и неприличан устав - треба да их мењамо, одговорио бих му:

А какав је владајући дух у земљи вашој? Толико рђавих ствари не може бити у земљи у којој је владајући дух како треба. А ако вам владајући дух остане непромењен, ништа вам неће помоћи да мењате министре, владе, установе и уставе. Из рђавог духа ни промене добре не могу бити. Па чак ако би и биле случајно добре, неће задуго трајати: из прљава извора духовног поново ће доћи други неваљали министри, рђаве владе, незгодне установе и неприлични устав.

Већ ви прво испитајте у чему се владајући дух у вашој земљи удаљиво од правог и чистог вашег народног духа - па то мењајте - па ће онда лако, као само од себе све доћи на своје место. Тако бих одговорио томе странцу.

Отуда и Збор у нашој земљи није могао поставити друге мале циљеве, већ је морао поставити као свој задатак овај једини, најглавнији, најпресуднији: промену владајућег духа.

Та дајте да нам земљом завеје снажни дух јунаштва и самопрегоревања. Дајте само то, па да видите највећег чуда и највеће револуције за час, на наше очи.

У мишије рупе ће побећи кукавице и шићарције. Чудан је то ветар за њих. Не прија им. Бриди им кожа чак и на табанима од тога. У мишије рупе ће побећи, у дубоку, најдубљу позадину и хладовину.

Отуд данас не беже кукавице? Зашто данас пирују шићарције? Само зато што је баровит, млак и пун задаха на тињу, дух који нас сада окружује. Множе се сад кукавице, надимају шићарције. Годи им и прија за њих благословена атмосфера духовна.

Загађени су нам извори духовни отуда. Смрад и трулеж се залегао тамо где чистота и свежина треба да царују. Они што владају не веселе се и не поносе силом Божијом. За велике и светле видике очи су нам постале немоћне и неспособне. За дуге и јуначке стазе даха слабо ко има. Ни за један јуначки гест немамо моћи. И јунаци су чак срећни што им кукавице владају и дају повластице.

Разуђен и подељен нам је уједињени народ отуда. Шта да га на окупу држи? Само државна ограда. Та ограда држи стоку у обору или људе у затвору, а не може да држи људе у народној и државној заједници. Ту друго нешто треба. Људи ипак живе, ма како то изгледало, духом. Дух један заједнички може их дакле повезати, прожмати, испунити. И отуда, кад дух ослаби, кад се замрачи, кад обљутави, попусте и везе у једном народу. Сваки део би као на своју страну.

Нисмо господари на свом тлу и под својим небом. Нисмо господари своје судбине. Као орахова љуска смо на таласима. Нема народ наш осећање безбедности. Како би могло бити друкчије? У оваква времена тешка кад су тучоносни и буруносни облаци закрили све видике, зар народ разуђен да се осети господарем судбине своје?

Нити имамо осећање народне повезаности тако да појединац буде срећан ако снагом својом целину може да послужи, и тако да појединац буде уверен да ће слабост његова наћи помоћи у снази целине.

Нити можемо и умемо да одбранимо своја богатства од странаца, нити имамо прави братски осећај за своју сиротињу.

Како би све то друкчије могло бити под данас владајућим духом кукавица и шићарџија? Сами судите да ил је тако, и сами процените да ли би сад, под оваквим духом, могло бити друкчије.

Отуда је Збор морао узети за циљ промену владајућег духа. Није од беса или сујете узео то бреме на себе. Већ од љуте невоље. Боље би му било у змијско гнездо босим ногама угазити, него овакав задатак на себе узети. Али избора није могло бити. Ко хоће мира и радости, сунца и ведрине своме народу, тај м о р а, тај не може друкчије но у борбу за оно за шта се Збор бори.

Али ја нисам дошао да вам говорим о политици и политичкој ситуацији. Грехота би било овако сунчаног дана говорити о мрачним стварима, - срамота би било на овако мирисном зраку говорити о мемљивим стварима, штета би била пред овако дивном младости, и на овом месту, говорити о стварима које с младошћу везе немају. Зато о томе говорити и нећу. Већ ћу говорити о сунцу што нас је данас тако миловало и ведрини што нас је тако све прожмала.

И ви сте морали осетити да сунчани дан учини човека снажнијим од дана тмурног. Испуни га пуноћом неком и поуздањем.

Није узалуд деспот Стеван Високи написао на једном месту, описујући љуте муке и горчине и борбе кроз које је прошао после Косовске битке: „И као што је говорио благочастиви родитељ наш: „иза мрачних облака сија сјајно сунце”: хотећи тиме да укаже, с једне стране, да тмурни дан личи на муке, горчине и искушења, а с друге стране, већ само сазнање да се иза облака, на ведром небеском своду, налази непомућена власт сунца, човека испуњава снагом да сноси тегобе облачног дана.

Али иако сунчани дани играју тако значајну улогу у нашем животу, није сваки дан сунчан и ведар.

Отуда човек мора тежити да буде сунчан и ведар да би имао сунца, чак кад се на небу и не види, да би могао као Лазар, Кнез Честити, рећи ведро и усред највеће буре и најгушће облачине: „Иза мрачних облака сија сјајно сунце”.

И баш о томе сам хтео да вам стварно говорим, овде, на Стражилову, овог тако сунчаног дана, вама, драгој и дивној нам младости.

У једној књизи сам прочитао: „Тога дана, у Сиднеју беше тмурно. Небо је изгледало ниско. Облаци су притискивали земљу и људе. Али Бурис прође улицама и облаци људима одједном постадоше лаки и прозирни, проведри се у душама људским, засија сунце у њиховим душама”.

Живот тражи сунчане људе. Земља тражи сунчане људе. Бог тражи сунчане људе.

Да унесу мир и радост. Да облаци постану лаки и прозирни, да се проведри у душама људским, да им засија тамо сунце.

И Збор тражи од вас, то само што тражи Бог, за чим вапију људи, чега је жедна земља: да будете сунчани, светли људи.

Шта ћете Богу, људима и земљи мрачни? Кад настану тмурна времена ко ће учинити да ипак сија сунце у душама људским, ако ти, младости, не разумеш, да је то твој главни и једини задатак.

Збор је рекао: морам се борити за мир и радост свога народа, за светле и ведре његове видике.

Узалуд му је та реч, а још узалудније борба, ако ти, младости његова, не схватиш да се то може само тако ако ти прво будеш пуна сунца и ведрине као данашњи дан.

Збор хоће мир свом народу да поврати, прави Божији мир, не трули мир мирне и устајале баре, но мир ведри, и светли, и мирисни ових висова благословених и славних. Ко ће дати тај мир, ако га прво сам нема? Како ћеш га извојевати сутра, ти, ако не господариш миром свога духа и своје душе?

Збор хоће радост свом народу да поврати, радост Божију ведру. Ко ће дати ту радост, ако је прво сам нема? Како ћеш га изборити сутра, за друге, ако у твојој души и твојем духу нема те радости?

И зато ти, младости драга, што си похрлила Збор-у на добар пут си пошла. Али припреми се за борбу страховиту. Наоружај свој дух миром и радости. То је прво и најглавније твоје оружје, а ти тако наоружана си прва и најглавнија снага Збор-а и залога његове победе.

Шта вреди поћи с неспремном и ненаоружаном војском у бој?

И ми зато морамо се припремити и наоружати. И наше оружје је најјаче и најскупље, али и најпобедоносније оружје под небом.

Пришли сте Збор-у. Добро сте учинили. Али будите цели људи, а не половни, - и целе жене, а не половне. А цели ћете бити само на тај начин, ако претходно загосподарите духом својим, душом својом, ако тамо реда направите.

Ко не може реда направити у својој души, не може га заиста направити изван ње.

Велика вам борба предстоји, мила младости. Највећа и најстрашнија борба. Победите ли ту, победићете свуда и Збор с вама. Сијаће се лица

ваша као сунцем окупана, и у сасвим облачне дане. Носићете сунчев сјај на свом лицу, његове зраке у својим очима, снага његова жешће кроз ваше речи. Победоносци и сунцоносци ћете постати.

Неће непријатељ дочекати јуриш и налет такве војске. Очи им неће моћи издржати сјај ваш. Збунитиће се. Поколебаће се и побећи ће. Зар сте једном чули и читали да ретко који непријатељ може да дочека јуриш храбрих противника. Ретко долази до борбе на бајонет пред таквим противником, јер пре тога се битка погледом и полетом завршава.

Пре него што бих те позвао на борбу са многобројним непријатељима отаџбине и Краља, морам те, младости, позвати дакле у ту борбу са самим собом.

Помисли само како је то тешка борба. У првој генерацији имаш два жива претка, у другој четири, у трећој, у исто време жива имао си, осам, у четвртој у исто време, било ти је живо шеснаест предака. У време Косовске битке, по овом рачуну, ако су твоји преци увек имали разне претке, ти си имао иза себе, у исто време, ти си имао преко 32000 предака у животу, све твојих непосредних предака, из чије си ти крви и духа изграђен.

Замисли само из колике си и какве све грађе саграђен. Замисли каквих је све људи и жена ту вероватно било: чистих и прљавих, светлих и мрачних. А ти сад имаш за задатак као будан стражар да пазиш на свој дух, на гласове који се по њему дижу као мртав, у поноћи, по гробљу. Ниједног тренутка ти не смеш престати да бдиш: да би се светлио твој дух, да би се сијало сунце увек тамо, да мрак и облаке сузбијеш, да смрад и тињу изгониш, да миомирисом окупаш сваки угао душе своје. Не радиш ли тако, као марљив домаћин и на њиви својој, коров ће покрити племенити усев, облаци ће ти застрти све видике духа, - бура ће, место ведрине и мира, тамо владати, - као орахова љуска бићеш плен данас једног, сутра другог. Нећеш сунце носити ти на свом лицу, нити ће зраци његови палити из твог погледа, нити ће се снага његова огледати у твојој речи. Мрачан и жалостан човек ћеш ти бити. Не чека те Бог, не вапију за тобом људи, не чезне за тобом земља. Ниси потребан никоме, а себи ћеш самом бити на терету. Ниси ти војник Збора.

Зато вам и кажем: младости Збора, у борбу прво да постанете господари своје душе, да учините да тамо загосподари божији мир и божија радост.

Како ћете загосподарити судбином земље своје, ако прво не постанете господари душе своје?

Ето вам порука Збора. Ето вам жеље и молбе моје.

Запамтите: мрачних је и без вас много. Не исплати се више бити кукавица и шићарџија. Намножио се сувише тај род. Род јуначки и мученички се проредио. Потрудите се да га попуните, али не само уснама, већ стварно. А то не може друкчије већ онако како описах: учините да сунце, мир и радост царује у вашем духу прво, да би кроз вас зацарили у народу нашем.

И пун сат нас слушаху младићи и девојке на падинама Стражилова.

И мислим, ако Бог да, да нам речи нису пале ни на пут, ни у трње, ни на камен, већ на одиста плодносну земљу.

ЈАДНА ДЕМОКРАТИЈО⁸⁶

Данас се често чују повици са једне нарочите стране, да је само ова страна за демократију - а да су све остале политичке формације против демократије. Ова, тако хвалисава страна, обично оперише са следећим фразама: „Ми смо за пуну демократију, јер се народ осећа слободним, задовољним и срећним само у пуној демократији”. „Онај који је против демократије тај је против народа”. Да су ове фразе лажне и преварне, о томе нико паметан не сумња. Јер, пре свега, поставља се питање, шта је то демократија? Ако демократија значи слободу - онда је питање у чему треба да се састоји слобода. Да ли је то слобода да неко продаје хлебац по 5 динара а други да продаје по 2 динара? Да ли је то слобода, да се може свашта радити или је слобода у томе да треба радити само оно што је корисно и поштено? Но ако демократија значи владавину народа да јест да за све треба питати „народ” - онда треба објаснити: на који се народ мисли. Да ли на сељачки „народ”, да ли на банкарски или на трговачки или на занатлијски „народ”? Јер знамо из живота, да се често пута не слаже воља трговачког „народа” са вољом сељачког народа. Често се не слаже воља чиновничког народа са вољом банкарског или занатлијског народа.

Ипак, поред све ове истине, данас су сви политичари и шићарције запели из свег грла да вичу, како они поштују народну вољу - само је несрећа да због тог поштовања и поштења, народ много трпи и оскудева, и то онај радни и сељачки народ, док адвокатски и банкарски народ већ не зна шта ће од беса. Ако пак демократија значи поштено управљање и правилно награђивање свачијег рада, тада су све политичке формације - демократске. Демократске су и оне партије које су против демократије, јер и оне носе у својим програмима као свој циљ: поштено управљање.

Из ових примера, које смо онако изнели, без велике муке и напрезања, види се, да сви они који лупетају о демократији, уопште и не знају шта је то. За њих је ова реч једна торба пуна обећања; за њих је та реч (демократија) један велики сандук шарених слика и шарених лажи са којим они иду, као трговци, на вашар, и маме недоуки свет да му узму и последњу крајцару из џепа. Нарочито се истиче од ових вашарских и шаренолажних политичара наш добро познати вођа удружене опозиције и његов трабант за Војводину. Нема дана а да се они не појаве на неком вашарском збору на коме нуде свој чувени шаренолажни артикал: демократију. „Оди народе код нас - само се код нас налази демократија”. Збиља, добар је тај наш народ када још може да слуша ове вашарције!

Међутим, ако се хоће истина, ако се хоће лек и оздрављење данашњој бољци у коју је наша држава упала, то се може постићи сам озбиљним и тешким радом. Без рада не може ништа бити. Само се са радом може створити кућа, жито, памук, вуна, књига, школа, плуг, улица, пут, астал, столице и друге ствари од којих се живи. Демократијом се ништа не ствара, она једино ствара шарене лаже. Демократија је и довела до тога да су данас људи дошли у ћорсокак, исто као што онај човек,

⁸⁶ „Нови пут” број 20, 5. јуна 1938. год.

који није радио ништа него је ишао само у циркус - не налази више своје имање у реду. Све је отишло на циркус и све је постало циркус. Обично се демократе хвале да они раде за народ. Погледајмо америчку демократију. Она је тако радила за народ, да заиста, с једне стране ми видимо велики број народа да гладује, а с друге стране, ми видимо један мален број људи, да су мултимилионери те просто не знају куда ће са својим богатством. И због њих неколико, те због те њихове циркуске демократије, морала је цела силна и богата Америка да дође до просјачког штапа.

Ајде народе у циркус. Уписуј се у демократију. Гледај и уживај у циркусу. Када се будеш после преставе освестио немој кривити никога, па ни циркуског газду. Он ти је нудио за пет минута - - - - -
- - уживања, па је право да после тога гладујеш. Ко хоће циркуса нека му га буде! Ко хоће рада и живота тај ће прићи к нама. На теби је народе да бираш. Знамо да ћеш изабрати циркус, али знамо и то, да ако си трезвен, да ћеш окренути леђа циркусу.

БОРБА ЗА НОВУ ЈУГОСЛАВИЈУ ⁸⁷

Напредовање Збора у последње време узима све више и више маха. Народ, у свима крајевима наше државе, убеђен да је Збор једини прави излаз из данашњег хаоса у масама прилази Збору спремајући се за одлучну битку која ће донети коначно ослобођење југословенског народа од многобројних унутрашњих непријатеља.

Ово рапидно напредовање Збора међутим изазвало је јаку реакцију код наших противника. Против Збора устали су сви непријатељи новог доба, боље и срећније будућности. На Збор су се окомили сва либерално-демократска тевабија, либерални капитализам и интернационалисти. На Збор су уперили своје отровне стреле политичке странке и опозиционе, и фронташке, племенске и верске, и сепаратистичке и црно-жуте. Противу Збора енергично су устали тајне интернационалне силе: масони, ротаријанци, крупни капиталисти и комунисти. Противу Збора су и сви афераши и пљачкаши, корупционаши и гангстери.

Једни би хтели да остане све по старом, јер се у мутном риба добро лови. Други би хтели да туђу муку деле. А сви укупно хтели би да народ и даље спава, да се мучи и зноји, а плод они да скидају и уживају...

Сви они желе да се народ и даље међусобно цепа, свађа, мрзи и кржави. Јер само на тај начин могу да га зајаше и да му крв на памук пију. Боје се сви слоге народне, свести народне, јер им је овде заувек одзвонило.

А Збор он хоће, свестан и снажан народ. Зато су се сви противници народне слоге и окомили на њега. И у тој борби не бирају средства. Обмана, лаж, демагогија редовна су им оруђа. Не изостају ни претње и насиља. И крв се већ пролила.

Борци Збора свесни су тешкоћа, које их очекују. Свесни су и тога да ће препреке у будуће бити још и веће и теже. Али борци наши свесни су и тога да се грандиозна замисао коју Збор остварује и не може остварити на лак начин преко ноћи. Само тешком борбом може се доћи до циља.

⁸⁷ „Нови пут” број 20, 5. јуна 1938. год.

Борбом и великим жртвама. А борци Збора свесрдно ће принети потребне жртве на олтар нове, препорођене, зборашке државе; нове Југославије, у којој неће бити повлашћених и потлачених, обесних и препотентних, али ни гладних и жедних; Југославије која ће свима подједнако, према заслуги бити мати; у којој ће бити истинске правде и слободе; Југославије, у којој ће сав поштен југословенски народ бити срећан и задовољан.

За такву Југославију срећну, велику и моћну, за Југославију од Јадрана до Црног мора вредно је се и борити. И борци Збора под вођством друга Љотића, тог неустрашивог народног борца, боре се и бориће се свом снагом до крајње победе. Бориће се до последње капи крви све донде док не сатру у pepeo све противнике те нове Југославије, све оне који цепају и свађају овај народ који стварају неслогу и мржњу, који харају и варају, плачкају, деле и дижу муку туђег зноја, све оне кукавице и шићарције који су дошли из мишијих рупа да упропасте ово што је створено милионским жртвама хероја и мученика.

Жале нам се неки наши људи. Ометају им рад у Збору. Прете им и малтретирају их.

Ми тим силецијама јасно и гласно, отворено и мушки поручујемо. - - -
----- :

Југословенски Народни Покрет „ЗБОР” има јасан циљ: он хоће моћну и јединствену Краљевину Југославију са династијом Карађорђевића на челу. Он хоће нову задружно-сталешку Југославију, којом ће путем својих сталежа, први народни претставници управљати. Он хоће да стане енергично на пут вршљању и плачки тајних интернационалних сила: масонерији, крупном капиталу и комунизму. Он хоће да југословенски народ буде задовољан у својој држави у којој мора бити реда, рада и хлеба.

Чланом и борцем „Збора” не може постати сваки. Само ваљани и поштени, исправни и родољубиви. Јунаци а не кукавице, мученици а не шићарције.

И баш зато дика је за сваког који може постати борцем „Збора”. Ометати рад борцима „Збора” равно је издајству Отаџбине. - - - - -

----- Не ометајте наш родољубиви рад и не претите, јер се ми тога не бојимо: Запамтите, - - - - -
----- да се ваљак Збора не да зауставити - - - - -

ОПАСНА ЗАБЛУДА ⁸⁸

Ових дана, после мобилизације у Чехословачкој, чује се код нас:

- „Ха! уплашио се Хитлер кад је видео песницу. Видео да то није Аустрија.

А, Бога ми, дошла и порука из Совјетске земље да ће, у случају навале на Чешку имати да рачунају и са Совјетима”.

⁸⁸ „Нови пут” број 22, 19. јуна 1938. год.

Ово сам чуо неколико пута. И ту сам видео само заблуду и то, с обзиром на опасности које је прате, опасну заблуду.

Истина је да је **н е п о с р е д н а** опасност по Чехословачку одложена. Али није истина да то долази због мобилизације двеју чехословачких класа.

И није истина да то долази због неке тобожње руске претње.

Сасвим су други разлози по среди. Те ћемо објаснити и доказати, надам се:

Стварни положај Чехословачке је претежак. Као творевина Версајског мира њен положај је зависио од снаге оних сила које су овај мир наметнуле. Али у прошлом чланку смо показали како су се те силе размимоишле прво, а затим ослабиле. То је први узрок тешког положаја њеног. А други је у њеном незгодном територијалном облику и њеним границама. Њен је облик развучен: он је, као територија, дугачка, а уска. А затим њу Немачка сад обухвата у том делу на који и претендује са свију страна, као лављим чељустима. Док су јој остали суседи Пољаци, Румуни, и Маџари, од којих Маџари им нису пријатељи, а Пољаци су скоро непријатељи.

Трећи је разлог у факту да самих Немаца има у Чехословачкој преко 20% и да су поред тога компактни. Кад сам 1930. године ишао из Прага за Теплиц-Шенау на немачкој граници, од Терезина до Теплиц Шенау наилазили смо само на немачка насеља. На сећам се да сам видео чешког натписа у пролазу, ни на општинама, ни на школама, а камоли на приватним радњама. - Уз то ваља додати Румуне и Маџаре, - а сами Словаци имају исти однос са Прагом, као код нас Хрвати према Београду.

Да би се разумео још боље претежак положај Чехословачке, обраћам пажњу читаоцима само на погреб оне двојице Немаца, у Хебу. Њих је убио жандарм, на чији позив не само да нису хтели стати, већ су још били налетели да га прегазе. На тај погреб скупиле се огромне масе судетских Немаца, а учествовао је у спроводу и вођ судетских Немаца, Хенлајн. Али то све још није ништа. Права тешкоћа Чехословачке види се из чињенице да је она морала трпети да на тај погреб пошаље државни поглавар Немачке два венца, а поред тога да том погребу присуствују војни изасланици Немачке из Прага. Тиме што је све то отрпела, Чехословачка је показала своју мирољубивост, или је показала и своју слабост. Има уступака који се не чине, јер означавају капитулацију. На погреб та два Немца, које је убио жандарм у вршењу своје званичне функције, нису могли бити одпослати венци Хитлерови, а још мање да су ту могли присуствовати војни изасланици Немачке. То не би Немачка дозволила у својој земљи, па то не може тражити ни од других земаља. Али Чехословачка је тако слаба, да је то тешко понижење отрпела. Отуда већ треба да буде јасно, да није Хитлера овог пута задржала мобилизација Чехословачких двеју класа.

Та замислите само: Чехословачка је дугачка у правој линији преко 900 километара, а једва да је, где је најшира, широка 200 километара др-

жавне границе има на 700 километара границе према Немачкој и то према своме најважнијем делу, најширем, где је и престоница Праг. Већ само ово, у вези још са оним другим што смо изнели, требало би да отвори очи онима који тврде како се Хитлер уплашио од Чехословачке мобилизације.

Најмање је пак могао да се заплаши од неке претње из Москве. Па прво, Совјетија нема заједничке границе са Чехословачком. Између Чехословачке и Совјетије, на најближем месту, а то је према њеном југоисточном крају, тромеђи чехословачко-пољско-румунској, одвојена је Совјетија Пољском и Румунијом, које сигурно не би дозволиле прелаз Совјетских трупа ка Чехословачкој, а тешко да би дозволиле и не-сметани прелаз авиона.

А друго, чак и да се граничи са Чехословачком, Совјетија би могла учествовати једино авијацијом или другим техничким трупам (тенковима), и то опет из два разлога. Прво, што је Совјетима немогуће из политичких разлога да учествују у рату са масама. Знају они добро право стање своје, знају они добро да би у том случају они имали револуцију у својој земљи. Отуда је конгрес Коминтерне у августу 1936. поставио за циљ изазивање светског рата ради изазивања светске револуције, али далеко од њених граница, па тек кад рат буде трајао једно време и њени агенти свугде по ратујућим државама довољно припремили терен, кад се већ знаци револуције буду отпочели да јављају свуда по ратујућим државама, тек тада мисли Русија да уђе да доврши светску револуцију. А друго, не може се ратовати са масама без уређеног транспорта. У рату транспорт игра важнију улогу него у миру, али у рату је за то транспорт и далеко живљи него у дане мира. Отуда и државама с уређеним транспортима, одмах првог дана мобилизације транспорти постају тежи и спорији. Сад замислите Совјетију у којој сада, за време мира, транспорт представља најболнију тачку Совјетског економског живота.

Замислите земљу где се за време мира на само четири-пет пута дужој жељезничкој мрежи него што је наша, по њеном сопственом признању, деси годишње преко 67.000 случајева несрећа (судара, искакања из шина итд.), па ћете онда увидети, да рат с масама за Совјетију, чак да су истините све тврдње о њиховој војничкој моћи - да стрељања, хапшења и чишћења војничких чинилаца, нису оставили никаквог рђавог трага у војсци - представља потпуну немогућност. А то исто што знамо ти и ја, читаоче, зна сигурно и Хитлер. Отуда га сигурно није много задржала нека претња из Москве, о којој се у нашим демократско-марксистичким круговима прича.

Па ипак га је нешто задржало. Јер Хитлер није никада крио своје планове, он их је отворено изнео још пре дванаест година у своме делу „Моја Борба”, делу капиталном, које ниједан човек који претендује да се бави политиком, не би требао да не прочита.

Први задатак који је поставио Немачкој, која мора бити светска сила, то је да окупи све Немце. Сигурно је при томе, да се то односи на Немце у Аустрији, које је већ присајединио, а одмах затим на Немце у Чехословачкој.

Сад је већ познат његов манир. Он прво изврши мобилизацију Немаца духовно. Окупе се око једног човека у дотичној земљи и око своје национал-социјалистичке мисли. И када успе да их окупи потпуно, онда преко њих он врши у дотичној земљи потребне маневре који му успевају да, такорећи, без топа, освоји читаву земљу.

И овде, у случају Чехословачке би сигурно тако било. Не би Хитлер имао да нападне Чехословачку, већ би једнога дана унутра, у границама Чехословачке, Хенлаји, кад добије претходно учешће у чехословачком јавном чивоту, имао да учини потребне потезе и да позове Хитлера да уђе у судетско-немачке крајеве.

Али за сада, непосредно, то је изгледа отклоњено. Није то учинила делимична мобилизација Чехословачке, ни нека претња из Москве, већ нешто сасвим друго.

У прошлом чланку „Међународни преглед” показали смо да је Хитлер као основе сталне своје спољне политике поставио савезе с Италијом и Великом Британијом. Показали смо да је већ прилично био успео у томе: Италија је с њим на једној осовини, а Велика Британија је била особито расположена према Немачкој. Али Аншлус је у погледу Велике Британије много покварио ствари. Дотле је она, у својој традиционалној политици зазирала од Француске, своје дугогодишње савезнице, и њене премоћи на европском континенту. Али огромна морална, војничка и политичка снага Хитлерова и његове државе, отворила је очи Великој Британији. То је довело горди Албион да промени свој став према Италији, према Абисинији и према Друштву Народа. То је натерало Велику Британију да се тесно веже за Француску у спољној политици, и да од ове тражи да напусти свој досадашњи идеолошки став у спољним односима, већ да своју спољну политику поведе са више освртања на стварност.

Али то је опет отворило очи и Хитлеру. Он је видео, да ако не застане, да ће страх Велике Британије од Немачке још само повећати.

У својој „Мојој борби” цитирајући предратну политику Немачке он јој указује две могућности: она је могла да има савез с Русијом против Велике Британије, или у савезу с Великом Британијом против Русије. Обе такве политике би донеле победу Немачкој - с обзиром на хладне и скоро непријатељске односе између Русије и Велике Британије у почетку XX века. Место тога царска Немачка је управо водила једну спољну политику коју није смела повести, ону која је сјединила Велику Британију и Русију против Немачке.

Видевши обрт ствари, после Аншлуса, у Великој Британији, Хитлер је схватио да је он на путу да учини исту грешку као и предратна Немачка: Он већ има противу себе Совјетију; сад је узбунио Велику Британију.

И тако би му се десило, да учини, очигледно, најсудбоноснију погрешку, на којој би сво његово грађење могло врло лако бити срушено.

И то га је зауставило. И то ће га држати тако све дотле док се не деси једна од следеће две ствари: или док се Велика Британија не заплете у какве друге догађаје, судбоносније по њу, него што су питања Средње Европе, или док не прође довољно времена од Аншлуса, па Енглеска буде то заборавила.

Ето дотле Чехословачка може бити мирна. Дотле ће имати посла само са Хенлајном, односно са аутономијом судетских Немаца.

НАПРЕД!⁸⁹

Пре 20 година кад је у слободној отаџбини требало прикупити честите и способне људе и уложити највеће напоре да се ова земља, напаћена и разапињана вековним робовањем, туђинским господарима и дугогодишњим страхотама рата, придигне и излечи од тешких рана, разрушена огњишта наново сазидају, уцвелене мајке и удовице палих бораца утеше пажњом благодарне отаџбине, инвалиди, настрадали ратници и добровољци помогну да дођу до достојног дивљења у земљи за коју су се борили, а читавој земљи и народу дадне новог полета, да у слободи развије своје велике врлине и способности, у овој земљи се била зацарила бездушна, злокобна владавина старих преживелих партија, клика и котерија.

Место дубоког искреног саосећања са народом, који тешко страда, старопартијски систем је прве свете дане наше слободе затровао бесрамним отимањем о власт и министарске столице; место прегалачког и пожртвованог рада на обнови израђене отаџбине и намученог народа, старопартијски политикани су отпочели једну недостојну и злочиначку трку за личним богаћењем и уживањем; место да подижу попаљене и порушене домове наших хероја палих за слободу и њихове сирочади, они су новцем згуљеним са леђа испаћеног народа дизали безумно своје палаче и лакоумно расипали народни новац у оргије и теревенке; место оживљавања једног новог полета и одушевљења потребног да се земља истргне из тешкоћа дугогодишњег ратовања, они су убили сваки несебичан патриотски занос, распирили луђачке партијске, племенске и верске борбе, зацарили невиђену корупцију, пљачку и проневерење, уништила веру у поштење, правду и законитост и прекинули ону драгоцену моралну везу и сарадњу између народа и државе без које се не може замислити напредак народа и земље. Тај дух себичњаштва, лажи и корупције завукао је своје прљаве канце у све наше друштвене односе: оголио до коже сељака, упропастио нашег патриотског трговца и занатлију, довео до очајне беде радника и дао маха страном и унутрашњем ненародном капиталу, који од народа чини све више туђег најамника, омладину основ наше будућности неправдом огорчио, бацио је у тешка разочарања и скренуо је са њеног правог пута и мисије, а најзад унео свој отров чак и у породицу, разарајући ово најсветије народно огњиште.

⁸⁹ „Нови пут” број 22, 19. јуна 1938. год.

Непријатељи Југославије, старе и нове кукавице и крволоци, осокоље-ни овим несавесним злочиначким радом наших политикана, злурадо тару руке и говоре: „Што горе, то боље”. Ови чекају да народ до краја изгуби веру у своју државу, да онда као лешинари ударе на његово тело, да га поново поделе и поробе и да од ове свете, дивне и богате земље југословенске направе међународни друм, а од Јужних Словена објекте пљачке и насиља.

У овом рушилачком, непатриотском послу једнако су учествовале све партије.

Крајње је време било да се погледа истини отворено у очи и подвикне: „ДОСТА ЈЕ”.

У овој жалосној слици земље понижене и бачене у моралну и материјалну беду, и међународну опасност, радом старопартијских несрећника, констатујемо радосно, да се буди стари несаломиви дух идеализма народног, онај исти дух који је народ провео славно кроз све тешкоће његове моћне и тврде историје и херојских страдања. Ми дубоко верујемо, да ће те силе помоћу Божијом, стихијским замахом вратити нацији њен стари сјај, држави њено достојанство, њену славу и реч у свету, а народу понос и веру у своју државу и дати му могућности да трудом и знојем достојно живи у поштењу и правди.

У ваздуху, у души невољног народа, у срцима свих правих родољуба, формира се један снажан покрет сазидан од оних ватрених, честитих и величајних, заноса под којима су досада падале највеће запреке нашој народној срећи, широк огроман и силан покрет какав доликује великом и храбром народу. Његови весници се јављају и народ, по први пут, разуме њихове речи, јер су те речи народа и земље. Преораће тај покрет земљу, да затрпа коров и да ваздух замирише дахом родне земље и идеализмом народног човека, исправиће државу Југословенску да као цин стане на Балкану и у овом делу Европе и да свуд наоколо каже нову реч снаге и мира, економског благостања, социјалне правде и државног реда и рада.

Са вером у Бога, са непоколебивом и истинском љубави према нашем народном Краљу и народу и нашој витешкој војсци, поручујемо народу југословенском:

Н А П Р Е Д!

ВИДОВДАНСКА РАЗМИШЉАЊА⁹⁰

Осећамо јасно да је средиште наше повеснице Видовдан. И то не само српске већ и југословенске. зар би иначе на Косову пољу било и Хрвата, и то не случајних учесника? Зар би иначе предање о Косову остало тако живо у Босни и Херцеговини, Далмацији и Славонији код Хрвата? Зар би иначе грандиозан пројект Косовског храма потекао од Мештровића?

Осећамо да се ту нешто преломило. Да је до тог дана историја имала један, а тог дана добила други смисао.

⁹⁰ „Нови пут” број 24, 3. јула 1938. год. (због техничких разлога овај чланак штампан са задоцњењем).

Зашто није битка на Марици такав догађај као што је битка на Косову? Маричка битка је била, по речима најбољег историчара оних времена, Стојана Новаковића, Марица је била једина начелна битка балканска против Турака, јер се ту Турци нису чекали дома, као на Косову већ се ишло на њих с великом силом, у намери да се прогоне с Балкана. Па ипак Маричка битка, на којој су исто тако изгинули највећи великани Јужне Србије (Краљеви, деспоти и кнежеви); није оно што је Косово. Није Косово ни битка на Војуши, где пропадоше српско-албанске велможе, - нити се могу мерити с Косовом многобројне битке и борбе у врло драматичном раздобљу од 1386-1471. за време које османско море потапаше Србију и Босну постепено једно за другом.

Ако би дакле по начелном војно-политичком ставу ценили Косово, оно би имало мањи значај од Марице.

Ако би пак по последицама војно-политичким ценили Косово - заузећа Србије и Босне, што се изврши за читав век после Косова, по томе га надмашаваху.

Па ипак средиште наше повеснице осећамо да је Косово и Видовдан.

Како се то може разумети?

Од куд храна том осећају нашем? Зашто да је Косово тако могло постати средиште наше повеснице, кад му тако важни и објективни подаци не дају тај ранг?

Зашто је Вук Бранковић издајица? Отуд и данас издајице највећи жиг добију кад им се каже да су Бранковићи?

Историја данас утврђује да он није направио мира с Бајазитом после Косова, а кнегиња Милица јесте (1391).

Историја данас утврђује да је њему Бајазит одузео све земље, као прогнаник, октобра 1397. у Београду (?), и да је највећи део његове земље Бајазит предао баш удовици Лазаревој.

А то све не би могло бити, да је Вук био „турска перјаница”.

Али то ништа не смета да се већ при преносу тела Лазарева с Косова у Раваницу (новембра 1391) у „Слову похвалном кнезу Лазару”, као и на Јефимијином покрову налазе записци тешких алузија на оне „који једоше хлеб твој а сад усташе на сироте твоје Стевана и Вука” - ништа не сметају те историјске чињенице другој вечитој и свуда присутној чињеници да је Вук Бранковић издајица.

Отуда је то могуће?

Отуда је Лазар, Кнез Честити, у народној свести постао Цар кад је његово порекло непознато, а његово кнежевство једва јасно?

Зар није, после смрти Уроша Нејаког, прећутно напуштен експеримент са царством, експеримент оца му Душана, који, по речима Константина Филозофа учини својим покушајем ова зла: „Самовласно узе царски сан и пређе пределе предака својих”?

Зар се тада у Милешеву не вратише поново велможе на традицију додушановску, те круном Првовенчаног би тада окруњен, на гробу Св.

Саве, Твртко, тај први југословенски краљ, „унук Св. Саве”, при чему Лазар присуствовао је као један од феудалних господара који улазе у састав земаља Тврткових?

Па ипак, иако је непобитно све тако у историји, народу требало је да мало властелина, Лазара, царем себи представи. Он је духовни наследник Немањића. Он продужује у његовој свести „царство”. Не може свест народна да замисли такву историју у којој би, после смрти Уроша В, настало неко аморфно колективно политичко доба, коме није јасно царским венцем означен пред Богом и историјом одговорни носилац судбине народне.

Нико у историји нашој није од владара и великана добио такве похвале од савременика својих, као Лазар Косовски.

”Међу дивнима овога света васпитао си се, о нови мучениче, кнеже Лазаре, и снажна рука Господња међу свом господом земаљском снажна и славна показује те.

Владао си земљом своје отаџбине и у свему слатком увеселио си поверене ти хришћане.

Али угледавши змаја и отпаднике од Христове цркве како насрће, две су се жеље зачеле у тврдом срцу: или змаја да убијеш или мученичком крвљу да се ободриш. И обе су ти се испуниле: и змију си убио и мученичким венцем си се венчао”.

Тим величанственим речима почиње његова похвала на покрову којим је одмах по преносу покривено његово тело, речима које су извезли у свили прсти „негда бивше деспотице српске монахиње Јефимије”, која му овим захваљује што је њу примио у свој дом, после Маричке битке, у којој је изгубила оца и мужа, и која му се на завршетку дугачке похвале моли да „као онај који има слободу нека приђе и приклони колено своје Господу који те је венчао (мученичким венцем), који нека би „утишао љуту буру душе и тела мог”.

А „Слово похвално” - (преносу кнежевих моштију) ако је могуће и превазилази ове похвале.

А кад то човек чита, онда осећа да се не ради о похвалама, укоченим и дотераним, већ да кроз те речи избија, искрено људско дивљење и предубоко поштовање.

Ниједан отац међу владарима нашим није био тако уважаван као Лазар Косовски од деце своје.

Стеван Високи, вели у једној повељи манастиру Есфигмену у Св. Гори, описујући љуте муке и опасности кроз које је прошао (1402-1413), вели за себе да никад није наду губио у Бога, јер се сећао речи свога остарелог родитеља: „Иза тамних облака сија златно сунце”.

А несретна Јелена, кћи Лазарева, удова претпоследњег Балшића - Стратимировића и несретна мајка последњег, а удова Сандаље Хранића, господара Хума, пишући, стара и самохрана свој тестамент на читаво пола века од Косова, не заборавља да стави да је она кћи „честите успомене кнеза Лазара”.

А колика је пак та снага „честите те успомене” Лазара, Кнеза Честита, види се најбоље из најлепшег посмртног записа, што је икад некоме

владару од стране народа његовог дат из записа на камену постављеном на месту зв. „Глава”, у округу крагујевачком где син Лазарев Стеван Високи, испусти душу своју напрасно, 19. јула 1427. године и који гласи:

*„Благоверни господин
деспот Стеван,
Слатки и добри и
мили господин,
О тешко оном ко га
виде на овом месту
мртва”.*

А поред несумњиве заслуге самог Високог Стевана за напис овај, сигурно је да је кроз исти морало проговорити предубоко осећање поштовања за крв Лазара Косовског што је текла у жилама деспотовим.

Све су то чудновате ствари, које траже од нашег духа разјашњења.
Није довољно само те чињенице наређати, треба одговорити на питања која се кроз њих постављају.
Откуда Косову тај значај у нашој повесници?
Откуд Вук да буде покривен таквим срамом?
Откуд Лазар да буде окруњен таквом славом?

Народна песма је објаснила на чудноват начин Косово. Она је приморала Лазара да бира између два царства: земаљског и небеског. Изабере ли земаљско, победиће - али за мало. Изабере ли небеско - биће побеђен, али за мало, јер:

*„Земаљско је за времена царство,
А небеско увјек и довјека”.*

У нашој новијој политичкој историји, кад је дух отпочео да замире, Лазар, Кнез Честити није могао добро проћи због тога што се „приволео небеском царству”.

Како би могао добро проћи Лазар код оних који немају уопште духовних видика? Духовних слепаца и духовних пролетера?

Али кад се анализира Косово, Лазар и Вук, онда се заиста не може видети други разлог значају Косова и Видовдана, слави Лазаревој и сраму Вуковом, осим дилеме-земаљско и небеско.

А то небеско не значи порицање земаљског, већ само сагледање земаљских ствари и догађаја под углом небеског, кроз призму духовну.

Посматрати ствари земаљски значи посматрати сваку за себе, или сваку у вези само са њеном видљивом непосредном везом.

Посматрати ствари небески, духовно, значи ставити ту ствар у васељенски, свеопшти оквир, тачно на оно место где природа поретка захтева и дати јој такав значај који из тог поретка произлази.

Према томе једино стварно посматрање је посматрање под углом небеским, духовним. Јер види „Све у свему”. Човек који другачије посматра и који вели: „какво небеско, какво духовно, на земљи сам ја, оно што видим непокретно око мене то ме интересује”, мислећи да је реалан, стваран, управо је у супротном крају од стварности.

*„Земаљско је за времена царство,
А небеско увјек и довјека”*

Другим речима, резултати земаљског посматрања и схватања ствари су сасвим ефемерни, пролазни, крњи, а резултати оног другог су једино вечни, јер се с вечношћу рачунало при таквом посматрању.

Лазар је дакле посматрао ствари своје земље и своје под небеским углом. Он је видео изнад себе и свог народа Свемогућег, Творца и Господа неба и земље. Он је потражио кроз вољу Свемогућег смисао развића догађаја у којима учествује он са „земљом свог отачества”.

Осетио је неминовност пораза. Исувише снажан замах удара што је као пустињски песак узвитлан долазио из Азије. Осећао је Лазар немогућност победе хришћанског Балкана, поцепаног, разједињеног, исувише заузетог посматрањем „реалним и земаљским”. Видео је Мученик Косовски слабост духа која иде пред Турцима и за којом Турци сигурно незаууставно напредују. Осетио је Кнез Честити да се благословено тле хришћанског Балкана даје на поновну мељаву народу доведеном из пустиње, „због грехова наших”, како то вели његова удовица, монахиња и кнегиња, у повељи манастира у Дечанима, на пет година после Косова.

Али ма каква била неминовност пораза, он је ствари посматрао под углом небеским. Нема ту тактизирања под „реалним” земаљским углом. Мора доћи до пораза, али до таквог који ће бити кроз векове залога победе, сокровишче закопано на Косову из кога ће вековима читав један народ црпи одиста чудну храну и чудно пиће, „којем се пјене поколења”.

Косово је дело и жртва Лазарева. Али да је то гледање остало само његово, не би никад Косово постало оно што је. Али на Косову није само Лазар ставио ствари у васељенски оквир. Већ се кроза њ цео народ приволео таквом гледању на свет. То је гледање кроз Лазара постало опште народно гледање и отуда његова величина, отуда је оно постало средиштем народне повеснице. Отуда је Лазар оно што јесте, отуда и Вук - противност Лазару - оно што је.

Прећи ће вал османски преко целог благословеног тла Балкана, осетио је то - „честите успомене Кнез Лазар” па је похитао да тамо усред Балкана, у љутом ограшју, уз приношење највеће и највише жртве као јунак и мученик, положи живот „на брани вјери и отачества”. Да се из те жртве, коју он заносно и свесно приноси, роди нова снага која ће полако сламати, кроз дугу ноћ ропства силу османску и полако је враћати у њено корито. Да та жртва остане пред очима непрегледних поколења

што долази и што ће доћи, као неразрушива кула светиља, с које светлост никад неће престати да светли.

„Док је сунца и док је мјесеца”.

Да схватимо и упамтимо да смо позвани на свет овај да дајемо плодове јунаштва и мучеништва.

Да је то једини разлог нашем постојању.

Да је ту само сва наша величина и лепота и богатство.

Да се не дамо уклонити с пута тог мучног и претешког, јединог истинског нашег, јер је изван тога пропаст наша, срам наш и сиротиња наша.

РАЗГОВОР С ЈЕДНИМ „ЗЕМЉОРАДНИКОМ”⁹¹

У једном среском месту загорске Далмације упознах се са земљорадничким прваком, интелектуалцем, младићем човеком.

Нисам при том знао, а он још мање, да ће из тога нашег кратког разговора изићи овај чланак.

Да тај разговор није мени открио поново добро ми познат начин агитовања земљорадничких агитатора, о томе не бих сад ни писао.

Али, познајем врло добро тај особито штетан начин рада земљорадничких интелектуалаца, па ми је добро дошао овај случај, врло карактеристичан, да га прикажем и да му сву нелогичност, штетност и неприличност откријем.

Не знам како мој иначе интелектуални саговорник пређе на ту ствар. Али тада ово имадох отприлике чути:

„Тако ја говорим сељаку:

„Ти радиш од јутра до мрака, капљеш над мучном грудом што су ти још дедови обрађивали, а од целог рада твог и твоје породице добијеш тако мало да живиш ко скот, и горе него што твој скот живи.

„А ја радим сам, и од прихода тог рада, моја жена носи свилу и кадифу, свилене чарапе и лаковане ципеле, иде зими на море, а лети у планине, путујући спаваћим колима или аутом. Моја два сина уче школу и за једног од њих плаћам толико колико ти са целом твојом породицом не потрошиш за годину дана. Ја ћу моје синове издржавати до њихове двадесет четврте године, а твоји раде од најранијег детињства с тобом заједно и једва да злехудо како тако сврше основну школу. А једини произвођач си ти, а ја живим овако од твог зноја”.

За време док је мој саговорник говорио, посматрао сам га огорчен на његову неосетљивост. У мени се борила два осећања, оба јака једно: осећање самилости на бедног сељака коме људи, пријатељи тобожњи, немоћни да помогну, сипају отров који нагриза све што њега чини човеком друго: осећање гнева према несвесној злоби која тај отров просипа, јер нисам у стању био утврдити да је мој саговорник свесно злобан.

⁹¹ „Нови пут” број 25, 10. јула 1938. год.

И док је он говорио, пред хотелом пред којим смо седели, у предвечерје спарног дана орошено летњом кишом, мени из главе не излажаху божанске речи, о којима људи не мисле, иако су њих ради изговорене:

„Одговараће човек и за сваку празну реч”.

Да и за сваку празну реч ће одговорати, а камо ли неће за реч напуњену злбом.

А мој саговорник заврши:

„Па иако ти, сељаче, тако живиш, не подижући главе са свог посла, ти једва да сачуваш своју мучну баштину. А ја видиш за цигло пет година свог оваквог рада и оваквог живота своје породице, имам двоспратну кућу у мом месту”.

Тада не могадох остати миран, већ му добах оштро:

- „Зашто му тако говорите господине”?

- Зато што је истина” одговори он.

- А зашто тако живите? добах му и док он још стајаше без одговора наставих огорчено: Знам, господине, људи који нису земљорадници, који су адвокати, лекари, инжењери, као Ви, и који раде не пет година, већ много више, и не осам сати, већ много више, па не живе тако и опет не говоре тако. Знам људе који се из љубави истински труде да живе скромније, да не би живот њихов био саблазан и камен спотицања за њиховог брата, сељака и радника. Њихове жене не носе свилу и кадифу, не путују лети на море, а зими у планине, - њихови синови се труде, исто тако да живе животом ближим а не даљим, од живота свог народа.

Опростите ми, господине, што Вам овако говорим. Не бих се никад упуштао да Вам држим лекције како треба да живите, макар живели и још раскошније него што живите. Али ви сте начин свог живота узели за пример и изнели га не мени, који Вам нећу позавидети, нити код кога ћете мржњу и злобу произвести, већ код брата свог мучног сељака, коме сте изнели сву угодност свога живота, пред њега, за кога рекосте да живи и горе од скота.

Тиме сте ми дали за право да Вам овако говорим. И две речи да Вам кажем, речи опоре, али правичне:

Зашто тако говорите, кад већ тако живите? Или: Не живите тако, кад већ видите како живи Ваш брат, или: ако већ живите, не говорите му тако”.

- Зашто да не живим, проговориће тада мој саговорник, зашто да не живим кад ми поредак то дозвољава? Па чему да се моји и ја лишавамо таквог начина живота, кад не морамо?

Или још боље: Шта ће учинити сви ти људи, интелектуалци, изузеци, који се муче и злоупате, зар ће они сами, усамљени појединци, моћи да измене поредак неправични?

- Два ми питања постављате и на оба ћу Вам одговорити, рекох му.

„Зашто да не живим тако?”, питате! Прво зато што не видите да брат Ваш, сељак, живи као скот и горе него скот. А ако то, истина, видите, и ако осећате истинско саучешће према његовим мукама и невољама, онда чак нећете ни м о ћ и, и кад бисте хтели, да живите - Ваша породица и Ви - тако као што живите, већ мучније и теже, ако не баш тако као брат Ваш сељак. Нећете моћи да живите тако, јер ће истинска љубав скресати Ваше приходе.

„Шта ће учинити сви ти људи интелектуалци, изузеци, који се муче и злопате?” питате даље. Учиниће прво много добра у свету. А свако добро је као мелем на љуту рану коју стварају злоба и неправда, као балсам благотворни на живу и љуту рану на нашем народном телу. Али највише што ће учинити умножиће љубав, место мржње у свету.

Ви живите, као што сами кажете, угодно и преугодно. И тај свој пример износите радном и мучном сељаку, и ништа му помоћи њиме нећете, већ ћете му тек тада живот у пакао претворити. Његове муке ћете повећати. Душу му мржњом засејавате.

- „А не”, добаци ми саговорник. „Не сејем мржњу ја. Она је већ посејана”.

- „Није истина, одговорих живо. Није. Да је тако засејана мржња не бисте је Ви засејали. Нико не сеје пшеницу по засејаној већ њиви. Већ мржњу сеје. Рђав посао радите.

А при том заборављате све ви који тако радите да се на мржњу ништа изградити не може. Рушити се њоме одлично може, али градити ништа. Да сте марксисти, разумео бих вас. Сатанско семе мржње из кога су поникли даје и плодове такве. А циљеви су им рушење свега што се кроз педесет векова изградило и искристалисало, а нарочито оно што је под хришћанским печатом за ових двадесет векова изграђено и искристалисано.

Али марксисти нисте. Земљорадници се зовете. Хоћете сељачку државу, а хоћете да порушите у сељаковој души оно што је тако од искона остало и што чини сву лепоту наше расе. На чему мислите изградити ново, кад све светло у њега брата нашег сељака, замрачите.

Познајем добро сву грдобу садашњице. И оштар и непомирљив сам јој противник. И трудбеник сам на коренитим исправкама гада и неприличности поретка данашњег. И борац сам без предаха, и до задњег даха, на стварању новог, и истински народног поретка, блиском најсветлијим видицима душе народне.

Али нисам сејач мржње. И не могу то бити. И не могу се с тим помирити, ни с њиховим радом, ни с њима.

- Не замерите ми, господине. Опростите, ако Вас је мој начин говора увредио. Понављам, не бих тако говорио, да од Вас не чух оно што ми рекосте.

Тако завршисмо разговор отприлике и растадосмо се.

Чудна ствар одиста.

Шта каже мој саговорник? Какав је смисао овог његовог говора?

„Видиш сељаче мој и мучениче мој, ти си као тешки болесник, из чијих је најдубљих дубина свака кап зноја исцеђена. И цело твоје тело сажиже се од жеђи за водом”. Тако говори у ствари мој саговорник говорећи тако као што говори свом брату сељаку.

„Воде!” виче сваки твој дамар. „Воде!” виче твоје сухо грло. „Воде!” жудно говоре чак и изгореле очи твоје. А воде ни од корова.

„А ја ту, на домаку твојих очију, седим у хладовини. Испред мене шедрван избија из мермерне шкољке и високо тера у вис моћни млаз воде. И она се одозго враћа, разбијена на праховите честице, па их оне

блаже по лицу и рукама испуњавајући при том свежином пријатном све око мене.

А у кристалној чаши замагљеној, бистра и хладна вода је у мојој руци. Ох да знаш само како је дивна та вода и каква сласт и свежина јури мојим телом.

Али ето, воде има и за мене, и за моју жену, и за моју децу, и за моје слуге и слушкиње, и за псе моје, и за мачке моје, и за све што се мојим назвало.

А воде нема за тебе. Тело твоје, душа твоја изгара за водом а ње нема, док ту на домаку очију твојих, код мене, вода жубори и прелива се, и пресипа се и расипа се.!”

То је смисао говора мога саговорника земљорадничког првака.

И још се чуди мој саговорник што има људи који налазе да такав говор није на свом месту. Још пита: „А што да не говорим, кад је то истина?”

Зашто да не говорите? питате Ви, саговорниче мој од једног летњег предвечерја, „Зашто да не говорим?”

- Да имате истинске љубави у свом срцу, не бисте ме питали, разумели бисте зашто.

Али тада тако не би ни радили.

Но ако је којом несрећом, под утицајем накарадних мисли, Ваше срце заиста остало без љубави, ако тамо нигде под кором неком не спава оно простосрдачно осећање непосредне самилости, које народ зове турском речју „севап”, што опет значи љубав, онда нађите сељака у свом крају, до кога још јаловећи отров није још допро и њега упитајте: „Зашто да не говорим, тако?”

Уверавам Вас да ће Вам он одговорити много боље него и сам што бих.

СЛУЧАЈ ЧЕХОСЛОВАЧКЕ ⁹²

Написали смо чланак „Опасне заблуде” да изнесемо истину, и тиме извршимо своју мисију и дужност.

Нема већег зла за један народ него да буде необавештен, односно погрешно обавештен у спољној политици.

Отуда је била наша дужност да докажемо да није истина да је Хитлер у другој половини маја ове године застао пред упадом у Чехословачку услед мобилизације двеју класа Чехословачких, а још мање услед тобожње претње Совјетије да ће она Чехословачку штитити.

Неки наши читаоци су закључили отуда да смо ми индиферентни према судбини Чехословачке.

А то само показује како људи површно читају и схватају политичке ствари.

Ни из једне једине наше речи у том чланку није нико могао оправдано доћи до таквог закључка. А до једног је могао доћи, да смо ту хтели приказати изванредно тежак положај Чехословачке према Немачкој; бескрајно тежи него што је био положај Србије према Аустроугарској; те да се нико не заваљава причама како се Хитлер уплашио од делимичне мобилизације Чехословачке или од Совјетије, и да се садашњи

⁹² „Нови пут” број 25, 10. јула 1938. год.

Хитлеров став може разумети само његовим уверењем да се Енглеска тргла услед изванредне снаге коју је он показао Аншлусом и његовом више него оправданом бојазни да Енглеска услед тога, не отпочне поново, као 1914. г., да ствара антигермански блок.

Ето то је садржина тога чланка. И ма како се наше речи цедиле или подешавале, нико, из тога чланка, ништа исцедити неће моћи.

Наравоученије из тога чланка јесте следеће: Немачка је изванредно јака. Чехословачка је у врло тешком положају. И она, и сви који су јој пријатељи, морају бити јаки, а не слаби, ако желе да јој помогну.

А има држава које су сматрале да могу бити слабе, па им неће нико ништа, јер ће их чувати неко право иза кога ништа не стоји. Међу њима су на прво место Енглеска и Француска и све велике демократије.

Ето то је наравоученије из тог чланка. Мислили смо да је довољно јасан. Мислили смо да није потребно на јоту ставити тачку, па да сваком буде јасно о чему се ради. Сад то овим врло радо чинимо, кад се већ указала потреба за тим.

Једно су осећања, а друго је истина. Велики је непријатељ Чехословачке онај који не износи истину, и из те истине не изведе закључке корисне по њен опстанак и њене интересе.

И зато баш што смо видели да у том погледу и код нас, а вероватно и у Чехословачкој, отпочињу људи да се заваравашу заблудама, које су у тако важним питањима опасне, и написасмо чланак „Опасне заблуде”. Надамо се да смо овим ствари поставили на своје место.

НАЦИОНАЛНА И НАРОДНА ДРЖАВА ⁹³

Дешава се да људи побркају та два појма. Мисле: ако је национална, држава је и народна.

Камо среће да је тако? Али није увек тако.

И највећа је несрећа за једну државу кад је национална, а није народна. Овим хоћемо на ту разлику да укажемо, и да позовемо „националисте” да мисле о народној, а оне друге, што нису националисти да не забораве да праве народне државе нема без националне државе.

Национална је држава само у том случају ако једна нација има своју државу, а није обухваћена државом друге нације, различне од прве по ретком, духом и судбином.

Пример: Француска, Немачка, Италијанска нација имају своје националне државе. Нису роб других од себе одвојених туђих нација. - Напротив, Срби под Турском, Југословени под Аустријом нису били у својој националној, већ у туђој држави.

⁹³ „Нови пут” број 26, 24. јула 1938. год.

Народна је пак држава онда кад држава одговара стварно пореклу, духу и судбини једне нације, кад је она инструменат, оруђе којим дотична нација с једне стране изражава своја најдубља знања, осећања и веровања, а с друге решава своје главне животне потребе и невоље.

Отуда: Први услов да једна држава буде народна јесте да буде национална, јер ће само кроз своју државу моћи да изрази своје погледе на свет и живот, своја стремљења и своја веровања.

Али то још не значи да је свака национална држава одмах и у исто време, и народна.

Ако је по форми само држава национална, ако том формом само спољашње знаке националности држава има на себи, ако је само именом, грбом, заставом или службеним језиком једна држава национална, а иначе је по устројству своме, копија туђих установа, крој чињен по туђој мери, ако та држава није инструменат њених најдубљих знања и стремљења и веровања једног народа, ако та држава на послетку, и сасвим природно, није спасоносни алат којим народ један кује своју судбину, ако није алат којим нација себе брани од зла, спречава невоље, уређује неред, дели правду и обезбеђује благостање, онда, иако је држава таква национална, јер има све спољашње ознаке такве, она није још и народна држава.

Она треба да буде народна. Она може бити народна. Али таква какву смо је описали није још народна.

Да ли је довољно да држава буде само национална, питање је које се не може честито ни поставити, а да се одмах не чује и одговор: није.

Јер сва та формална спољашња означања да је национална држава, само су симболи иза којих треба да стоји истина и стварност.

Треба нацијама националне државе, да свака воћка у воћњаку Божијем, (а народи су као воћке) има своју, у нечему, различну природу. И државе су само алати помоћу којих се не по форми, већ стварно нације бране и искивају своју судбину.

Потреба дакле нације је стварна, истинска, дубока, жива и животна, а не спољашња, формална, површна и мртва.

Којој то нацији треба држава само по имену њена, само по амблемима њеним, само по језику њеном? Којој то нацији треба држава што нацију не штити од пропасти, од расула, од распада, од глади, од љутих невоља, од непријатеља?

И отуда су у неправу тако звани „националисти” што никако даље од спољних ознака једне државе не иду, што мисле или говоре само о националности једне државе.

Али исто тако у неправу су и они што нису националисти, што мисле да свака држава може решити невоље једног народа, свака чак и анационална или интернационална.

Јер први услов да држава одговори својој органској намени, своме циљу, да буде одиста народна, јесте, као што смо видели да буде национална. Али, ако остане само споља то, онда још није и народна држава.

Да би одиста била народна, треба не само да буде национална, већ да поред тога и својим устројством и својим функционисањем одговори

своме органском циљу, да буде инструменат којим једна нација брани и искива своју судбину.

Љута је невоља кад држава није национална.

Народи који су били у туђем ропству то добро знају. Али велика је опасност кад држава и ако је национална, није народна.

Кад држава није национална, онда нација једна трпи, стење, увија се, мучи, крнави се и покушава да скине окове ненационалне државе у чијем се подручју налази. Обично, ако се народ није дао духом заробити, ако му је дух остао слободан чак и у националном ропству, резултат тога је васкрс националне државе.

Велика је опасност међутим обрнут случај, кад једна нација има своју националну државу, али та још није поштена и права народна држава.

Велика опасност је због тога што народ један брзо осети да таква држава није онај жуђени алат којим ће он себи искивати судбину у смислу оних духовних сазнања, стремљења и веровања које собом носи, већ неки инструменат туђ његовом пореклу, његовом духу и његовој судбини.

И уколико је више жудео за таквим алатом, за таквим судбинским оруђем, и уколико га напослетку добијен инструменат више стаје, утолико је опасније и теже народно разочарење.

Велика опасност настаје по народ тај да у тренуцима поремећености духа свог не одбаци алат свој властити, разочаран његовом туђинштином и његовом неспретношћу и његовим недејством да га не разбије.

Југославија је национална држава. Али још није народна држава. Још она није онај фини инструменат који одговара југословенској народној стварности, нити пак онај спасоносни алат којим ће бранити и искивати своју народну судбину.

Добро је што је национална. Није добро што није народна, јер ће тек тада бити оно што треба да је.

Многи борци за стварање националне Југославије, зачудили су се што она није онаква какву су је најбољи међу њима желели.

Као да их чујем: па зар толике борбе, а само ово добисмо.

Немају право. Много добисмо. Добисмо државу на коју све симболе, самосвојне, националне, постависмо. А то није мало, иако није оно најбоље што треба да је. Али јунаци, нека ми не замере што се усуђујем да их корим, су мало омекшали. Они мисле: борили смо се, па сад је право да уживамо.

А правда Божја не да тако. Не да јунацима да гњиле и труле. Јер има само два пута на који може човек живот свој на земљи провести: један је да изгњили и иструли, а други је да сагори. И правда Божија вели: „Сваки дан има своју бригу”, дан без бриге, дан је изгубљен, дан без муке, дан је изгубљен, дан без борбе, дан је изгубљен. Плуг што не оре, рђа. Човек који се не бори, гњили и труне.

И зато је Југославија национална, али још није народна. Много јој за то недостаје. И отуда и разна питања што нас разједају. Отуда живот без одушевљења.

Морамо је учинити народном.

Огроман посао је пред нама.

Треба страшних напора, мука и борбе да се то оствари.

Али не питамо колико. Знамо само да морамо делати и борити се. Знамо да тај циљ: народну државу Југославије, морамо постићи.

То је Збор поставио за свој задатак.

И отуда и има толико непријатеља.

ДВА ПИТАЊА ⁹⁴

О овоме смо и писали и говорили. Али о истини није никад довољно писати. Не улази одмах у сваку главу, чак ни у најбољу. Често је потребно стотину пута поновити исту ствар, да сто први пут сине као нова светлост пред човеком који је толико пута чуо, али није примио, и пролазио поред ње не схватајући је.

Питају ме неки пријатељи убеђени збораши: **кад ће Збор победити?**

Одговарам им: нисам о томе мислио, држећи се извесних светих речи: „њест ваше разумјети времена и љета”.

Мислио сам о другом нечем, пре но што сам се усудио поћи на овај претешки пут. Пито сам се: **хоће ли Збор победити?** И пошао сам на тај пут кад сам добио одговор: „Ако има века народу твом, Збор мора победити. Народ твој у временима страшним кроз која пролази, у хаосу који је ту и ономе што ће доћи, може сачекати нову зору само ако буде ишао путем Збора. Сваки други пут ће га одвести пропасти страшној. Сваки други пут је пут његове заслужене смрти. Само један пут је пут живота и то је пут Збора. Зато, ако има века народу твоме, Збор мора победити”.

И кад сам тај одговор примио, онда сам пошао на овај пут, заиста мучан и тежак, али једини.

А кад ће доћи победа нисам мислио. Мислио сам на дело животно, на дело спасења нашег народа. Говорио сам: Народ наш мора бити спасен, он мора сачекати нову зору која ће доћи после кржаве и страховите ноћи хаоса. Да би то било, морају дух и мисао Збора завладати душама народним. Морају, јер су испуњени истином, јер светле истином, а без истине нема ни пута, ни живота, већ само пропасти, смрти и срамоте.

Али не могу рећи кад ће Збор победити. Не значи да ми је свеједно хоће ли скоро, позно или касно. А исто тако не значи да нисам мислио како ће доћи та победа што пре. И то не због нас што пре, већ због народа нашег и његовог спасења.

Јер једно је, Богу хвала, данас несумњиво. У нашем народном животу: да ми ову борбу не водимо да решимо своје невоље, већ, напротив, борбом овом товаримо на себе огромне невоље и тешкоће, и то нашој борби и нашим невољама даје лакоћу и снагу.

Мислио сам много о томе: како ће победа Збора доћи што пре, па се увек та мисао свела на друго једно питање: „А шта си ти, што то питаеш, учинио да она дође што пре?”

Нигде није у камену записано да Збор мора победити. Него је Збор могућност спасења народа нашег. Ако радимо, а не седимо. Ако се боримо, а не одмарамо се. Ако се расипамо, а не течемо као хрчкови. Ако сагоревамо, а не трулимо.

Ако си увидео да су дух и мисао Збора истина животна за твој народ, и то једина истина животна, - шта си учинио да она победи?

Да ли си је јавно пред људима исповедао, не плашећи се, не кријући се, или си пак, под покривачем само, у своме кревету, шапутао: „Збор је у праву. Збор је истина. Збор мора победити, ако народу твом има века”.

Да ли си радио да тај дух и ту мисао и други прими око тебе, или си пак, сматрао да је доста што ти само тако мислиш, а други нека остану у заблуди и мраку?

Да ли си неустрашиво обарао се око себе на заблуде којима је испуњен наш јавни живот борећи се против њих оружјем истине Збора, или си кукавички или слабачки ћутао кријући очи, као Петар Апостол пред слушкињом и слугама Кајафиним.

Да ли си и колико чинио да истина Збора нађе читаоце, - или чак ни ти ниси сматрао да је треба редовно пратити.

Да ли си борбу твојих другова из ЗБОРА материјално помагао, да ли си дао какву жртву материјалну да та борба буде што успешнија, или си и ти правио излете, веселио се живио као и остали људи који немају мисао и дух Збора да приведу победи.

Да ли си ти то све чинио или ниси чинио?

Ако си чинио, чини и даље. Добро чиниш. Збор ће победити брзо. Мора победити брзо.

Ако ти то не чиниш, што питаеш: кад ће Збор победити? Зашто те то интересује? Ти си странац за Збор. Ти си само човек који уснама о Збору говориш. Мисао Збора није твоја мисао. Ти си се њоме случајно окитио као туђим перјем.

Да ти радиш све оно што напред наведох, ти не би питао кад ће Збор победити. За тебе би то било јасно као дан Божији.

Питају нас остали, којима је Збор туђ. „Откуд знате да ће Збор победити, кад је огромна већина народа далеко од њега?”

- Једно је већина, а друго је истина, - одговарамо ми. Кад смо почели рад овај претешки, ми ни једном не упитасмо где је већина. Да смо хтели знати то, обратити би се разним изборним статистикама, или огромним вашарима народним.

Нисмо, дакле, питали где је већина, већ смо питали: г д е ј е и с т и н а.

Други су питали где је већина. Сви остали су питали где је већина. Само Збор је питао где је истина.

И ако нам ви сада кажете: „Нисте скупили већину!”, ми се смејемо и одговарамо: „Нисмо је ни тражили!” Да смо је тражили, па је нисмо нашли, било би одиста и штете и срамоте. Али је нисмо тражили. Тражили смо истину коју, опет, нико осим нас није тражио.

Главна је дакле питање: „Јесмо ли нашли истину коју смо тражили?”

Али наши саговорници већ одлазе даље, за њих то већ није интересно. Истина и тражење истине њих не интересује. Они сматрају да истина нема важности у политици.

А ми, опет, сматрамо да у свакој ствари на свету, од травке до звезданог свода небеског, истина је најважније и најпотребније питање, па отуда мислимо да је и у политици - управљању судбином народном и државном - најважније питање: истина.

За њих је главно питање: већина, јер већина даје снагу.

Одговарамо ми: замислите путнички аутомобил, креће га мотор од седамдесет коња, а ноћ. Пут иде уз амбис. Фарови не дају светлост. Не обасјавају пут. Шта ти вреди и снага кад не знаш истину, шта ти вреди твој ауто од седамдесет коњских снага кад не видиш прст пред оком. Признаћеш да би ти сто пута корисније било два вочета и воловска кола, од аута са седамдесет коњских снага.

Тако, отприлике, и овде долази однос већине и истине. Већина и истина, дивота и срећа. Већина у заблуди, пропаст и срамота.

Онда је Збор тражио истину која даје слободу и све што народ један чини снажним и јаким, а није тражио већином.

И отуда Збор и располаже истином о нашем народном и државном животу. И зато што је он сам истину тражио, сам је и има.

А ко истину има, тај мора победити. И нико други не може победити него онај који има истину.

Али одмах да додамо: и ако нисмо за већином трчали, нисмо далеко од ње.

О мало још има правих збораша. Али има друго нешто: обезоружава оне који чују реч Збора, та реч. Сваки остане под њеним утицајем, изузев срца испуњена мржњом. Сваки приклања главу пред снагом истине. То је наше искуство од неколико година са хиљаде зборових и конференција.

Што не приђу, то је зато што нису борци и јунаци. Али да је Збор већ ту, с истинским одушевљењем би рекли: и право је!

А борци и јунаци ће Збор изнети својом снагом, својом вером, својим трудом и својим жртвама.

Никад нису кукавице и шићарције стварали историју. Они су је јели. Јели су капитале моралне и материјалне што је јунаштво и мучеништво земљи њиховој дало.

А бораца и јунака никад, и ни у једном народу није их било много. Али је увек, ако народу има века, било довољно да јунаштвом осоле живот и мучеништвом га просветле.

Хоће то борци и јунаци, јер су то миљеници божији, то су деца светлости: мала им је истина, мрска им је лаж. И кад истину угледају они хрле, лете, не цењају се, не мере и не броје, жртву подносе. Њина је победа „откако је гавран поцрнио”.

А Збор њих окупља, а за друге, који то нису и не хаје.
Зато Збор мора победити.

Г. МАЧЕК ДОЛАЗИ У БЕОГРАД⁹⁵

Изгледа да ће ипак г. Мачек доћи у Београд. Тако брује и граје све вести.

За нас, и не само за нас, није то важна ствар, али има их којима је важна.

За Удружену опозицију је то особито важно. Њена главна, њена једина карта је тај долазак.

Ми, разуме се, немамо „корена у народу” како то лепо каже Удружена опозиција. Али иако „корена у народу” има само УО ми никад не бисмо свој главни адут имали у таквом догађају, као што је долазак г. Мачека.

Али узаман такав наш говор, ништа то не помаже, као што нису помогле у своје време ни опомене да се не закључује фамозни споразум од 8. октобра. Не помаже, јер се Удружена опозиција нада од овог доласка великим стварима. Кад овај чланак угледа света, вероватно је да ће већ г. Мачек бити у Београду - ако се што друго не деси. О томе ће већ као и за познати споразум од 8-X-37, и остали свет, а не само ми, видети колико је одиста било више ни око чега.

Овај чланак не пишемо због самог доласка г. Мачека, већ да прикажемо и докажемо нашу главну тезу.

Г. Мачек је имао доћи одавно у Београд. Звали су га овде и чекали. И посете му многобројне правили. Али он није хтео доћи.

30-VI је његов орган „Хрватски дневник” донео чланак у коме вели отприлике овако (по сећању пишемо):

„Има људи који су годинама сарађивали са Хрватском сељачком странком, па ипак још нису успели схватити да је њен главни задатак решење хрватског питања, а да је све остало споредно и може доћи у обзир тек после тога. Тим људима се заиста може рећи да су без политичког смисла”.

Овај чланак је писан кад је г. В. Влајић био као изасланик УО код г. Мачека, па свакако има везе са неким предлогом У. опозиције, који је г. Влајић поднео, а који је г. Мачек оценио да нема везе са решењем Хрватског питања.

⁹⁵ „Нови пут” број 28, 14. августа 1938. год.

И како је познато колико УО полаже на долазак г. Мачека у Београд, дозвољена је претпоставка врло вероватна, да је тај предлог баш позив г. Мачеку да дође у престоницу.

Тако је писао 30-VI „Хрватски дневник”. Али 2-VI Мачек је био на једнодневном боравку у Дравској бановини, а већ 3, 4. или 5-VII извештена је Удружена опозиција да ће г. Мачек доћи у Београд крајем јула.

И г. Давидовић одмах иде за Врњце 6-VII да би могао провести тамо уобичајени двадесет и један дан и ипак стићи 28-VII да сачека г. Мачека.

А г. Станојевић пред крај месеца долази у Београд из његовог Књажевца свакако да би и он сачекао председника Хрватске сељачке странке у Београду.

Али г. Мачек не долази. Разболи се чудновато, тако да се не зна: „хоће ли уопште доћи, или ће одложити свој долазак за дан два, или на неизвесно време”.

Али убрзо затим терет с груди нам пада. Ипак нам долази! Хвала Богу! И, ето, сад ће по свој прилици доћи - ако се опет не деси неки непредвиђени догађај.

Нас је интересовало не то што смо досад изнели, већ ово о чему сад пишемо.

Шта је то утицало на др Мачека да се годинама не одазива позивима својих политичких ортака, и шта је учинило да се сад изненадно ипак одазове?

Постоји народ Срба, народ Хрвата и народ Словенаца (како то вели др Мачек и његови ортаци) поодавно, па поодавно постоји и потреба за њиховом слогом, - па и за долазак др Мачека у Београд.

Али он годинама не долази.

Неки мисле да је до тога дошло благодарећи оном једнодневном боравку др Мачека у Дравској бановини.

Али изгледа, уопште, да се у границама наше земље њена судбина не кује. Конци и мреже се плету поиздаље, изван њених граница, а овде државници играју онолико исто по својој памети и својој савести колико играју лутке у позоришту с луткама, као што то лепо рече пролетос наш друг А. Лазаревић у свом дивном говору о спољној политици у Народној скупштини.

Обавештени смо да је тај нагли преокрет г. Мачека произвео извештај који му је 30-VI поднео др Крњевић, његов „министар вањских послова”, са станом у Женеви, још увек.

Како смо обавештени: Крњевић је јеврејски зет и масон; госпођа му је по роду Хиршлер из Иванић града; њен рођени брат био је осуђен у Берлину за комунистичку пропаганду.

Тако се само може разумети онај чланак из „Хрватског дневника” од 30-VI у коме се политички ортаци из Удружене опозиције третирају као људи без политичког смисла, зато што толико наваљују на г. Мачека да дође у Београд, а одмах после тога, на три дана, потпуна промена ситуације, нагло обртање фронта: ето га у Београд.

А ти си, јаднице, мислио да је друкчије.

МАЧЕК ЈЕ БИО У БЕОГРАДУ ⁹⁶

Било је - - - света при дочеку. Изненадио се и он и његови политички пријатељи из Удружене опозиције.

Нас то не изненађује. Толико се писало и говорило о г. Мачеку и његовом доласку или не доласку, да по цену такве рекламе месецима припремане, није никакво чудо што је било - - - света. Могло би бити чудо што није било и више.

Јер ако се доласку једног политичара у престоници придаје толики значај као што му се придавао непрестано месецима у информативној, па чак и владиној штампи, онда је одиста чудо како толики режисери нису успели да скупе и много већи број радозналих људи него што се у прошлу недељу скупило.

Страховито би погрешили они који би сав тај огроман број људи приписали Удруженој опозицији. Многи су дошли тамо - - - али с УО и с Мачеком немају зато ништа заједничко.

Али то само узгред помињемо, а сад да се обазремо на политичке последице тог доласка, разговора и резолуција.

Ту је углавном потврђен споразум од 8. октобра.

Већ је то само собом довољно да наш став објасни.

Тај споразум од 8-Х је у ствари неспоразум. Велики и трагичан неспоразум, за оне који су у његовој изградњи учествовали, није, јер су они потпуно свесни да никаквог споразума и нема. Свесан је г. Мачек а свесни су и шефови УО.

Управо, они су се споразумели да поруше ово што је сад ту. А ниједне једине речи споразума нема о томе шта треба на место овога што се руши да дође. Они нису смели о томе ни да говоре, а камоли да се споразумевају, јер би одмах зинуо амбис између њих.

И ту је политички најслабија тачка њиховог рада. То је толико слаба тачка, да у другим приликама не би смели ни изићи пред озбиљне људе с тврдњом о свом споразуму. Али дуго одсуствовање с власти направи с једне стране људе слепима, па не презају ни од чега. А с друге стране, нагомилало се код народних маса толико беса и пркоса, да се у таквом стању пред њих може изићи и са празним парчетом папира, место текста, па би те масе веровале да и то парче папира представља неко огромно добро.

Али и жеђ за влашћу и нагомилани бес и пркос не могу од слабости једнога става направити његову снагу. Могу до душе људи из жеђи за влашћу - - - - -

- - - - - да направе и чуда. Али толико чуда направити не могу да претворе свој неправилни став у правилни, да претворе заблуду у истину. Народне масе су реалистичне. Код нас сељак има пословицу: „Ори и на ћоравом волу док не нађеш бољег”.

Удружена опозиција се не држи те пословице. Она сматра да овај устав треба порушити, по споразуму с Мачеком, и ако пре тога с тим истим

⁹⁶ „Нови пут” број 29, 21. августа 1938. год.

Мачеком немају споразума о томе какав ће бити тај нови устав, који треба нова Конституанта да донесе.

И Мачек и У.О. се правдају да не могу они сувереној Конституанти одређивати устав. Али то је само прозиран изговор. Они нису смели ни могли (Мачек и УО) ни да почињу своје разговоре о томе, из страха да се не растуре, а онда шта остаје Удруж. опозицији? Чиме ће она да војује да би дошла на власт? Па тај споразум јој је одиста једино оружје у руци.

То је само изговор. Мачек и УО су могли написати начела новог уставног уређења и рећи: ми ћемо код наших присталица радити свом снагом да се ово и овакво уређење новим уставом проведе. Онда бисмо имали бар то јемство, да ће Вл. Мачек, А. Станојевић, Љ. Давидовић и Ј. Јовановић лично као шефови односних организација, радити у једном и истом правцу.

То, разуме се, не би било везивање Конституанте, али би било везивање бар њихове личности. А то је ипак нешто. Јер кад та господа нешто представљају⁹⁷ да постојећи поредак, ма какав то био, могу огласити без вредности, онда откуд им та изненадна скромност да се о идућем заједнички и лично чак ни изјаснити не могу? - Ако су имали пуномоћје да постојећи устав огласе без вредности, како да одједном немају пуномоћје да кажу какав ће у најглавнијим линијама бити идући устав?

Отуда, кад су они као практични политичари изишли пред остали свет, без иједне речи о главним линијама овог устава, значи да их је на то натерала велика, голема невоља, значи да се о томе новом уставу нису ни њих петоро могли сложити.

Иде међутим фама како она имају споразум, али како немају могућности да га објаве, јер им смета цензура.

Разуме се да је то неистина. Ништа немају они, јер се све да објавити, кад се већ има.

Ако не верују, молимо их да ако што имају пошаљу Збору. Дајемо им реч да ћемо о свом трошку ми објавити.

Али иде и друга фама код лаковерних присталица Мачекових и УО.

Они први се теше да постоји неки тајни споразум, који УО несме објавити због својих присталица. На против присталице УО се теше да се тај тајни споразум несме објавити због присталица Мачекових.

Уверавамо их и једне и друге, да нема никаквог тајног споразума, из простог разлога што га нису били у могућности направити.

Направили су само споразум за рушење. За ново грађење ће се народ српски, споразумевати с народом хрватским и обоје с народом словеначким.

⁹⁷ Предпостављају.

Направили су оно што је г. Мачек рекао у једном броју свог „Хрватског дневника” од октобра прошле године: „Ми смо сада споразум сачинили како да порушимо оно што је сметало остварењу нашег хрватског народног идеала тек кад то заиста буде и порушено, ми ћемо отворено рећи какво нам уређење државно треба”.

Направили су дакле оно што ће омогућити Мачеку да тек каже шта управо жели. Па шта ли то он жели што сад не сме да каже?

Ако не сме, онима који стоје, као ми, на другом политичком гледишту зашто не каже својим политичким пријатељима и ортацима из УО.

С нама није ни правио споразум, а с њима јесте. Па њима нека каже шта је то што жели. С њима нека направи споразум о томе.

Али ето он ни њима није то рекао. Ни с њима о томе није споразум направио.

Шта ли то жели Мачек што може рећи чак и својим садашњим пријатељима, тек кад се претходно поруши оно што сад, какво је такво је, постоји?

И тако, рецимо успе УО и Мачеку са својим споразумом. Укине се садашњи устав. Изабере се Конституанта и састане. Настане погађање. И онда од једном од већ сад натуштеног неба европског загрме громови, затутњи земља, заурлају буре.

Мобилизација.

Нека нам, молимо их, објасне госпoде из УО (Мачека не питамо јер је унапред рекао да отворено неће ни говорити док се садашње препреке не поруше), за коју и какву државу, под којом и каквом заставом, у којој и каквој војсци, под којим и каквим врховним командантом два милиона грађана Југославије треба да оставе своја дотадашња мирна занимања?

Знам шта ће нам се одговорити: па до доношења новог устава важеће привремено споразумом утврђено уређење?

Биће дакле, привремена Југославија! Привремена застава, привремена војска, привремени врховни заповедник.

Разумемо ми то. Него друго нешто треба знати:

Од војника се тражи да погину, да даду своје животе, једино и највеће добро своје.

Нека нам одговоре из УО: каква ће бити вредност те војске која гине за привремену Југославију, за привремену заставу, у привременој војсци, под неким привременим врховним командантом?

Њих ово питање много неће збунити. Ни теже их ствари нису могле збуњивати. Они и не виде те облаке, не осећају приближавање тих трусова, ни тих ветрова. Они виде само да одавно нису на власти. И то је све.

И овде да кажемо, као и увек да овде издвајамо честите личности А. Стојановића и Давидовића. Али они много пута, о томе имамо доказа, ураде нешто под свакодневним притиском оних других, „којима се жури”, који само власт пред собом виде - и којима је углед ових одиста честитих старих државника добро дошао да постигну што у виду имају.

ПОВОДОМ ЈЕДНОГ ОДГОВОРА ⁹⁸

Кад сам написао чланак „Разговор с једним земљорадником” мени није било стало да износим случајни разговор с једним човеком.

То сам и у том чланку рекао: „да тај разговор није мени открио поново добро ми познат начин агитовања земљорадничких агитатора, о томе не бих сад ни писао”... већ сам поводом тог разговора написао тај чланак да бих приказао сву нелогичност, штетност и неприличност таквог начина агитације.

Али тај „земљорадник” се нашао тим чланком погођен и сад је написао одговор, који не знам да ли је где год штампан, али који је већ многим својим пријатељима упутио као циркулар.

Он у том одговору признаје да је заиста мени говорио онако како сам написао да он наводно говори сељацима.

Признаје даље да сам га ја прекинуо у излагању како он са својом породицом живи и ужива, питањем: „Зашто тако говорите?”

Признаје да ми је одговорио: „Зато што је истина!” Само додаје како такав говор није потребан „фашистима” (разуме се Збору,) али њима који верују само у организовану снагу народа, њима треба. (А то је потпуно измишљено, јер су у том тренутку и питања моја и његови одговори били кратки и оштри, без много образложења, тако како је то представљено тамо у мом чланку).

Признаје да сам му ја на то упутио питање: „Зашто тако живите?”

Али већ сад даље ништа не признаје. Тврди да ми је рекао да он то само сељацима тако говори, да његова госпођа не живи онако како је то говорио мени да прича сељацима, да у опште нема деце, нема куће, станује под кирију, да он говори „апстрактно” тако сељацима.

И разуме се, пошто ја нисам тако представио наш разговор, он говори о мојој лажи, подвали, коју се није надао доживети од хришћанина - човека из чијих џепова вире јеванђеља - „ма да смо из „два света”, он, из демократског, а ја, из фашистичког.

Тако увређени „земљорадник”.

Трудим се, колико год је човеку могуће, да говорим истину, па сам и у овом чланку тако поступио. С друге стране, Бог ми је дао прилично добро памћење, и кад нешто хоћу да запамтим, ретко заборављам. Напослетку, чланак сам писао одмах после разговора, те је искључено да би протек времена могао избрисати из мога сећања речи земљорадничког првака.

Неистина је оно што сад износи увређени „земљорадник”. Неистина је да је он мени рекао да он нема деце, да његова госпођа не живи тако,

⁹⁸ „Нови пут” број 29, 21. августа 1938. год.

да он нема куће, да живи под кирију, да он то само говори „реторски” и „апстрактно”, као што сад пише да ми је рекао. Неистина је. Ту сам не само ја, већ још четири лица која су седели за нашим и суседним столом, да то посведочимо.

Уосталом, нисам имао разлога измишљати и лагати.

Да ми је господин „земљорадник” рекао да он тако говори само сељацима, а да стварно није тако, не бих имао никаквог разлога, да тако и не запишем. Тако бих, напротив, сигурно и написао.

Унео бих тад његово објашњење од речи до речи. Само не видим да би у том случају мој саговорник боље прошао, него што је прошао овако.

Зар он мисли да је ипак, исправније, приличније, ако он говори сељацима онако као што је мени причао да говори, а то није чак ни истина?

Зар он мисли да је лепше, исправније и приличније, ако говори сељацима да он за пет година рада поред бесног и луксузног живота, свог и својих, стиже да позида двоспратну кућу - а у ствари то није истина?

Ако мисли да је то повољније за њега, (и ако то није онда рекао), нека јави, па ћу чланак написати тако. Само, уверавам га, да ће у том случају бити по њега много горе, јер ће се утврдити јасно да он, ради прибирања „организованог народа”, не преза, по сопственом признању, да се служи „апстрактно”, „реторски” - најгрубљом лажи.

Чини ми се да је ипак боље да онај први чланак не исправљам онако како он жели, не само зато што на тај начин чувам свог саговорника од такве неприлике, већ, просто зато, што је тако, како тамо пише, уистини и било.

НОВИ БРАНИОЦИ ДЕМОКРАТИЈЕ ⁹⁹

Демократија данас нема ватренијих бранилаца од комуниста. Читави елан њене борбе и сва динамика њена долази од њих, управо од комунистички настројене омладине.

Човек се мора запитати откуда одједном та промена.

Читава марксистичка идеологија базирана је на критици парламентарно-демократске државе и њеног економског система. Читаво учење Карла Маркса и није ништа друго већ научно доказивање неминовне пропасти данашњег капиталистичког друштва са свима његовим институцијама и да ово, по гвозденој логици историјског материјализма, има да буде срушено или само собом, или револуционарним покретом свесних пролетерских маса, које се морају ослободити експлоатације капиталистичког друштва.

Између двају марксистичких покрета - социјалиста и комуниста - долази до разлаза баш на питању демократије и стварају се две интернационале - Друга и Трећа. Друга усваја принципе парламентарно демократске борбе и назива се социјално-демократском странком, док комунисти оснивају Трећу интернационалу остајући непоколебиво на принципу класне борбе и рушењу данашњег друштва и сматрају социјалисте издајцима марксизма.

⁹⁹ „Нови пут” број 30, 28. августа 1938. год.

Од тога доба између ова два покрета вођена је непомирљива борба, све до недавно.

Комунизам је на површину избацила руска револуција и дала му могућности да загосподари над 150 милиона људи и шестином суве земљине површине, а социјализам је дошао на власт после немачког пораза у Немачкој. И један и други имали су да положи животни испит.

Мање бруталан, социјализам је пао на испиту не само у Немачкој, већ свуда где је покушан експеримент са њим (Аустрија, Белгија), али најстрашнији његов пораз био је сигурно несрећни експеримент Блумов у Француској, који је ову богату земљу довео скоро до ивице пропасти.

Комунизам је остао на политичкој позорници. Бескрајном свирепашћу одржао се у Русији, али животни испит положио није.

Од комунизма тамо није ништа остало. Читаво законодавство, почевши од Основног закона „Стаљинске конституције“, дошло је да дефинитивно покаже немогућност марксистичког учења. Али - остала је фирма и велика завера.

И уколико је одступање од учења у Русији било веће, утолико је напор завере био јачи. Али је баш то убило одушевљење пролетаријата, јер је видео да се његова диктатура у Русији претворила у сатрапију Стаљина и његове банде.

Не могући да више рачуна на сопствену снагу у Европи, Коминтерн на своме VII конгресу у Москви, у августу 1936. год., доноси одлуку о сарадњи са свима „демократским елементима“ и стварању народних фронта и од тога доба комунисти постају најватренији браниоци демократије и парламентаризма.

Многи то сматрају дефинитивним поразом комуниста и верују да се он приклонио демократији - нарочито демократе. У ствари, комунизам зна слабости демократије. Он, чија је идеологија створена на критици демократије и капиталистичког друштва, зна врло добро да је она била дубоко начета још у мирна и срећна предратна времена и да ни у ком случају не може издржати стихијске ударе послератног живота и, плашећи се народног и националног сналажења, покушава да подржавањем ње, у ствари подржавањем незадовољства које она ствара - осигура за себе наследство умируће болеснице.

Отуда сав елан нових заштитника демократије, отуда и њена вештачка живахност пред смрт.

О, знају комунисте све њене негативне особине. Знају ови врло добро да ни њихова, а ни критика осталих овог система није неоснована. Знају они да ни на једно питање не може да да одговор и да својом распоредом није у стању да реши горуће проблеме данашњице, проблеме које је она створила и ставила на дневни ред. И зато својом громогласном дреком о слободи, покушавају да заглуше глас оних који вапију за редом, радом и правдом, да уносећи забуну и подвојеност међународне заједнице онемогући њихово сналажење и учини их што лакше својим пленом.

Наравно, помажу их и све остале интернационалне клике. Сви они који не желе сналажење и снажење народа, сви они који беже са светлости дана, а највише моћна и велика јеврејска завера, чије су они само несвесно оруђе.

Други ватрени браниоци демократије, специјално код нас, јесу наши „земљорадници”.

И њихова омладина даје много елана и динамике борби за „демократију”. И она је у првим редовима бораца за „демократске слободе”.

А и њена идеологија исто тако базира на критици парламентарно-демократске државе. И њена критика те државе је не само оштрија, већ и много документованија. И док је марксистичко учење готово искључиво критика данашњег друштвеног уређења и нејасан наговештај новог, земљорадничка идеологија даје јасан и конкретан облик новог друштвеног уређења.

Демократско-капиталистичку државу она замењује задружно-сталешком.

Данас под утицајем комунистичке пропаганде сви они који нису за „демократију” су фашисти, и земљорадници су ваљда из страха пришли комунистичкој лицитацији изневеравајући свој програм и од органско сталешког покрета постају класна сељачка организација.

Има их који то искрено и отворено признају (леви земљорадници), и њима се ништа не може пребацити, али они који се и данас куну именом Стамболијског, чине једно огромно издајство према свом заиста великом учитељу.

Истина демократија буквално значи владу народа, али она није више појам за системе народних владавина, она је данас постала синоним једног одређеног система, који је у своме почетку можда и имао ту тенденција да омогући учешће народа у јавним пословима, или да бар осигура контролу јавности над њима. Демократија је данас појам за либерално-капиталистичко друштвено уређење. То најбоље сведочи чињеница да и сам Стамболијски разликује демократију од појма народне владавине и своју борбу не зове борбом за демократију, већ борбом за „народовластие” (народовлашће). Он у својим логичним конзеквенцама иде и даље и Савез земљорадника не назива ни сељачком ни земљорадничком странком, већ покретом, за разлику од демократских партијских организација, да би и тиме своју борбу одвојио од борбе разних демократско политичких котерија и клика.

И сада настаје питање. Или су истинити и оправдани сви они приговори који је и комунистички и земљораднички покрет изрекао противу демократије - или нису? Или је истина да је демократско-парламентарна држава саздана да штити капитализам - или није? Или је истина да се је демократско-парламентарна држава претворила у прђију разних партијских и партизанских котерија и клика - или није?

Да ли је учење Марксово истина - или није? Да ли је идеологија Стамболијског истина - или није?

Данашњи став комуниста и земљорадника обара основе њихових учења, али, ако је код комуниста, с обзиром на њихове интернационалне циљеве, само тактика за успављивање противника, код земљорадника је то само збрка појмова. А ми би чак смело могли да тврдимо да они никада нису искрено прихватили мисао Стамболијског, већ опет само као тактику, комбинацију која им је изгледала згодном да у једној изразито земљорадничкој земљи дођу што пре до изражаја личног. А то најбоље сведочи чињеница да за живота свог великог учитеља ни први ни други шеф наше земљорадничке странке нису имали лепих речи за

свог заиста великог учитеља. (Види чланке у „Српском књижевном гласнику” под потписом „Иностранци” из 1922. и 23. год. и „Политику” из тог доба).

Ми, упркос њихове заглушне дреке, верујемо да је демократија одигра-ла своју улогу и суд о њој изречен је много пре нас.

И као учење и програм она је завршила. Али заједно са њом завршили су своје улоге и сви они који су учествовали у великој људској драми, названој по главном јунаку „Демократија”. Завршили су са њом и социјалисти и комунисти и зато је упркос сазнања њене неспособности и даље подржавају, подржавајући тако и сопствени живот.

А ми, иако се не зовемо „земљорадницима”, верујемо дубоко у основну мисао покојног. Стамболијског и знамо да будућност припада једино истински народној задружно-сталешкој држави, и за ту будућност боримо се и против демократије и њених нових и старих бранилаца.

НАШ НАЦИОНАЛИЗАМ¹⁰⁰

Комунисти поричу нације. Они виде само човечанство - али кроз класе. Човечанство се не дели, по њиховом мишљењу, на расе и на нације, већ на класе.

Отуда они и неће да знају за националне државе, већ за једну свеопшту федеративну државу, која обухвата цео свет, а којом треба да управља радничка класа.

Они зато поричу националне истине, већ знају само за класне истине.

Тешко оном, међутим, ко истину не види или неће да види! Истина је као сигнал поред пута. Губи ли што сигнал што га онај коме он треба да служи, не гледа и не види? Не губи сигнал ништа, већ онај губи који сигнал не признаје, пориче и не види.

Тако и овде. Нације и отаџбине понижаване и порицане од стране комунизма, данас му се тако свете, да је комунизам принуђен да сад узима маску родољуба и отачествољубља и тако пред свет излази и ма да се у дубини својој своје заблуде интернационализма класног не одриче ни може одрећи.

Јер кад би се комунизам одрекао ове заблуде, онда већ не би био материјалистички комунизам кога познајемо, већ нешто сасвим друго.

Али отуда је комунизам и осуђен на пропаст. Истина нације и отаџбине је уморна и војује против комунизма. И комунизму не помаже при том маска коју у последње време намиче на лице. Већ сам факт да комунизам мора маску носити, а не више отворено и слободно исповеда-ти своје заблуде као истине, доказ је за то.

На другој страни, извесни националистички покрети су после рата на многе заблуде демократије, капитализма и комунизма, покушали да ствари поставе на своје место.

¹⁰⁰ „Нови пут” број 31, 4. септембра 1938. год.

Ми смо од почетка тврдили да је само на националној бази могуће решити невоље савременог друштва.

А како су од ових националистичких покрета, најчувенији онај Мусолинијев и онај Хитлеров, то су нас одмах обележили као фашисте.

Добронамерни људи су пак у нашем ставу могли тачно видети да нисмо фашисти, и не би то могли бити, иако је извесно да имамо прилично заједничких црта.

Ми смо јавно и без завијања објавили:

1) Да смо националисти, и сматрамо интернационализам за огромну заблуду, у главном вешто убачену с јеврејске стране у циљу растројења хришћанског друштва.

2) Да смо против демократије, као владавине броја, јер држава заснована на том систему не води рачуна, осим броја, о осталим животним вредностима, које се бројем не дају изразити, а нису ништа мање важне за живот огромног броја народа, па чак и целокупног народа.

3) Да смо против парламентаризма, јер тај систем не решава народне невоље и проблеме - и омогућава неодговорност, као систем у целокупном државном и народном животу.

Ко је за то да се народ истински чује у питањима која њега интересују, тај мора бити против парламентаризма.

4) Да смо против политичких партија, јер оне цепкају праве природне народне организације, сталеже народне, који једино с правом могу народ представљати и о народним невољама говорити.

5) Да стојимо на органском посматрању живота, народа и државе, а не механичком, тј. да мислимо да је живот народа и државе бар толико осетљив колико живот дивљака у једној градини, па као што тамо није дозвољено градиоцу, без познавања дубоких правила живота биљака радити у градини, тако ни у друштву људском није дозвољено млатирати, сећи, ломити, резати, сејати или плевити по теоријама извученим из главе неких кабинетских мислилаца, већ само по добром познавању дубоких истина о народном и државном животу.

6) Да смо зато за породицу (основну друштвену ћелију и њена права), за својину (економску подлогу породице) и за приватни подухват (подлогу правилног друштвеног живота) - али у оквиру интереса народне целине, израженог у општем друштвеном плану.

7) Да стојимо на гледишту међузависности свију делова народних јединих према другима, а не на марксистичком гледишту борбе међусобне у крилу народном, да мислимо да не може ратовати корен са стаблом, ни стабло с гранама, ни гране с лишћем, ни ово с дрвећем, и плодом, да верујемо да те основне истине органског живота истина и у људском друштву.

Уколико нешто од овога, рекли смо тада, има и код фашиста и код национал-социјалиста, Богу хвала. Нећемо ми због тога то из наших начела и програма брисати, јер из ината ништа не радимо, као што нећемо у наша начела ставити ништа што тамо нема за љубав њихову, ако тако одиста не мислимо.

Нисмо се ми, рекли смо тада, угледали на њих, нити је сваки од њих учио школу код других. Већ смо с љубављу посматрали живот свога народа, гледали његове невоље и његове патње, питали се како бисмо му помогли, и резултат тог и таквог посматрања и разумевања јесу ове

истине које Збор, ето већ четири године скоро, објављује и за њихово остварење се бори.

Али одмах смо, у оно време још, и писали и живом речју указивали на дубоке разлике које нас деле од фашизма и хитлеризма.

Указали смо да фашизам деифицира (обожава) државу, а хитлеризам расу. А ми, додасмо тада, као Словени, и као хришћани, нисмо у стању пасти у такву заблуду. Знамо ми и верујемо, да изнад државе и расе постоје бескрајно веће вредности и ми не можемо, попут Мусолинија и Хитлера, то да не видимо.

То што смо одмах видели, од тог времена само нам је још јасније било. И данас то хоћемо на примеру Хитлеровом само још боље да прикажемо.

Хитлер је као човек изузетно ретка појава. Дубоко мисаон, и генијалан, организатор, херој и апостол, он одиста фасцинира свој народ. Нема мане, ни пеге на њему.

Али он, одиста високим својим умом, није био у стању отићи даље од Немачке истине. Он уопште не види опште човечанску истину, нити је признаје. Онај Немац који се труди да сазна објективну, а не само немачку истину, није добар Немац.

Скуп свију истина и синтеза њихова је у Богу. Али људима је истина приступачна само кроз нације. Али друге могу како хоће, а немачка нација је дужна да проповеда и остварује само једну истину, своју истину, коју је она сагледала. Нема истине над том истином. Свет овај је поприште сукоба раса, нација истина, у којој немачкој истини, немачкој нацији и немачкој раси ваља господарити.

Хитлер је написао своје одиста ретко дело „Моју борбу“, и кроз ово је многе јеврејско-интернационалне заблуде порушио у немачком народу. Али је ову нову заблуду, порицање објективне, опште човечанске истине, у свој народ унео, раширио и од тога направио државну и народну веру. И како је сам немачки народ особито погодно земљиште за такво семе, то тамо имамо данас особито бујну жетву.

(При том је интересантно да је међу народима, и старим и новим, јеврејски народ одувек веровао и носио исто веровање у непостојање истине изван јеврејске истине.)

У тој својој одиста епохалној књизи, критикујући предратну немачку спољну политику, Хитлер се с правом чудео, како је Немачка, место да иде с Русијом против Енглеске, или с Енглеском против Русије, успела да два природна непријатеља, Енглеску и Русију удружи против себе.

Он се с правом чуди, али не даје право објашњење. Он тумачи то случајном грешком оних који су спољну политику Немачке водили. Узроци су далеко дубљи.

Хитлер заборавља да је и пре рата, у Немачкој, владало, бар у пракси исто оно гледиште којим се он данас надахњује: порицање опште човечанске објективне истине, хотење и познавање само немачке истине.

А то је довело, као што и сутра може опет довести до удруживања и супротних иначе снага против Немачке.

Комунистима се свети што не признају објективну, опште човечанску и националну истину, већ све гледају кроз класу и знају само за класу и класну истину. Њима се сад свети стихијском снагом понижени и увређени национализам.

Свака обрукана, упљувана и под ноге бачена истина, чудесно се усправља и постаје смртна опасност за онога који јој се ругао, опљувао или је газио или порицао.

Постоји велика опасност за национализам да он са своје стране не учини сличну грешку, јер ће у том случају и он имати да рачуна с истим последицама.

Наш национализам не обожава ни државу, ни расу, ни нацију, иако им, с друге стране обезбеђује она места која у органском поретку могу и треба да имају.

Није такав случај с другима. И ми то, и у општем, и у њиховом интересу истичемо.

Јер неће само једни губити, а други да не изгубе.

КРАЉЕВ РОЂЕНДАН ¹⁰¹

Заиста је било то силно славље.

Сви национални делови земље наше прославили су тај дан одиста одушевљено.

Београд је ту предњачио. Огромна маса света, 200.000 душа најмање, још на два сата пре поворке заузела је главне улице, тако да се није могло кретати улицама.

Али и у осталим деловима земље је славље било дивно.

Био сам на селима уочи, као и на сам тај дан. Кад бих само поменуо Краља, одмах би се зачуло снажно: „Живео Краљ!”

А кад бих рекао да нашу земљу, и сада већ ово мало дете чува својом младошћу и невиношћу, да многе буре спречава баш он и нико други, онда се сељачка лица чудно некако обасјају, жуљевите руке се нађу око очију у неком послу.

И када бих рекао, да се ми, његов народ, Богу молимо да му да дуг век и здравље, снажан ум, челичну вољу и здраву душу - да му Бог да: „очи соколове и бијела крила лабудова”.

Очи соколове да му да, да сагледа оштро сваку ствар коју Краљ треба да зна, а крила да му да, да не мили, по земљи, већ да се уздигне изнад целе земље, да је у свој лепоти и величини сагледа, да би целу целцату могао на срце своје краљевско да је пригрли.

Да му Бог да и топова и пушака, али да му да два највећа оружја своја: Истину и Правду, па кроз њих да му лице сија и да њима побеђује тако да му противници под ногама леже, а народ његов да га са свих страна окружује таквом љубављу, као несаломљивом тврђавом и оклопом!

Овде би сељацима лица сијала радосћу, надом великог одушевљења!

¹⁰¹ „Нови пут” број 32, 11. септембра 1938. год.

Да! „Велика је то тајна” - Веза Краља и Народа Његовог. То се разумом и рачуном објаснити и доказати толико и не да, јер најдубље и најосновније ствари исто тако не могу се разумети и рачуном објаснити, па ипак постоје.

Али се душом и срцем може схватити, као и све оне највише и најосновније ствари кроз које и помоћу којих човек живи.

И то народ осећа. И зато се пред Величанством Краља и невинишћу детета тако узбуђује. И зато народна душа везује толике наде данас баш за Краља, који је још дете, а чија су плећа већ унапред означена за огромни државни терет и чело унапред припремљено за дубоке бразде што му света служба његова доноси.

У свим невољама данашњице, осећамо у овој мистичној вези народа с Краљем извесно умирење. Зар нису, понављамо, многе буре, засад, спречене баш тиме што је његово нежно детињство на краљевском престолу?

За време стогодишњег рата између Енглеске и Француске, који је почео у XIV, а свршио се у XV веку, после смрти трагичног Шарла VI, дође на престо његов Шарл VII, коме као малолетном беше регенткиња мати, Изабела Баварска.

Странци беху запосели велике делове дивне земље Француске, плачкајући је.

А Карло VII, сеђаше, далеко од Париза, не окруњен, у свом замку, пошто умни људи, свештенство и грађанство, посматраху ову ствар разумом, говорећи: „Шта вреди крунисати Краља, кад пола Француске државе Годноми” (погрдан тадашњи назив за Енглеску, због њихове псовке Год наме).

Али тада се зби највеће и најдивније чудо у историји Француске, а ваљда и у историји Европе, у малом лоренском месту Долмреану, јавише се чудни гласови девојчици, Жани, у воћњаку обасутом цветовима, где пасаше стадо оца свог, и из тих гласова који јој дођоше одозго, она схвати своју мисију Ваља јој Француску ослободити, пошто претходно одведе младог краља у Ремс и тамо он буде помазан светим миром и окруњен краљевском круном.

И после дуге распре са својима, који је хтедоше удати, од чега се једва спасе, она напослетку победи, и појахавши коња кога јој купи њен ујак, попа, оклопљена и наоружана, у чудној пратњи једног калуђера и три млада човека, једног мајског дана, 1429. год., она пође их своје сељачке куће свога оца, у коју се више никад вратити неће, и прошавши кроз врата сеоска, која се од тог дана у њену успомену зову Врата Француске, она одјезди своме Краљу.

Забележила је богата и дивна Француска повесница тачно где је кога дана ова девојчица коначила са својом пратњом. И једног дана дође у дворану у којој је Шарло VII био умешан међу остале младе племиће одевен исто тако као и они.

И кад је уведоше у ту дворану, она пастирка - девојчица, на коју сви погледи беху упрти, не збунити се и не залута, већ вођена сигурним ин-

стинктом прокрчи себи пут право до Краља, клече пред њега и дубоко приклоњене главе, рече просте речи као поздрав:

„Поздрављам те, љупки Краљу!”

И та одиста дивна повест је чудо по томе што је Жана Д’Арк или како је код нас боље позната Јованка Орлеанка (по месту свог становања Орлеану), у свему и испунила свој задатак. Она је Краља одвела у Ремс, тамо је он био миропомазан и окруњен, а после тога одмах ратна срећа приклонила Француској. То дивно чудо које се зби преко ове девојчице није ништа изгубило од своје величине трагичном смрћу њеном, јер је при нападу на Орлеан, Енглези заробише и предадоше као вештицу, црквеном суду на суђење. А ту је излагаше испитивању, понижавању, искушењима и различним лукавим замкама, али кроз све то прође мученица, ведром истином и правдом обасјана, све док је на смрт спаљивањем не осудише, и на градском тргу у Орлеану не спалише (маја 1431. г.).

Њено дело - историјом до танчина би доказано, а разумом несхватљиво - спас Француске кроз законитог Краља, стоји пред свима и многи огњостилари и безверци покушавали су да у том блоку нађу неку пукотину, па је наћи не могаше и оставише га, у немогућности да га објасне.

Али је зато „стварна Француска” успела „да примора формалну Француску”, или како бисмо ми рекли званичну, да она која је 1906. г. одвојила Цркву од државе, сваке године на дан спаљивања Жан Д’Арке у дугим званичним и незваничним поворкама на њене статуе постављене по толиким градовима Француске, поставља ловорове венце, славећи тиме јунакињу, која је принцип Краљевски за спас Француске истакла и делом својим доказала.

И наша земља је у тешком положају. Људи разумни, као некад разумни Французи, не схватају шта значи Краљ за једну земљу. Мере, броје, оцењују се и нагађају.

Али душа народна као некад Жан Д’Арк, не мери, не броји, не цењка се и не погађа. Она схвата ствари у његовој величанственој простоти, не цењкајући и не анализирајући их.

И зато се она, као некад Жана, дубоко клањала пред Краљем својим гледајући у њему испуњење многих својих жеља и одиста тајних нада.

НАШ СТАВ У ЧЕХОСЛОВАЧКОМ ПИТАЊУ ¹⁰²

Преговори између Чехословачке и судетских Немаца дошли су до тачке која показује да споразума нема.

Све је примила Чехословачка што су судетски Немци тражили. Изузев три услова које ваљда ниједна земља не би примила.

И оволико што је примила много је. Али преко тога примити значило би ићи до мере где већ свака могућа сенка државе Чехословачке престаје.

¹⁰² „Нови пут” број 32, 11. септембра 1938. год.

Ми сигурно нисмо присталице савеза Чехословачке са Совјетском Русијом. Али ниједна земља на свету неће пристати да јој политику спољну натуре петина њеног становништва и то национално-мањинског.

Ниједна земља неће пристати да дели војску своју, јединствено оруђе њене судбине, а најмање ће то моћи Чехословачка под притиском својих Немаца.

За Чехословачку би било много лакше и много боље да одсече део своје територије одмах, него да дозволи да због тог дела долази до распада целог њеног организма.

И тако кад нема споразума, онда је јасно за све, па мора и за нас, да је могућ и вероватан рат сваког тренутка између Немачке и Чехословачке, поводом овог питања.

Ми смо о војничко-политичком положају Чехословачке говорили двапут досада. („Међународни положај” и „Опаке заблуде”). Сад ћемо овде говорити о нашем односу према овом изванредно опасном европском питању.

Полазећи са гледишта словенске узајамности, нама судбина Чехословачке мора лежати на срцу. Истина, то се обично ставља у сферу сентименталну, али се тиме ствар не решава. Јер је управо смешно, ако тиме хоће да се каже, да осећање и осећајна расположења немају политичких последица.

Код нашег народа то осећање је особито живо, а само по себи оно не долази међу она осећања, која би разум налагао сузбијати: ми смо Словени, горди смо на то, сматрамо се обвезаним и самим разумом на словенску узајамност. Верујемо да ће, на крају крајева, ова једног дана бити особито жива снага. Нарочито док са руског народа спадне страховита совјетска губа.

Не улазимо у испитивање наше уговорне обавезе. За нас је већ довољно и оно што смо напред истакли да одреди наш став. Ми хоћемо овде да испитамо какав мора бити наш став у случају да Немачка нападне Чехословачку.

Ако је истина да у случају да Мађарска не нападне Чехословачку, Југославија није обавезна да Чехословачку заштити, ми сматрамо да је интерес Југославије да Чехословачка постоји и отуда и потреба њеног отвореног става у њену корист.

Сасвим је друга ствар да ли тај став може и стварно, војнички, да дође до израза.

Остављамо по страни огромност немачке војне снаге. Ако је та снага огромна, велики су јој и фронтови. Она ће имати да се бори према Француској и према Чехословачкој. Па ма како да је њена снага велика, Југославија је војничка озбиљна снага, те би могла да прими на себе знатан део њених снага.

Али има једна околност од прворазредног значаја, која се са војно-политичког гледишта никако не може изгубити из вида. Према Немачкој ми имамо око 200 клм. суве границе. Та граница иде од запада на исток. Од наше државне тромеђе, према Немачкој и Италији наша граница иде за око 150 клм. ка Ријеци. То је сува граница према Италији.

Ако према Немачкој будемо ратовали због нашег става према Чехословачкој, онда је за нас прворазредна важност да знамо какав је однос Италије према томе нашем ставу.

Ван сумње је да би првих дан тога сукоба Италија била неутрална. Али рат не траје, као што знамо, један дан. Отуда се ништа не може дати на неутралност којој тако обично извесне силе прибегавају првих дана рата.

А за нас је, рекли смо, то прворазредно питање. Јер још некако можемо замислити рат с Немачком. Али истовремено рат и с Немачком и Италијом, то већ не можемо разумно предвидети, односно морамо избегавати могућност таквог рата, пошто би под садашњим условима представљао разбијање Југославије.

Питање пак односа Италије према овом евентуалном сукобу зависи од односа Италије с Француском. Среде ли се односи између њих, могуће је да се Италија одвоји од Немачке, јер у Италији постоји јак друштвени покрет у корист тога, а против везе о италијанско-германском савезу и пријатељству. Не среде ли се ти односи, онда је Италија више на страни Немачке, а ако је то, ми не можемо кренути у борбу на 200 клм. према немачкој граници, а да одједном добијемо нов, италијански фронт у бок и позадину немачког фронта.

Од кога зависи то сређивање?

Првенствено од саме Француске. Она већ скоро две године нема свог амбасадора у Риму. Не држи га тамо из и д е о л о ш к и х р а з л о г а. Велика Британија, толико ангажована у абисинском питању, има амбасадора, а Француска нема.

Не само да су односи француско-италијански због тога несређени, и више: врло рђави, већ због тога и енглеско-италијански односи нису сређени. Разлог томе је упорни антифашизам француског министарства спољних послова.

Ми овде нећемо да улазимо у побијање тога става и доказивање његове нетачности. Претпоставићемо, напротив, да је антифашизам оправдан. Али поставићемо једно питање, које француски антифашисти треба сами да поставе: Мисле ли да је Немачка само собом тако мали и тако незнатан непријатељ, да је Француској, поред Немачке, потребно и корисно одржавати непријатељске или несређене односе још и са Италијом, а преко ове и са Франковом Шпанијом? Другим речима, зар место рада на једном фронту, француска дипломатија жели и омогућава рат на три фронта?

Француско министарство спољних послова сигурно је независно у вођењу спољне политике. Али у овом случају, својим крајње незграпним вођењем спољне политике она онемогућује Југославији да узме ма ка-

кав други став према Немачкој - у случају сукоба с Чехословачком - осим строго неутралног.

Читали смо, у извесној штампи француској прекоре Југославији, због оваквог или онаквог држања њеног у овом питању.

Ако се на време Француској стави до знања ово што смо напред изнели, онда ти приговори морају изостати. Јер ако Француска, по мишљењу њених левичара и њеног министарства спољних послова, може ратовати на три фронта, Југославије не може.

Понављамо да је наш став према Чехословачкој јасан. Не само словенска узајамност, већ и наш интерес, гоне нас да будемо уз њу у овим тешким данима.

Али Француска води данас такву политику према Италији да Југославије не може о томе не водити рачуна.

Скочити у воду и пружити помоћ давленику дужан је човек ако има и сасвим мало вероватноће да ће му се живот спасти, па макар огромна била вероватноћа да ће се може бити и сам спасилац удавити. Али и морал забрањује спасавање под таквим околностима, где нема ни само вероватноће да ће се давленик спасти, већ где је сигурно сасвим да ће се и спасилац удавити.

ДЕМОКРАТИЈА ¹⁰³

Кад сам се усудио, децембра 1935. године, да у једном јавном предавању (основа савремене Југославије) тврдим да је демократија немоћна да савлада проблеме које јој намеће данашњица, онда су ми са свију страна добацивали пример Енглеске, Француске и Чехословачке - којима треба да се покаже да моја теза није истинита.

Моји противници у том заборављају да Енглеска у ствари и није демократија, већ аристократско-плутократска република, са изгледом демократије, при чему је стварним притежаоцима власти важно само да добију за себе такозвано јавно мњење, и овај последњи разлог је у исто време узрок њене несавремености.

Што се пак тиче Француске и Чехословачке, ту смо одмах упозорили наше слушаоце да се иза шаролике фасаде развијају процеси који ће убрзо доказати да демократија није у стању у данашње време решити основне проблеме народа.

У то време је то изгледало због непознавања стварних прилика Француске и Чехословачке, од стране наше такозване интелигенције, изненађујућа смелост.

Сећам се да ми је речено како је један француски дописник ово предавање напустио, па чак и протествовао код неких мојих пријатеља, против ове моје тезе.

¹⁰³ „Нови пут” број 34, 25. септембра 1938. год.

Али ето, на наше очи, показује се да демократије носе у себи конституциону слабост, и да су у сукобу с државама недемократским далеко слабије.

Нисмо ми то, из пријатељства за Шпанију и Немачку или другу коју сличну земљу, а из непријатељства према Француској, Енглеској, Чехословачкој или опет другој којој земљи, наводили, већ само из друге једне љубави, а из друге једне мржње, из љубави према истини и мржње према заблуди.

Наш став је изазвао приличан број противника. Много пута су нам довикнули због тога: Доле! А и више од тога, нападнути су били наши пријатељи и ја често и тако, да смо се морали бранити тојагама, па и револверима.

То је озлојеђивало наше противнике. Звали су нас због тога насилницима, иако смо се само бранили од њиховог насиља и тако им показали да није никад, кад је Збор у питању, пробитачно нападачима служити се силом.

Ми смо продуживали своје дело: будили људе и говорили им да демократија значи слабост и болест, уверени, да ће, нажалост, као и у другим стварима, брзо доћи дан кад ће људи, изненадно пробужени, то и на сопственој кожи осетити.

И ето: дошло је то време. Колико јуче морали смо доказивати да о некој совјетској војној, практичној, сили, не може бити ни говора: Русија нема снаге да у рат уђе, а нема ни интереса у рат да уђе. Кад бисмо то пре неки дан говорили, онда би људи, и најумнији (то само показује колико је зло дубоко) били просто бесни: „Како не може? Како нема? Па Русија је сила? Она има 6000 авиона, а може да мобилише 18.000.000 војника”.

(Просто је очајно колико и најпросвећенији људи не знају ништа, па морате, као с малом децом, од азбуке политичке да почнете).

- Прво, не постоји Русија, говорите им. Нема је у списку држава целог света. Има друга једна на њено место: СССР или на Француски УССР, што значи Сојуз Совјетских Социјалистичких Република. Нема дакле Русије. И због тога је баш и зло, што је нема.

- То је свеједно, одговарају занесени и буновни, то је свеједно.

- Како свеједно? Зар ви мислите да је случајно руско име изостало из назива ове државе што је некад била Русија? Обично људи речима гледају да означе саму стварност. И како **н е м а Р у с и ј е**, то је отуда, не случајно - и име њено из имена државе изостало.

- Друго, Совјети немају интереса да уђу у рат нити пак да спречавају рат. Напротив, њихов је интерес да рата буде, што пре. Они су желели да га буде 1935. (Абисинија), 1936. (Шпанија), 1937. (Кина), 1938. (Чехословачка) - али без њих. Желели су и желе да га буде, и то силно, не локализованог, општег - само без њих. То је њихов спас. Па да траје дуго, толико док посејани квасац бољшевизма по позадини ратујућих страна не да добру и крваву жетву. Тада, кад револуција свуда загуди своју крваву оргију, тада ће Совјети, победоносно да се појаве и да ударима својих снага, сломају још по коју грађевину држава које унутрашња револуција није уништила, и да на развалинама свију држава тако оборених прогласе СССР целог света или бар Европе, Азије и Африке - остављајући Америку и Аустралију за будући скок.

- Ко вам каже да је то њихов интерес? питају занесени и буновни.
- Каже ми прво разум, јер СССР имају животни интерес да изједначе услове животне својих народа с народима који живе у небољшевичком и немарксистичком друштву. Јер ако ови народи живе боље, имају више слободе, боље услове рада и живота, од народа СССР, онда ће Совјети брзо пасти обориће их уверење њихових народа да живе под једним режимом, заснованим на заблуди. Каже ми затим конгрес Коминтерне од августа 1935. године, на коме је све то Димитров, гл. секретар Коминтерне од речи до речи рекао и изнео; па је у том циљу препоручио и формирање Народних фронтова у целом свету, с тим да комунистичке странке постану главне динамичне снаге тих спрега, па су се одиста после тога, разни народни фронтови и удружене опозиције, отпочеле појављивати по оним државама под којима су прикривено или отворено комунистичке странке постојале.
- А треће нема снаге СССР. Да би се снага имала, треба у једној земљи да влада погодан режим за то. Да би човек здрав био, треба да живи по режиму којим се здравље чува. Зар ви мислите да народи могу живети како хоће? Могу, али тада ће имати и последице од свог начина живота: ако су живели под режимима погодним за скупљање снаге, биће јаки; ако су живели обрнуто, биће слаби.
- Совјети живе под диктатуром једне странке - комунистичке. Она једва броји милион чланова, а народа под Совјетима има 180,000,000. Али кад сутра буде извршена мобилизација, па кад још дође до рата, а оружје се нађе у рукама милиона, који нису комунисти, а којима је комунистичка странка двадесет година управљала не мерећи и не бројећи крв, сузе и зној, а мерећи и бројећи залогаје хлеба што су за то време јели - онда је готово са Совјетима. Револуција ће прво тамо избити.
- Совјети имају 6000 апарата, а већи су скоро сто пута од Југославије. У тој сразмери Југославија би требала да има 60 апарата. А Југославије има много више апарата, па ипак не мисли да је довољно снабдевена аеропланима.
- Совјети су тако добро вршили своје периодичне „чистке” у војсци од шпијуна, туђинских агената и дефетиста - као што је познато - да су је до крви остругали, али је и обезглавили и после тога били приморани да у кадар уведу многе који нису довољно ни писмени, а камо ли војнички образовани, тако да сад и сами бољшевички кругови говоре о кризи старешинског кадра.
- Али Совјети немају транспортна средства за масовни рат, а без тога нема рата масовног. Они имају само 6-7 пута више пруга железничких него Југославија, на скоро сто пута већу територију, али зато је у 1937. г. било 67500 случајева судара и исклизнућа из шина.
- А после Француска!
- Земља велика, богата и војнички моћна 1918. год., полако, али стално, тако је стално ишла од једног рђавог режима у други још гори да је 1936. дочекала да добије кабинет Народног фронта, коме је на челу био Јеврејин, Леон Блум „човек који нема на ђону својих ципела француске земље”, како му је то добачено усред француског сената.
- Земља у којој је владала „слабост духа”, болест о којој сам писао већ у једном чланку „Отаџбине”.

Јер како би се могло звати стање у коме један тако велики народ дозволи да њиме и његовом судбином, у једној министарској екипи од 90 чланова буде 40 министара, подсекретара начелника одељења и шефова кабинета Јевреја, а 40 масона чије се велике везе с Јеврејима у Француској добро знају?

Како би се могло звати стање у коме се налази један велики народ, кад он дозволи да му буде министар националног васпитања један Жан Зеј, Јеврејин, који је неколико година пре тога певао песму француској народној застави и ту је називао крпом за брисање задњице?

Како би се могло звати стање једног народа, који дозволи да на конгресу највећег учитељског удружења, које има преко 80.000 чланова, буде донета скоро једногласно резолуција у којој се 1936, августа месеца, три године после доласка Хитлеровог, сталног и све већег наоружања Немачке, тражи да Француска одмах отпочне с разоружавањем, и да је дужност француског учитеља радити на разоружању Француске, одмах, без обзира да ли ће и дуга страна то штети, а ако Хитлер са својим трупама наиђе, они ће му место мецима, војску засути лецима?

Како би се могло назвати стање једног великог народа - него слабост духа - кад тај народ дозволи да се кроз његове редове распири доктрина Јеврејина Маркса, да је сав народ састављен од самих непријатеља, и да је дужност радника штрајковати, забушавати, не радити, а све већу награду тражити?

Како би се могло друкчије назвати то стање, него **с л а б о с т д у х а**, кад један народ дочека да му председник владе, пре неки дан саопшти овакве резултате развијања и цветања те болести у његовим недрима:

Немци израде један авион за 8000 сати рада.

Французи израде тај исти авион за 10.000 сати рада.

Италијане стаје 1000 кгр. оклопа само 7000 франака.

Французе стаје 1000 кгр. оклопа 22.000 франака.

Како се зове та болест, ако не слабост духа?

А Французи немају боље услове рада од Немаца, па не ни од Италијана.

Али, рецимо и да имају боље услове рада. Сутра, у рату, Немци ће имати четири пута више авиона, а Италијани четири пута више оклопа, па ће онда Французи бити четири пута у горем положају него што су њихови „фашистички” противници. А шта ће онда бити од Француске, Француза и њихових услова рада?

Отуда нека никог не чуди што грађани по прашким улицама вичу: „Доле демократија” и траже војну диктатуру, јер траже владу која ће водити не малу, ситну партизанску политику, већ велику, општенародну и општедржавну.

И последња промена владе у Чехословачкој дошла је баш као реакција најширих маса пред банкротством демократија.

Непомирљиви непријатељи, љути борци - комунизам и демократија, побратимише се, пођоше руку под руку. И на крају крајева долази тврђење комунизам и демократија то је једно те исто. Комунистички режим у Русији је режим потпуне демократије. Да оставимо на страну чињенице стварности. Да видимо да ли је комунизам, чисто теоретски узевши, способан да се приближи демократији или не?

За свако схватање о држави врло је важан однос јединке и друштва. Демократија се потпуно ставља на страну јединке. Она заправо и није ништа друго, него индивидуализам примљен у области државне управе. Цео парламентаризам са његовом сложеном техником своди се просто на то да заштити грађанина и његова права. Век индивидуализма био је век и демократије. Индивидуалистички народи остали су и данас најпотпунији заступници демократског режима. Комунизам се јавља као најпотпунија и крајња реакција индивидуализма. У историји он одриче сваки значај појединцу. За њега је историја механизам неких огромних друштвених снага, где личност није у стању ништа да учини или промени. У будућем бескласном друштву социјална свест биће тако јако развијена да ће се сваки појединац толико саосећати са целином, да ће и државна власт бити непотребна. У животу Совјети свим средствима уништавају индивидуални живот. Свуда се види старање да се личност утопи у колектив. Породични живот се замењује животом по заједничким мензама, по заједничким спаваоницама, индивидуално газдинство колективним. Долази се дотле да се из позоришних комада уопште избацују појединци, а целу драму носи колектив.

Замислити сједињене демократију и комунизам, крајњи индивидуализам и крајњи колективизам је немогуће. Рећи да се једно стање и његова негација могу помирити, значи рећи један апсурд. Нико не пориче да се између индивидуализма и колективизма не налазе средњи путеви, али у пуном свом обиму они се ниште. Као што се не може замислити нешто црно што је у исто време бело тако се исто не може рећи: комунистичка демократија.

Комунизам се примењује у Русији. Дакле треба рачунати и са особинама средине у којој се примењује. У државном животу сви елементи утичу један на другог. Форма управе, која је сама резултат многих фактора, са своје стране такође утиче на државни живот.

Када један облик траје годинама, стотинама година, хиљаду година он постепено улази у срца, таложи се у душе, стиче моћ навике. Француска република имала је све услове живота, монархија за себе свега један једини разлог - традицију, и ипак је требало готово једно столеће да прође до коначне победе републике. Менталитет народа и облик државне управе постепено се прилагођавају, приближавају, стапају. Из дана у дан, из генерације у генерацију, протеже се један одређен однос са влашћу потврђен најчвршћом потврдом - дужином трајања. У продужењу целе своје историје државног живота живели су Руси под извесном формом апсолутизма. Револуција изузев пооштравања, још већег одузимања слободе ништа новог није донела. Сада стуб прошлости то-

¹⁰⁴ „Нови пут” број 34, 25. септембра 1938. год.

лики је да је неки изненадни прелаз стављен у област немогућег. Ако би Русија и пошла путем демократије то би био пут постепених прелаза, лутања и враћања натраг. За људе који верују у натприродне способности друга Стаљина и у совјетску демократију овакав нагли прелаз из апсолутизма у демократију упркос сваке логике догађаја свакако је диван доказ дотичних способности Стаљина. Када се буде састављала листа чудеса друга „Хималаја човечанства” ово чудо ће свакако бити уведено под бројем првим.

У самом карактеру Руса има много чега што онемогућује демократију код њих. Има народа са неким кохезионим особинама. Енглези поред све слободе коју уживају разбили су се свега на две партије па и те две партије ће у потребном тренутку да се нађу на истој линији. Код Руса ствар стоји сасвим друкчије. Снаге које одвајају су необично јаке, снаге које спајају су необично слабе. Узмите само руску емиграцију. Не обзирући се, на тежину положаја, на постојање заједничких циљева и интереса, она се распада на безбројно мноштво групација које међу собом готово више ратују него са заједничким непријатељем. Чврста централна власт то је једино што може да одржи јединство потребно за државу. Демократија би значила за Русију цепање на толико фронтова да би цео живот био парализован.

У време када је демократија била у својој пуној младости, када је она побеђивала свуда по Европи, ипак није успела да победи у Русији. Значи да су одлике руске стварности толико несагласне са принципима демократије да се демократија није могла остварити ни при најповољнијим иначе условима. Данас када се напротив свуда види удаљивање од слабљења извршне власти било би заиста чудно да демократија у Русији завлада.

Комунизам у Русији нема баш никаквих могућности да се изједначи са демократијом и зато-што је комунизам и зато-што се примењује у Русији. Значи братимљењу и изједначавању треба тражити други разлог а не унутрашње сродство. Однос комунизам-демократија-неонационализам казали би нам много више у овом питању. Комунизам је изгубио своју борбену полетност, снагу смелих пионира новог света. Он нема више ни снаге, ни смелости да се бори на два фронта. Демократија која му увек даје права на живот много је безопаснији непријатељ од фашизма. Заједничка мржња и бојазан, разлози тактике, све су то узроци последњих „преображења” комунизма.

„НАШ ПУТ” (1939-1940)

ПРЕЧЕ ОД ХИТНОГА ¹⁰⁵

Нова влада је дошла са задатком да реши хрватско питање.

Она га сматра најтежим и најпречнијим.

Наш однос према хрватском питању је довољно познат. Објављујемо данас поново наш чланак „Наше замерке споразуму” објављен у нашем органу „Нови Пут” да би га имали пред очима данас и они којима није

¹⁰⁵ „Наш Пут” бр. 2, 12. марта 1939. год.

био познат, или који су га заборавили. Код тог гледишта остајемо. Не зато што смо тврдоглави већ зато што је то истина, чист истина, и што нас само истина може ослободити свију тешкоћа, а сваки други пут може тешкоће увећати.

Овде не бисмо хтели дакле да понављао што смо већ казали. И ако, ми друкчије мислимо, и знамо, да се хрватско питање никако не може решити друкчије већ онако како смо то сто пута рекли, ми желимо из срца и душе влади да она успе и да нам докаже својим успесима да смо се ми преварили што смо друкчије мислили.

Али овде морамо истаћи једно претходно и отуда важније питање.

Код нас се годинама утицало лажју, корупцијом и терором. Нека да Бог да нова влада то поправи - - - - - Ми ћемо многе ствари заборавити, ако се уверимо да одиста то није само нова влада, већ и потпуно ново доба. - - - - -

Лаж, насиље и корупција кваре народ, чине га горим. Лаж му криви разум, насиље му криви кичму, а корупција душу.

И главни разлог нашег упорног опозиционог става према многим досадашњим владама лежи у томе: место да владе своју улогу домаћинску врше на начин да народ чине бољим, да негују у њему оно што је истинито, право и честито, оне су се трудиле да га чине горим, да га криве, тако као што би неки сулуди и обесни домаћин права стабла дрвећа на све могуће начине хтео начинити кривим.

Тај утицај кобни који се годинама вршио на целој територији највише је зла починио највећем делу народном, српском делу. Починио је сигурно зла и осталим деловима, хрватским и словеначким. Али далеко мање него српском.

„Хрватско питање” је имало једну благотворну последицу која Хрватима чини част исто толико колико им стида наноси плување на Југославију - коју су најбољи синови хрватски у прошлости предвидели, желели, хтели и за њу се борили. Оно је окупило Хрвате под једно честито вођство, организовало их и дисциплиновало и на тај начин онемогућило утицај лажи, терора и корупције који је долазио, нажалост, са стране с које га није ни могло ни смело бити. Ма како се ми иначе не слагали са многим франковачким особинама те организације, чињеница да се једна заједница тако успешно брани од кварежи радује нас као људе и као праву и истинску и једнокрвну браћу.

Али код Срба који чине скоро половину целе државе таквог дела није било. И ту се ничим није успело стати на пут поражавајућем утицају лажи, терора и корупције. Не зато што Срби не би били способни за отпор, већ зато што су историјске прилике стварања ове земље и места са кога је тај растварајући утицај долазио чинио Србе приступачнијим том утицају.

Решити пак хрватско питање данас, (мислим решити га у Југославији као вечној судбинској заједници Срба, Хрвата и Словенаца и Бугара), док претходно не буде решен морални српски проблем или док се прво не даду стварна и довољна јемства за његово истинско решење, не видимо да је могуће.

- - - - -
- - - - -

НОВЕ СТАРЕШИНЕ ОРГАНИЗАЦИОНИХ ПОДРУЧЈА ¹⁰⁶

На основу члана 46. правила ЈНП Збор оснивам ново организационо подручје у Ваљеву са срезovima: Ваљевски, Колубарски, Тамнавски и Подгорски.

За старешину овог подручја постављам друга Божу Матића трговца из Ваљева.

На основу истог члана оснивам ново организационо подручје у Неготину са срезovima: Кључки, Поречки, Неготински, Брзопаланачки и Крајински. За старешину овог подручја постављам друга др Велимира Даниловића, лекара из Београда.

На основу истог члана оснивам ново организационо подручје у Дарувару са срезovima: Даруварски, Слатински, Пакрачки, Грубишнопољски, Вировитички. За старешину овог подручја постављам друга Ђоку Ковачевића, банкарског чиновника из Дарувара.

За старешину Новосадског организационог подручја постављам друга Драгутина Штулу индустријалца из Новог Сада.

За старешину организационог округа у Цељу са срезovima: Горњоградски, Цељски, Слов. Коњички и Шмарјски постављам друга Исидора Цергора, апсолвираног правника из Цеља.

За старешину организационог округа у Загорју на Сави са срезovima: Литијским (до Трбовља и Шмартне), Ласки, Брежачки и Кршки постављам друга Лавослава Мрнуха, трг. из Загорја на Сави.

За старешину организационог округа у Радовљици са срезovima: Радовљичким, Крањским и Шкофија-лошким са местом Жири у срезу Логаичком постављам друга др Марка Трилера, адвоката из Радовљице.

За старешину организационог округа у Преваљу са срезovima: Дравоградским и Словенградским постављам друга др Хинка Шрајнера, адвоката из Преваља.

СА СУДБОНОСНЕ РАСКРСНИЦЕ ¹⁰⁷

Изгледа да је дошао крај овом злочиначком тапкању у место. Са судбоносне раскрснице на којој се, заједно са осталим народима света, налазимо и ми мора се кренути напред. И питање: којим путем? поставља се данас у најоштријој форми.

Можда се ни једном народу не поставља ово питање тао судбоносно. Ако код других оно тренутно значи питање величине и престижа, за нас је питање живота и смрти.

На овом тлу, на коме се укрштају толики и важни међународни путеви, на овом тлу изукрштаних интереса, на овом тлу на коме се срећу Исток и Запад, на овом тлу огромних и неисцрпних богатстава и могућности, одржање једног народа и сувише је тешко.

¹⁰⁶ „Наш пут”, број 2, 12. март 1939. год.

¹⁰⁷ „Наш Пут” број 2, 12. марта 1939. год.

Буре и ветрови што често бесне овим тлом збрисали су чак и трагове толиких пре нас, што покушаше на њему да саграде свој дом.

Трагична је историја овога тла, али и величанствена у исти мах. Колико подвига великих и светлих причају гудуре балканских планина, колико падања трагичних и срамних скривају његова поља. Колико бескрајних, и беспримерних и недосеживих успињања и колико трагичних и срамних падања прича повесница његова.

И много поука из ње се извући могу. Много и из оних страница што их написаше Трачани, Илири, Јелини и Римљани, много из оних што их написасмо ми Јужни Словени.

И ево уочи бура што се спуштају над целим светом и чији потмули хук чујемо већ и ми, поставља нам се, нама највећем народу Балкана, питање: којим путем?

Хоћемо ли се овога тренутка, пре но што кренемо са судбоносне раскрснице, окренути иза себе погледати повесницу Балкана и извући поуку из ње да би лакше нашли прави пут и једини пут којим се овим тлом може ићи.

Морамо ако хоћемо да живимо. Морамо, ако хоћемо да нас буре што ће сутра завитлати светом не збришу са овог тла, не збришу заувек са лица земље.

Морамо упркос овој граји што прати свако стајање, упркос тренутне збуњености. Морамо упркос свему.

И ако неће они што себе назваше вођама народним, ако неће они што мисле да мудрост целог света знају, па им до мудрости Балкана није стало, ако неће они - хоће овај народ што се нераздељиво веза за ово тло. Хоће онај што књигу ниједну прочитао није, ал коме ветрови планински причају животну мудрост, хоће они што преврћући земљу овога тла читају вековима писану повест дивотног и страхотног Балкана.

И баш зато што не знају шта хоће Рим или Берлин, Лондон или Париз, знају чудесно шта хоће ова земља, шта треба њој и који је њен пут.

Кренућемо скоро са судбоносне раскрснице, али пут наш неће нас водити ни у Рим, ни у Берлин, а још мање у Париз или Лондон, већ у високе и кршне горе Балкана, можда мучним и врлетним стазама његовим, али сигурно успињању и видцима што се пружају и изнад Истока и изнад Запада.

Хоћемо сигурно, јер је чудесна историја наша и јер има оних који је никад заборавили нису. Има их много више.

УСКРШЊА ПОРУКА ¹⁰⁸

Хтео бих, сад о Ускрсу, упркос претешком положају нашем, хтео бих да кажем речи радости, у складу с радошћу што их Васкрсли Христос људима доноси.

Али то није лако.

Овладала нама слабост духа, најтежа бољка што човека може задесити, па никакву радост не дају речи што говоре о тешкоћама, а нарочито не о тешкоме путу без кога се из тешкоћа изићи не може.

¹⁰⁸ „Наш Пут” број 6, 9. априла 1939. год.

Видимо и ми да је тешко, али све чекамо да се тешки облаци уклоне изнад наших глава на неки лак и чудотворан начин. И једнако се окрећемо и тражимо или човека, или ствар или формулу неку, који би те тешкоће лако некако расчистили, а ми да им се дивимо, али да са своје стране ништа не морамо чинити. Као тешког сна, да се после сећамо данашњице и да причамо: „Страшно сам се био уплашио, - али... у тај мах се пробудих”.

И како сад, о Ускрсу да растужиш и онерасположиш толики свет.

Да није Ускрс, да ведро истина није истинито васкрсла из мрачнога гроба тога дана рекао бих им:

„Не бојте се и не узнемиравајте се. Све ће добро бити. Истина, тако не изгледа. Али ви будите без бриге. Ви ништа, апсолутно ништа не морате жртвовати. Нити и једну једину длачицу своју променити. Нити ни најмањим мишићима на најмање снажном делу свога тела помучити се. Изволите Ви само као и досад. Ни свакодневне чаше пива немојте Ви себе лишити, а камоли, сачувај Боже, какве веће и оправданије ствари. А ни своје садашње особине на које сте већ свет навикли не мењајте. Какво чојство и какво јунаштво? Та, молим Вас, изволите Ви само и даље бити као што сте сад. Одиста Вам исувише лепо стоји да бисте то требали мењати.

А већ онога ко Вам каже да сте и Ви дужни да се намучите, њега управо треба плунути. Где је он видео да се тако са људима од реда говори. Зато Вам и кажем: Не узрујавајте се, па у чему би тај живот био, ако би одиста Ви морали тако из основа свој живот променити!

Опасности пак, и тешкоћа било је одувек! Како су дошли тако ће и отићи! А у осталом, зар ћете Ви један нешто и помоћи баш кад би те тешкоће чекале да их реши људски напор?

А уствари имам ја један сасвим прост рецепт за њихово решење: наћи ће се већ неко или нешто да то уреди: Ви само продужите као досад”.

Ето тако бих говорио да ме није стид Христовог Ускрса, да ми се не чини да ме његове благе, а као нож продирне очи не гледају прекорно. И зато не могу тако говорити ни у горкој иронији!

А да говоримо истину, толико је тешка да ће све ускршње расположење одлетети. Судите и сами:

Да кажем:

„Све Вам говори у коликој сте огромној заблуди, Ви, несретна моја браћо, што сте уобразили да су Вам ноге дате да газе по меком и топлим паперју а руке зато да само лишће ружино пребирају и нигде трна да не нађу: и разум, ако промислите - и искуство ако га упитате - и искуство Ваше лично, и искуство свију народа сабрано у историји светској. Све Вас упућује на животни закон напора и борбе, и све Вам говори да човек његовим челичним стегама, бежањем лакоћи, може умаћи само по цену упадања у веће тешкоће и страшније борбе.

Све Вам говори да је човеку дата слобода и могућност многе животне облике да може променити али само суштину његову и основне му законе изменити никако не може.

И зато су у крајњој линији и тешкоће данашњице мучне, и оне светске и ове наше домаће, само последица што су се људи тако безглаво дали у трк за лакоћом, верујући да се наметнутог неког ропства могу ослободити, а сви избегнути тренутно напори и борбе, тиме само постајали

све већи, и као претешки облак пратили безглаво вам и кукавичко сажаљење.

Сваки наш корак дакле којим покушавамо од тешкоћа да побегнемо, само их још већим чини.

Бежањем се дакле спасти нећемо и спасли нисмо, већ смо још већој тешкоћи и неминовној себе подвргли.

Морамо дакле стати. И окренути се. И угледати ту опасност и тешкоћу. И примити на себе напор и борбу. Само тако ћемо се ослободити”.

Да тако говорим ко ће ме слушати? А камо ли схватити? А колико њих се сложити? Колико ли пак мало и у дело речи ове привести?

Не вреди дакле ни тако говорити.

А треба нешто рећи. Сад, о Ускрсу. Усред претешких времена. А опет миран и радошћу да дише. И ипак, истина да је.

Разговарао сам са сељаком из Срема. Дошао до мене да говоримо мало. Широко, изборано, племенито лице педесетогодишњака, оивичено проређеном и проседом косом и прораслом проседом и ретком брадом. Очи живе час оштре као у јастреба а час питоме као у голуба.

Био добровољац: од Русије, око света до Солуна. А потом под борбом, пешице у Срем.

Он прича:

„Кад сам чуо за Праг, а ја потрчим из куће да се распитам, али паднем онесвешћен. Кад се пробудим, а више мене стали син и снаја уплашени. А ја се сетим како се учитељ наш онесвестио у цркви, те га ми понели а он кад отвори очи ништа не говори, већ само шаком маше да се не бојимо, па и ја њима тако.

Па кад ми би лакше, а ја позовем моја два сина, (и оног сељака и оног војника), па им кажем - Чујете, децо, (и ту заћута и поче нешто гутати, док лице заклони испуцалом и поцрнелом руком пуном жуљева) па онда настави; чујте децо, та идемо и ми, макар се нико од нас не вратио”.

Па ме свег радост обузела.

Не зато што бих и ја мислио, као наши марксисти и остали левичари да и ми треба да ступимо сад у неки ланац што ће Немачку заокружити и угушити. Шта мислим ја, ја сам то и рекао, и написао, довољно јасно.

Нисам се дакле због тога одао таквој радости већ због друге ствари. Прочитајте само још једну причу овог сељака: ваљда ћете и Ви одмах осетити откуда ме сунце греје.

Прво, тај наш брат сељак, жуљевитих и црних руку, кад чује да је брат пао, такав страховит потрес добија, да пада онесвешћен. Као кроз уску жицу кад велика електрична снага треба да прође, иста дође до усијања, тако и код њега; толико је снажно осећање његово словенско да су његови чврсти и снажни сељачки живци недовољни да издрже - и он пада без свести.

Друго, он има два сина, он је био у рату. Обишао је свет као војник. Ако има неко право на одмор, то је он. Ако има неко ко може рећи да му је досадио рат, то је он. Ако има неко ко би имао право да буде незадовољан, непризнат и ненаграђен, то је он. Прост војник, без славе и признања. Али ето: Он се ни часом не двоуми. Овог пута не само он

већ и оба сина његова морају поћи. Он иде с њима. Макар се нико не вратио.

Није мени важно овде на кога он то мисли да иде, - нити је важно да ли је тренутно његово гледиште војничко и политичко оправдано.

Важно је да се види тај снажни дух што из њега изби, дух који доказује снагу једног народа, који зна да је живот мука и борба, који зна да се борба не води с малим прстом, већ свом снагом, свим што се има, и оним што је најмилије и најдраже: „макар се нико не вратио”.

Важно је да под плочом сиромашног духа која данас притискује наш народни живот, није дух народни мртав, већ жив.

Важно је да искре тог духа и испод плоче успевају, као у овом случају, да дају знака о својој лепоти и пуноћи.

Важно је, јер ако је под плочом мртава истински, онда је узалуд нада наша у васкрснуће његово, онда смо, по речима великога Павла, из Тарза, апостола Христовог, „најнесретнији и најлуђи међу људима”.

Ето, жив је! Та ово је једна прича истинита само, међу најлепшима свакако, али једна само, којом сведочи народ наш о животу духа свог.

Зато о овом Ускрсу Христовом, који је стварна истина био и такав симбол свију васкрснућа постао, да Вам кажемо: за времена пре ускрснућа живог нам духа народног, за времена му се враћајте. Не кад устане он, јер ће Вас тада одринути, већ сад се враћајте, док он још спава, као Лазар Витанијски.

Не будите као они, што тада рекоше Христу кад он заповеди да се дигне плоча са гроба његовог: „Господе! Он већ смрди”, Јер ћете чути одговор Христовог неверника: „Он спава!” а ускоро и реч његову: „Лазаре, грјади ноже”.

Кад скине плочу тешку сиромашног духа, блеснуће као Син Божји што је васкрсао Лазара, брата Маријина и Мартина.

Чувајте се сви Ви што сте се удаљили од њега, па сте заборавили да су Вас родила дуга поколења јунака и мученика, па сте се разнежили као да Вам бабе нису очеве рађале без гласа и јаука, на послу свом редовном, чувајте се тог васкрсења.

Као кад нови млазеви сокова у пролећне дане појуре од корена гранама, што заостало старо лишће буде под снажном навалом слишћено, тако ће Вас васкрсли дух народни отиснути од себе и одбацити у понор без милости и жаљења.

„Како огањ од лица огња што се топи” - како каже једна црквена ускршња песма, тако ћете ишчезнути Ви одрођени, размекшани и разнежени. Ви што сте од некуд уобразили да има живота без напора и без борбе, без туге и без муке.

УЛОГА ЖЕНЕ У ДРУШТВУ И ПОРОДИЦИ ¹⁰⁹

Питање улоге жене у друштву и породици прати човечанство још од његових првих историјских почетака све до данас. Још антички филозофи су се њиме бавили; Средњи век га је на ломачама решавао; Ренесанса га третирала кроз стихове и платна; Француска револуција га ре-

¹⁰⁹ „Наш Пут” број 20, 28. јула 1939. год.

шавала кроз своје законе, да би га у пракси негирала. Платон је за жену рекао да баш она одређује значај човеков; инквизитори су је сматрали оруђем ђавола; француски револуционари теоријски је изједначавали са мушкарцем; а Стриндберг је за њу рекао да мисли материјом. Столећима су појединци и читаво човечанство третирали женино питање, па ипак нас данас оставили пред нерешеним проблемом, у читавој збрци научних истина и шупљих фраза, мудрих изрека и духовитих вицева. А данас човечанство стоји у том хаосу подељено у два на нож завађена табора, међу којима зјапи провалија, са звучним називима феминиста и антифеминиста, где су феминисти они који жену хоће да помужјаче, а антифеминисти они који би хтели да жена остане или постане женка, што међутим из самих имена не излази. Покушавати дати једно решење које би се налазило на средини, или високо изнад средине, значило би сипати уље у ватру, толико су духови зажарени, а по ефикасности значило би сипати кап воде у упаљен петролејски извор, толико је то решење неефикасно. Па ипак ако дајемо такво решење, ми га не дајемо јавном мњењу низ длаку, већ истине ради.

Данашње друштво, а и друштво уопште, тражи пре свега као неминован предуслов свога постојања поделу рада и дужности.

И у тој расподели дужности у сваком цивилизованом друштву водило се рачуна о природном склопу појединаца: ни у једном културном друштву није неком хромом поверено нека курирска дужност, богаљу ковачки занат, а слепцу сликарство. Такви догађаји, ако се где и сретну, су само доказ поремећености у томе. Па кад смо тако паметни према појединцима, зашто би смо били луди према читавом једном полу, коме својом лудости чинимо неправду? Зашто бисмо дозволили да „жена буде жртва посла који јој по природи не припада”.

У једном здравом, срећеном друштву жена је, пре свега, мајка и чувар породице. „Према томе је и удешен организам и психа жене. Она даје живот, те не сме да буде оруђе борбе за опстанак. Зато, ако су код мушкараца развијени мишићи, врат и прса, у жене су нарочито развијене груди”.

Материнство женино није кулук; оно је колико дужност, толико и право, Јер одгојем детета, жена добија право да даје тон читавој генерацији. Преко свога детета, а не на политичким зборовима, жена треба да улива осећајност и правичност у односима међу људима. На политичким зборовима она ће у међусобном надвикевању заборавити те своје идеале, а крај детета ће их појачавати и најефикасније спроводити. Пацифизам, који је главна одлика женског гледања на свет, оне ће далеко боље спроводити пацифистичким одгојем своје деце, него бучним изјавама на неким пацифистичким митинзима, док деца код куће вриште и стварају ратоборни дух, а муж праска због загорелог паприкаша.

Али захтев да се жена посвети материнству не одузима жени остала права која јој припадају, нити пак унизују жену пред мушкарцем. Жена није нити нижа, нити виша од мушкараца, али му није ни једнака, она је различита од њега. Зато и њена права не могу бити једнака са његовим већ одговарајућа.

Прво женино право јесте право на одгој деце. Више него жена - политичар, више него жена - бирач и жена - агитатор, нама је потребна жена - одгајивач, жена која љуби мужа и пород. Жена не сме бити, по

извесним неукусним рецептима, фабрика за децу, још мање фабрика криминала, у облику побачаја или ванбрачне деце, она мора бити свесна и чиста мајка и васпитачица, која ће друштву оспособљавати корисне раднине.

Друго у великом низу жениних права јесте право на просвећивање. Жени треба отворити путеве да свој ум, а преко њега и ум свога порода, уздигне онамо докле досад није допирао. И од жене - супруге, чак и од жене - мајке могу се очекивати интелектуални и поучни успеси. И на њих она има право.

Дуги је још низ њених права, али се у свима њима не сме заборавити да жена мора остати жена. Јер друштву је потребна жена - жена какву је дала природа, а не нека чудна мешавина мушког и женског, неки одвратни трећи пол. А ако тврдимо да жена није створена да се бори у бруталној борби за опстанак са мушкарцем, онда то не тврдимо мушкарца ради, већ жене ради. А ако и само друштво легализује изабљивање жене у таквој борби и њено одвајање од детета, ми плујемо на такво друштво које женама не може да обезбеди ни оно што би јој гола природа обезбедила. Онда нека се не тражи да жена врши своје обавезе према друштву, кад их друштво према њој није извршило.

У данашњем добу, у коме се тако лудачки и непристојно насрће на породицу, тешко је говорити о жениним дужностима у породици. Оставивши на страну тврђење да је породица стуб друштва и државе које се данас сматра реакционарним, ми у низу других разлога за постојање породице налазимо и одгој деце. Школа, заводи, околина, у данашњем а и у сваком другом поретку, дају детету образовање, усавршавање његових умних способности. Међутим ми имамо обијача који баш њихове умне способности омогућавају да буду обијачи првога реда. Нигде се ван породице не може изградити човеков карактер. Једино породица, а мајка као њен главни чинилац, породица даје морално васпитање човеку и тиме ствара друштву једног подношљивог и корисног члана. Али нека се жена не уплаши да ће је одгој детета отети њеном интелектуалном усавршавању и афирмирању. Мадам де Севиње је била највећа француска књижевница, а ако у њеним писмима има толико лепоте, онда је то свакако зато што их је писала као мајка.

У сваком случају погрешно је и штетно затварање жене у кавезе, и њено слање у фабрике, и натицање фереца и дозвола да се разголити до бестидности и кочијашки псује. Жена је дотле једнакоправна са мушкарцем док има женствености; изједначена потпуно са њим у свима правима и дужностима, она ће му одмах подлећи у слободном надметању, у коме неће бити обзира према њеној женствености.

У доба када се поставља да ли се један алкохоличар и један хистерик имају подједнако право гласа као један Слободан Јовановић, за жену је препоручљиво да не тражи право гласа. Јер у једној дилеми Тино Роси - Слободан Јовановић она би увек гласала за Тина Росија и тиме себе компромитовала.

Без много речи, жена је испунила свој задатак у друштву и држави ако буде Мајка Јевросима и Мајка Југовића.

А познато је и старо, али и вечито истинито, да ма шта био један народ, он своју битност дугује женама.

ДВАНАЕСТИ ЈЕ ЧАС!¹¹⁰

Мутни облаци надвили су се над хоризонтом Европе. Громови и муње већ севају над једним делом овог несретног континента, сејући на све стране ужас, пустош и смрт. Рат пламти свом својом жестином. Прва жртва је већ пала. Пољска је провизорно нестала са карте Европе. Ситуација се из дана у дан мења. Политичког морала нема. Дојучерашњи најогорченији непријатељи преко ноћи посташе „пријатељи” и обрнуто. Ни један народ се не осећа сигурним, а нарочито они мали. Не зна се што носи дан, а шта носи ноћ.

Нашој држави је до сада пошло за руком да остане по страни пустоша и страхоте. Она ће и надаље учинити све да избегне опасности рата, који не жели и који јој не треба. Али је велико питање да ли ће га до краја моћи избећи. И баш због тога мора бити спремна на све. Мора бити у сваком погледу чврста и снажна, како би у стању била да од страни од себе сваку опасност, дошла она ма са које стране. Мора бити чврста и снажна јер од тога зависи њен живот, опстанак и будућност.

Велика је одговорност коју садашње генерације узимају на себе. Огромни, скоро надчовечански напори и огромне жртве су потребне да сачувамо оно што су небројене хиљаде и хиљаде јунака и мученика крвљу својом, животима својима створили. Мораћемо се много чега одрећи, мораћемо се у многоме чему поправити и покајати. Морамо се препородити, ако нећемо да постанемо гробари своје државе и народа. А дванаести је већ час! Нема времена за дуго размишљање, мора се хитно радити. Животна је потреба наше нације, да се у садашњем судбоносном времену што пре, најхитније изврши мобилизација поштенних, идеалних, пожртвованих и високо моралних људи. Животна је потреба јер ће само они бити у стању да изврше препород и да стану на пут рушилачком дејству данашњег нездравог, тешко болесног и разрушеног морала, који је главни кривац тешке кризе у којој се наш народ налази.

Данашњи морал преживљује тешку кризу. Можда он никад у историји савременог човечанства није био оволико угрожен, као што је данас. Од ове опасности нарочито је угрожена наша млада и нова држава. У њене темеље биће, силом прилика и околности, под којима се она развија, узидане појаве једног нездравог и болесног морала. Утицај једног разрушеног морала више је него очевидан.

Савремени живот са свим својим ознакама окужио је све и сваког. Свуда су се његове појаве увукле и сваког дана све више господаре како појединцима, тако и целином, у којој сви појединци делују. Свуда се он без обзира гура. За њега су престале све границе да постоје. Он не поштује више ништа. Данашњи човек, који је представник тога морала, види пред собом само једно: материјално добро своје. Да до њега дође, не постоје за њега светиње, а ни препреке. За њега исто тако не постоје целине и њени интереси. Њему је и нација и држава и општина последња брига. Поштује је и цени је, колико му користи доноси и то директ-

¹¹⁰ „Наш Пут” број 29, 1. октобра 1939. год.

не. Он је цени уколико његов цеп има с њима везе, тј. да му што мање узме, а што више да; али да има могућности да јој он што више отме. Човек је за човека постао најзверскија животиња. Они се међусобно опходе језиком и средствима праве и истинске животиње. Шака стиснутих, зуба шкрипећих, кости пуцају и цепои се празне, а црквене молитве о љубави, срећи, моралу бивају све чешће. Никад није било неморалније, а побожније средине! И уколико сваког дана идемо више моралном растројству, утолико, изгледа, и потреба за побожношћу расте.

Људи краду законито и незаконито, лажу, подваљују, мрзе се. Једни, и то они обазривији и поштенији, пропадају; други, они за које постоји један једини морал и то лични, они се богате, шире, јачају и заврћу шије оним слабијима. На сто њихових грехова долази једно добро дело. Од опљачканог новца они под старост постају добротвори, а после смрти им се одржавају помени, на погребу их прете чираци и барјаци. Наш је морал руиниран и од политичко-партијског живота, који код нас вршља. Од политички и партијски потребног постало је и морално. Никојевићи и скоројевићи почели су да ведре и облаче у име партијског морала. Они су објавили свету да је то и једини морал и почели су да га свестрано спроводе. Пријатељ, брат, заједница, општина, целина, нација и држава, то беше девета рупа на свирали. Од оваквог човека постао је корупционаш, дефрандент, варалица и пробисвет. У његово друштво су ушли сви они многи, којима у животу бејаше један једини циљ - обогатити се. Њима се придружише компаније Ставински и представници неморалног, лоповског и хајдучког међународног капитала да би своје профите повећали.

Какав нам изглед пружа све ово што наведосмо? Какве изгледе има наша још млада држава која се тек сада почиње развијати. Може ли она избећи сва могућа искушења, на која је натерују појединци, групе и клике са њиховим накардно схваћеним моралом и поштењем? Може ли она неким досад непознатим начином да свој живот, свој пут, издвоји од свега овога неморалног и непоштеног, што се у њој самој и око ње дешава? На сва ова питања тешко је повољно одговорити. Страх нас хвата и од помисли да може рђаво бити. И ми се пред том збиљом наше националне стварности прибојавамо толико, да немамо ни воље да је бар покушамо поправити и изменити. Међутим то је једини излаз. Јача и опаснија од свега је наша морална криза.

Људи су се изобличили. Њихови су поступци застранили. Верују само у оно што је непоштено. Не познају ни личне, ни опште светиње, нити опште идеале. И оно што смо имали светиње и морала упропастили су их. Црв те кужне заразе продро је у бића нашег друштва и он га разједа и трује.

Има ли овог лека? Има. Треба код нас да се окупи на једно место све оно што још није подлегло тој кужној бољи. Треба да се у нашој земљи мобилизују поштени, честити, идеални, који више него себе воле народ свој и земљу своју. Треба да се окупе све аскете и испосници и они који су се посветили служби божјој, да се његово име употреби за правду и поштење на овоме свету. Треба да се дигну на окуп сви родољуби, али не они, којима је језик дужи од дела, него они, који истински и тихом, али сталном љубављу воле своју груду земље и за њу се жртвују

сваког дана - својим ситним и крупним поступцима. Сви ови појединци треба да се повежу и да буду прожети јаком везом и вољом да ствари зауставе и да ток живота наше младе нације промене на боље. Зато је више од свега данас оправдан поклич: „У „ЗБОР“ поштени! Дванаести је час!

СССР НИЈЕ СЛОВЕНСКА РУСИЈА ¹¹¹

Данас је огроман број људи код нас уверен да данашња Совјетија није више комунистичка и да нема комунистичке циљеве. Тако могу мислити или говорити само они људи, који не знају или неће да знају право стање подсовјетско. А таквих је много. Они мисле да је за политику свакоме Бог дао довољно „здраве памети“, да није потребно ни мало сопственог труда и знања, да је сваки може у празним кафанским разговорима довољно напабирчити.

Многи верују да је СССР у ствари Русија. Међутим то није Русија. Она се не зове руским именом. Она се зове СССР (Савез совјетских социјалистичких република). Нигде у њеном имену нема речи руски. То није случајно. Истина један њен део зове се Руска социјалистичка република, али исто тако постоје и Украјинска, Туркменска, Спољно Монголска итд.

Заиста, званични језик је руски, али то је услед тога што највећи број људи говори руски, па је чиста економија времена и жртава налагала да се руска задржи као званични језик.

Али карактер једне владе не одређује језик њене земље, већ њена природа, циљеви и методи. Званично Совјетија је организација једне државе социјалистичке природе, интернационално-комунистичког циља и нехришћанских метода. То се види из имена државе, из устава и осталих њених закона, из свакодневних говора, списка и поступака оних који су је створили, као и оних који данас њоме управљају.

Истина је да су у последње време учињени велики уступци руској класичној националној књижевности, па чак и руској историји.

Али, зар бољшевици нису чинили уступке још под Лењином путем НЕП-а (нове економске политике) кад су дозвољавали и обраду земље под режимом приватне својине, па чак и слободну трговину? Они су то учинили зато што су својим првим доктринарским и тактичким експериментима (пustoшењем, рушењем, уништавањем приватне својине и трговине, одузимањем приноса сељаку и остављањем само стриктног животног минимума) догурали до невиђене катастрофалне глади. Али чим је прва непосредна опасност прошла, они су погазили све принципе НЕП-а и пришли најстрожијој и најсуровијој колективизацији да чим дођу до нове појаве глади попусте и под Стаљином (1936) да сад поново, из чисто доктринарног разлога, декретом од 28. маја 1939. г. учине нов јуриш на село, ново раскулачивање села, односно његово ново поробљавање.

Тако се морају схватити и уступци руској националној класичној књижевности и руској националној историји. Попуштање пред руском на-

¹¹¹ „Наш Пут” број 30, 8. октобар 1939. год.

родном стварношћу и пред хаосом који је у духовном стваралаштву и животу изазвало доктринарство. А затим отварање вентила сигурности на коту у коме збијена пара прети експлозијом. Али тим никако нису измењена ни њен социјалистички карактер, ни њен интернационално-комунистички циљ, а још мање њене антихришћанске методе. А ово је битно, а све остало неважно и споредно.

Зато је обична лаж ординарних комунистичких агената и политичких слепаца тврђење да су се Совјети одрекли комунизма, а још мање светске комунистичке револуције. Од XVIII конгреса ВКПБ (Свесавезне комунистичке партије бољшевика) одржаног у марту 1939. г., лозинка је у Совјетије: „Прелаз из социјализма у комунизам”. Ту лозинку налазимо у говорима свију њихових великана (Стаљина, Андрејева, Жданова, Молотова, Димитрова и др.) у уводним чланцима њихових органа („Правда”, „Известија”, Красноје знаме”, „Краснаја Звезда”, „Комсомолскаја Правда” итд.) у списима који служе за уџбенике њихових кадрова („Историјски материјализам”, „Короткиј курс историји ВКПБ”) у поступцима њихове владе (Зар ово што сад раде у спољној политици не води револуцији и увођењу комунизма у остале делове Европе?).

Уосталом, шта видимо при уласку њихових трупа у Пољску? Забрану празновања недеље, забрану паљења свећа у богомољама и звоњење звона, увођење совјета као административно-законодавних органа, стрељање и интернирање поседника, индустријалаца и официра, очекујући да дође ред на раднике и сељаке, као што је сад случај у Совјетији.

Али зар треба бољег доказа од следећег. Зар није први помоћник наркоминдела (министра спољних послова) Паћомкин, по кривици Плевицке, жене генерала Скоблина утврђено да је умешан у отмицу и одвођење или убиство генерала Милера? А зар није други помоћник Молотова, Самуел Абрамовић Дриздо, сада товаришч Лавовски, бивши организатор борбених штрајкова и радничких нереда у Енглеској, Француској и Пољској у периоду од 1919-1936 год.? Није ли он први дао писмена упутства за штрајкове у вези са окупацијом фабрика?

Главна лозинка од XVIII конгреса ВКПБ (Всесојужне комунистичке партије бољшевика) у Москви (март 1939. год.), јесте: „Прелаз из социјализма у комунизам”. „Још комунизам није остварен. Ово је тек само социјализам. Наш задатак је радити на прелазу у комунизам наше земље”.

Колико је доктрина социјалистичко-комунистичка укореењена код њих, доказују и мере донете декретом од 28. маја 1939. године уперене против колхоза. Ове су мере диктиране не економским већ комунистичким идеолошким смером. Да су Совјети држава као и остале, да нису организација комунизма за сад на руској земљи са задатком да обухвати свет цео, они овакве мере не би предузели. Те мере су у следећем: примена комунистичких начела у обради земље, колхози (колективно газдинство) довело је до таквог пада приноса од земље, да су сами колхозници дошли до тога да у свом колхозу промене поредак, делећи земљу члановима колхоза на посебни рад. Било је колхоза који су једноставно

земљу давали под закуп у индивидуални рад. Поред тога, режим је дозволио системом окућница да чланови колхоза добију своје индивидуално парче земљишта за обраду, с правом држања ситне стоке, живине, краве и пчела у индивидуалном газдинству колхозника. Све те мере, како оне које су колхози по својој иницијативи предузели, тако оне које је предузео режим довеле су до врло великог скока у приносу земљорадничких и сточарских производа у Совјетији. То би Совјете да су они држава као остали, требало да радује. Али совјетска организација је организација комунистичке мисли. Шта је овде с комунизмом, ако се такво стање у колхозима дозволи. Отуда је то била подлога декрету од 28-V- уперена против колхоза, а у циљу свођења окућнице на 1/10 од дотадашње површине, забрану или строга ограничења држања ситне и рогате стоке у индивидуалном газдинству, забрану индивидуалисања парцела у колхозу у циљу индивидуалне обраде или давања под закуп, коначно расељавање колхоза. (Украјина и Велика Русија треба да даду 10.000.000 људи за Сибир и индустрију). Шта се тиче Совјета што ће ове мере довести до новог напада авети глади (по четврти пут за 22 године) на подсовјетско насеље? Шта их се тиче што је глад већ закуцала на њихова врата? Они који су увек говорили да је материја главно, да чисто економски разлози опредељују историјске процесе, принуђени су да из чисто доктринарних идеолошких разлога, погазе економске интересе земље и народа.

Зар та последња мера није јасан и непобитан доказ колико су властодршци совјетски упорни комунисти и данас и колико су далеко од сваке помисли да комунизам напусте.

Сама пак комунистичка мисао, поред огромног богатства руске земље и величине руског народа, због самог система комунистичког поред свег упорства властодржаца, поред двадесетдогодишњег терора, поред обезглављена народа и искорењавања сваке опозиције, не може да добије такве резултате да спреми економски, политички и војнички за интензиван војнички напор.

Ових дана је стигло једно приватно писмо из Совјетије. Писано је 10. септембра, у време увелико отпочете концентрације трупа. Ту се вели: „Русија продужује да се мучи. Нема дувана, нема ни кромпира, ни чаја, ни шећера. Режим је држи на строгој дијети. Оголела је јако. Не видим како би јој се могло помоћи. Али ипак држи војску која расте не с дана на дан, већ с часа на час. Право је чудо како ће је хранити, а како ће сама живети”. Оно само собом најбоље показује стање у коме се руска земља налази у почетку светског рата.

НАШИ ЛЕВИЧАРИ ¹¹²

Највећи савезник наших левичара сигурно је заборавност масе. Кад тога не би било, нелогичности у које их догађаји свакодневно доводе, учиниле би сигурно да се ова господа са својим рецептима за решење и спољних и унутрашњих тешкоћа никада више не појаве пред њом. Али маса заборавља, а догађаји се развијају сувише журно да би они могли

¹¹² „Наш Пут” број 31, 15. октобар 1939. год.

да обратe пажњу на те нелогичности и да их ухвати или у једном обичном шепртљанству, или пак у злочину који свесно врше према интересима народа и отаџбине.

Колико је мучна и тешка била наша борба за неутралност наше земље. Кроз какве смо све тешкоће морали да прођемо. Каква сва подметања нису нам чињена. И тек догађаји као планина велики могли су да увере свет у оправданост наше тезе и да му у свој реалној грубости, на примеру Пољске покажу како би и ми прошли да смо се по рецепту њиховом везали за „велике и моћне западне демократије”.

Данас се питање наше неутралности више не поставља. Сви су у томе сложни. Не оптужују нас више да смо агенти Хитлера и Мусолинија. Не уверавају нас више да ако нисмо са „великим западним демократијама” да ћемо бити прегажени.

Сад је остала „Словенска Русија”. О томе да ли је она „словенска”, ми смо већ толико пута писали и говорили, а исто тако и колико је „Русија”.

О њеним циљевима и њеној природи из којих ти циљеви проистичу мислимо да смо довољно рекли и раније. Ако примери Чехословачке и Пољске нису довољан доказ колико је трагично веровати речима и уговорима Совјетије, онда ћемо чекати друге још веће доказе за које верујемо да ће их Совјети ускоро пружати свим неверним Томама, изузев, разуме се, плаћених совјетских агената који раде за совјетске паре што се данас немилице просипају у нашој земљи.

Знамо најтежа и најмучнија борба која нам престоји јесте борба о „Словенску Русију” и Совјетију. Али, догађаји нас до сада нису ни једном демантовали. А никада нисмо били тако сигурни за своје тврђења као за ово да Совјетија није ни Русија, а још мање словенска; да Русије на нашу велику жалост нема, али да се рађа у крви и мучеништву својих најбољих синова и да баш ови догађаји убрзавају њен васкрс.

Са нашим противницима ствар стоји сасвим друкчије. Ниједна од њихових теза није потврђена догађајима. И њихова прича о помоћи Совјета Чехословачкој, и њихова уверавања о Совјетији „заштитници малих народа”. И њихова прижељкивања савеза великих западних демократија са Совјетским савезом. И њихови савети за наше прикључивање „блоку мира”. Све је то демантовано чињеницама громадним као планина. Али ето, господа имају још један рецепт: признање Совјетије. Истина последњи, али довољно снажан да унесе заблуду у живот нашег народа, задојеног словенским духом.

А ми опет кажемо, да ће и тај последњи адут бити избијен из руку догађајима који нису далеки.

Нису то пророштва већ познавања, дубоко и широко, природе ствари и циљева главних актера у великој опште човечанској драми што се одиграва пред нашим очима.

Збор схвата свој рад као посао на народној њиви. Више је од двадесет година како ту њиву нико не обделава. Дао Бог у недоглед плодну црницу, дедови и оци омеђили је крвљу и костима и оставили у аманет нашем покољењу. Сељачки народ прионуо уз тле и упоава у зноју свој труд да избије насушну кору хлеба. Савест и радиност, поштење и скромност одликују нашег народног човека: сви сталежи сагарају прегором и жртвом за опште добро. Па опет народна њива пуста, без плода и куне проклетством немаштине. У чуду се свако пита: како то да плод на њиви вредног народа урађа већ годинама само глађу? Како то да народ не стиже, годинама већ, ниједну жетву да скине? Ил' не да ђаво, ил' не да Бог? Народом целим струји мутна горчина, која се са временом непојамне патње претвара у огорчење и ропот. Ропот полако прелази у ропак. Први је наш покрет открио тајну народног страдања. Имао је, углавном, два неосакаћена органа за то: прав ум и чисто срце. Тек ова два ока дају прави вид.

Какво је виђење имао Збор? Мора се признати да је страشان приказ пустиши на народној њиви прво потресао зборашко срце ужасом неисказаним. Вели се да је чуђење мајка сваке философије. Збор се родио у грчу огромног бола. Прво слово наше проповеди о народном спасењу био је крик, који се отео при виђењу црне народне судбине. Годинама Збор даје и себи и народу свом анализу страшног виђења. Њива народна већ и није њива, већ понорима поткопано тле. Проривена земља лагумима, па свако семе народа - сејача и не пада на земљу родицу, већ право у чељуст подземне гамади. А накотио се подземни гад да га је више него земље саме! Нема ни плодног зрна, ждере и земљу ову саму. Па тако цела народна њива и није више ништа до протањена и прогрижена застирка над гробом, ископаним народу још за живота. Име овог подземног легиона јесте, вели Збор, капитализам. Он је испод народне њиве оплео у покопима своју мрежу. Па је узрео Збор и другу неман народну: размилела се гусеница по народу, по народној њиви. И није као свака гусеница, већ отровна као змија а несита као гладна година. И брсти као куга. Не брсти само лист, већ стабло и корен. Не брсти само у лето. И тако остаје за њом и пред њом зима на народној њиви. А мили и расипа се као жива. Име овог подземног легиона јесте, вели Збор партија. Још је Збор у апокалиптичкој слици и ово видео: надземна и подземна куга народна, капитализам и партија, тајно и јавно стисли једно другом руку у завери против домаћина самог ове земље: против народа. Чудна слика: провалили непријатељи у саму стихију наода, у душу и тело народа. Колективна капиталистичка пљачка прорила, испила и сатарила народни организам, а партијска гангрена отровала душу народа. Те тако се и темељ и слеме народа нахерило и само што се не сурва у пропаст. Збор је ова окужења народа као целине назвао материјална и морална корупција. Још је Збор имао најстрашније виђење. Нема пропасти, пише у Светој књизи, нема пропасти док се не јави сам Сатана. „Пустиће се Сатана из тамнице своје”. Сатана је већ у земљи нашој, на народној њиви, у души народа. Он је оличено лукавство и

¹¹³ „Наш Пут” број 31, 15. октобра 1939. год.

перфидија. Он у опустошену народну њиву сеје кукољ: мржњу и злочин. Он распирује у домаћину, у народу нашем, мисао самоубиства. Он му пружа нож и угарак и демонским заводничким гласом указује на самоуништење као једини спас.

- Што живиш, вели му. Болест је твоја - неизлечива. Прекрати муке. Запали свој дом и одузми живот...

Проповед народног самоубиства пропраћа Сатана врачањима о крвавом рају. Он је пријатељ оба народна непријатеља: јеврејског капитализма и партијске авети. То су хитри хати у његовим колима смрти. Ова немам над неманима, вели Збор, назива се комунизам.

Онда је Збор свој крик пред ужасом пропасти народа, своју емоцију са страдања са народним страдањем, преобразио у мисао, мисао у дело спасења. Смрт смрти! - грми његова проповед. Двојаки је одзив овог поклича. Народ долази себи, сабира се у борбену одлучност, повраћа му се воља за животом, полет за слободом и ослобођењем. Није он више рајетин, предан досадашњој глупој судбини својој. Буди се у њему дух господара - домаћина. Онај дух племенитог витештва, који је сатро многа царства насиља. Он зна за пут слободе, а има још снаге да пође њиме. Питање слободе поставља народ сад у облику питања свог опстанка. А то је питање увек алтернативно: или - или. Или ја, или мој крвник! Отуда други одзив: одзив у непријатеља народних. Одлучност народа буди им свест о злочину. Нису толико глупи да не слуте страхоту и величину казне. Зато се с једне стране стресају од страха пред народним судом, а с друге стране труде се да угуше васкрс народа. Узалуд! Јер је Збор већ распирио нови духовни устанак. Није то слепа стихија, већ устаничка сила оглавлена јасним смерницама. Прво: народно благо народу! Оно има, као крв у телу, да циркулише у друштвено-економском организму народа, хранећи обилно сваку ћелију, сваког члана народне заједнице. Капиталистички паразит мора се отклонити. Ниједно зрно, ниједан клас са народне њиве не сме да оде у чељуст подземног капиталистичког легиона. Друго: тамањења партијских гусеница. Није довољно ускратити им крв народну, коју годинама испијају. Најбоље је и апсолутно нужно: уништити партијску хидру. Треће: Христом поразити Маркса, народно-сталешким солидаризмом - класну мржњу, сунцем истине разбити црвене магле. Народ наш није толико згрешио да мора испаштати глађу и ропством, под бољшевичком кнутом, своје грехе. Он је способан да сам буде неимар свих правди, па и социјалне правде. Туђи јарам не може бити слобода.

Увидео Збор страдање и блиску пропаст народа. Али дао народу и оруђе спаса. Та убојита мисао је данас у хитном и величанственом процесу остварена. Покрет је наш ту да буди непробуђене, да бодри малодушне, да подстиче одушевљење, да окупља прегаоце. Сам појам ЗБОР открива његову суштину: позив у борбени строј, хитно, неодложно, дисциплиновано, једнодушно. Ми признајемо: наш покрет врши мобилизацију поштених, храбрих и паметних синова народа. Непријатељи народа - капитализам, партија и комунизам - објавили су му рат до истраге. Може ли се седети скрштених руку? Мобилизација се ова састоји у окупљању радних снага на њиви народној, запарложеној и опустошеној. Огромни напори и многе вредне руке су потребне да се ма и неодложни послови сврше. И ми, као и сваки добар домаћин на селу, кад су

по среди велики и неодложни радови на реду, позивамо на мобу: на ко-
лективни напор за добро и спас народа и државе. _ _ _ _ _

_ _ _ _ _

О НЕУТРАЛИТЕТУ ¹¹⁴

Кад је пре неколико година Белгија саопштила Француској и Енглеској да ће она у будућем сукобу остати неутрална, ова је одлука била ништа друго него велики удар за две велике државе. Али Белгија је, морала да спасава себе од страхоте будућег рата. Она је из искуства знала шта значи садашњи рат за мале државе. Ту влада математички закон великих бројева. Док се велике силе опорављају после рата доста брзо, мале државице које процентуално губе у људству и економски много више, са великом муком накнађују своје губитке чак и у том случају ако се налазе у победничком логору. Зато оне одмах долазе у потпуну економску зависност од својих бивших савезника.

Из прошлог рата знамо шта се може десити са једном малом државицом, која се прикључи великим зараћеним силама. То је баш случај са Румунијом, она је ступила у рат крајем августа 1916. г. У току од 2 месеца она је била потпуно потучена и само брза интервенција Русије, која је одмах послала више својих дивизија, спасла је Румунију од дефинитивног пораза. Тако улазак Румуније у рат био је само штетан, јер је донео нове победе Немцима и проширио источни фронт за рачун руских снага.

Свака мала држава, ако би се сада увукла у рат против Немачке, дочекала би судбину Румуније у прошлом рату или Пољске сада. При томе, ако је Пољска са 35 мил. становника и добро развијеном индустријом пропала у 3 недеље, колико би било потребно за пропаст Румуније, Мађарске или Југославије? Искуство је већ показало да не може бити слоге између малих држава, кад су у питању животни интереси. Нарочито не може бити слоге између Словена (пример Мале Антанте и још Чехословачке - Пољске). Ако би се створио својевремено војни одбрамбени савез између Мале Антанте и Пољске, не би било тако лако Немцима марширати у Праг и Варшаву. Чехословачка и Пољска приказале су се као ситничари, без словенских осећаја и без широких погледа на будућност. Они нису схватили (па и многи Југословени то не схватају) да без Царске Русије, која је била права словенска Русија и која сада не постоји, опстанак малих словенских држава скоро је немогућ.

Зато једини спас Југославије је у потпуном неутралитету и добрим односима са својим суседима, пошто словенске Русије нема и нико неће више бранити Југославију од евентуалног напада.

¹¹⁴ „Наш Пут” број 31. 15. октобра 1939. год.

Интервенција Совјетије 17. септембра је поставила цео свет пред низ питања, чије решење зависи од те велике непознате земље што је Совјетија.

Не само да не знају тачно шта је она и шта управо хоће они који су по изгледу и супротном табору (Енглеска и Француска, Скандинавске државе) или неутралне, већ и Немачка, која треба да је у меденом месецу свог пријатељства с њом, сигурно је да мора према том чудном другу с великим неповерењем да се држи.

Можемо сигурно сматрати да међу разлозима журбе Хитлерове да што пре закључи мир, игра не малу улогу и пријатељство Немачке са Совјетијом.

Ми смо много пута већ писали о Совјетији, али показује се више него икад потребно средити кратко све чињенице које могу објаснити ту сфину.

а) Њена снага је потенцијална, теоријска, стварно од те могуће снаге мало се у датом тренутку може имати.

Војнички је то лепо речено у оном чланку „Тајмса” од 11. августа (у време кад су Енглези преговарали с Москвом) у којем је огласио црвену војску као способну да изненадним нападом изненади и јаког противника, или способну да према слабом непријатељу предузме офанзивне покрете ограниченог степена.

Економски, иако располаже огромним могућностима због 24 милиона квадратних километара своје јединствене просторије богатог природом обдарене, иако је то сад огромне инвестиције за две пјатиљетке учинила на стварању сопствене индустрије, Совјетија није успела ни близу да задовољи најобичније потребе свог народа, тако да и поред ниског стандарда животног својих маса, и испод скромног изгледа целокупног видљивог живота, постоји стална глад за робом - која је кад је има скупа и рђавог квалитета.

Политички је то диктатура партије, свемоћне, иако малобројне. Рачуна се једва прелази 1% од укупног становништва број чланова (рачунајући ту и жене и омладину) комунистичке странке. Управо су смешне цифре о броју организација по појединим рејонима које су пре неку недељу објавили совјетски листови жалећи се на неактивност својих партијских кадрова. Правно могу за изборе постављати кандидације и професионалне организације, а не само комунистичка странка. У ствари пошто је у самој странци спроведена диктатура Стаљина, то је у ствари цела земља искључиво под диктатуром његовом. За разлику од Хитлера, који је правни шеф државе и Мусолинија, који је председник владе. Стаљин правно није ништа, али је зато фактички све. Устав није предвиђао функцију коју он врши: Калињин је председник Врховног савета СССР, Молотов је председник Савета народних комесара и народни комесар иностраних дела, Стаљин није ништа по уставу, у ствари је све. То показује и његову хипокризију (притворство), а и вредност писаног устава.

¹¹⁵ „Наш Пут” број 32, 22. октобар 1939. год.

Режим се ослања на партијске активисте, слој људи разног порекла, васпитања и позива, без скрупула, без идеала и без начела. Партијски кортеши су уосталом широм света познати. Сад треба само замислити такве партијске кортеше у земљи у којој је партија свемоћни законодавац, судија, извршилац, војник, властодавац и послодавац, над којим нема ни Бога, ни морала, ни Краља, и која несметано 22 године вршља по огромној територији, вршећи своје експерименте, учећи се на телу руског народа пословима које су други учили као мали људи у редовном животу, при чему је свемоћна Чека побила милионе људи, док је десетине милиона послала у концентрационе логоре (што је у 50 проц. случајева опет смрт) или Сибир. Такав је режим успео до данас да обезглави руски народ, да ретко заосталу или нову интелигенцију направи опортунистичко-каријеристичком. Данас су режиму озбиљни противници само стихијска снага руског сељака и руског радника, који воде против режима борбу на свој начин, подмукло, више пасивном резистенцијом него активном борбом.

Отуда је година 1939. сва у борби против радника (декрет од 28. децембра 1938. год. о новој организацији рада) и против сељака декрет од 28. маја 1939. г.).

Што је, поред таквог унутрашњег стања у међународном погледу, последњих дана СССР добио маха и снаге разлог лежи у њеној паметној спољној политици (односно лудој политици европских држава) која је успела да годинама припрема и припреми садашњи светски рат, да до последњег тренутка уверава Англо-Французе у своје симпатије, па и могућност политичког и војног савеза, па у последњем тренутку да склопи пакт од 23. августа о. г. о ненападању храбрећи Немачку да може упасти у Пољску и тако изазвати европски рат. Најбољи доказ о њеној слабости јесте одсуство њено као важног спољно-политичког фактора све док није дошло до рата између Англо-Француза и Немаца. Сутра да ови направе мир, Совјетија би поново постала политички чинилац колики је била и до 1. септембра 1930 год.

б) Њен циљ: многи сматрају да се Совјетија враћа традиционалној политици спољној царске Русије.

Ту и лежи главни разлог тајанствености и загонетности Совјетије. Ту загонетку силом праве они који хоће Совјетију да сматрају Русијом (а она сама се тако не зове, већ и званично и приватно само Сојуз совјетских социјалистичких републиков (СССР), - који упркос тако громадних чињеница неће да виде да она и по својој доктрини (бољшевичко-марксистичкој), и по својој историји (лењинско-стаљинској), и по својој организацији (совјетско-колективистичкој), и по изјавама свију својих најмеродавнијих чинилаца (Лењина, Стаљина, Молотова, Жданова и Андрејева) не само да се није одрекла свога комунистичко-бољшевичког циља у својим доктринама, и да тек сад (од XVIII конгреса у мају 1939. године) мисли да пређе од социјализма на комунизам, већ најозбиљније ради и уверена је да се налази у цик зоре бољшевичке револуције у Европи и свету.

И да сама себе зове Русијом (а не зове се тако), и да нема тако крвавих доказа о немилосрдном двадесетогодишњем крварењу народне руске душе, руског народа, руске историје - ови циљеви за паметног и честитог јасно је, нити су руски, нити словенски, нити таквима могу бити.

Па какав је морал Совјетије? Онај за који је Лењин, оптужен од Плеханова што је примао новац као социјалиста и револуционар од царске тајне полиције, одговорио, признавши на запрепашћење свог тужиоца и осталих другова, да је он револуционар а револуционар одбацује потпуно морал друштва које хоће да сруши, у целини, потпуно. А кад су му ови ипак приметили да ипак мора имати неки морал, он је одговорио: „Мој је морал револуција”. - То је земља без морала.

Као што Јевреји (Талмуд) знају само за обавезе поштења само према једнокрвној и једноверној браћи, а према осталима су у праву да лажу, варају, као што немачки националсоцијализам не признаје општу истину, већ само немачку истину (отуда је свакако и дошла, као што смо тврдили септембра 1938. године садашња и немачка и светска трагедија), тако и Совјети стоје на гледишту не општег људског морала, већ нечасног морала - истина и правда се дугује једној класи (радничкој), а све остале човек може лагати до миле воље, а није дужан никакву правду да им указује. Отуда Совјетија нема морала. Јер садашња борба противу радника и сељака у Совјетији показује како њихов основни став на крају води порицању истине и правде и према самој радној класи, у име чије су и за рачун које су припремили и извели своју револуцију, и у име које и за рачун које владају преко двадесет година огромном руском земљом и у име и за рачун које припремају светску бољшевичку револуцију.

Њена слабост лежи у њеном систему, економском, политичком и моралном.

Ту скоро је говорио човек који је скоро двадесет година био активан комуниста: не сматрам да ико више има права да се бори за тај идеал који је Москва упрљала и издала.

Слично је говорио и писао пролетарски песник Панајот Истрати по повратку из Совјетије.

Слабост међутим овог резонувања у томе је што ни Истрати, ни онај наш пријатељ не виде да није крива Москва, већ немогући, природи људској неодговарајући систем који су они тамо покушали и непрестано покушавају да остваре.

Отуда смо тврдили да се Совјетија мора чувати рата као живе ватре, јер у том случају револуција неће избити нигде другде већ у њеним недрима, пошто су државне организације увек довољно јаке да своје слабости прикрију или кондензирају за време мира, али за време рата, па чак и за време мобилизације, то већ нису у стању.

Слабост њеног режима огледала се за време мира у „чишћењу” које је вршила у војсци, управи државној и партији. Нико се не може заваравати да су та „чишћења” очистила све противнике режима. Она су учинила да се ови само пажљиво прикрију. И данас их има, и у врховима војске и државне управе.

Пише нам пријатељ из једне азијске земље: „Овде цео свет зна да је посланик совјетски само фигура. Главна личност је други један чиновник Н. Али за њега знам поуздано да није бољшевик, напротив.

Жена посланикова исто тако није бољшевик. Врло је побожна. Иде у цркве. Приређује парастос. Помаже сиротињу, нарочито избеглице руске, - само се чува да се не сазна”.

Исти је случај са женом посланика у једној другој престоници (овде име изостављамо као свуда), чији је муж Јеврејин, али она није бољшевички нимало расположена: права Русиња.

Прича Пољак индустријалац, који је сад у нашој земљи:

„Пробудио сам се ујутру у 5 часова. Пробудио ме је улазак у двориште једног бољшевичког тенковског одреда.”

„У стан су ушла двојица црвених официра - командир и помоћник.”

„Чинили су утисак људи из народа - из радничке средине. Псовали су скоро после сваке речи, у присуству директорове жене.

„Били су то врло добродушни људи. Сели смо да доручкујемо, али они нису хтели кафу и претпоставили су вотку.”

„После разговора и пића запитао сам шта је за мене боље: да идем или да останем?”

„Командир је одговорио да ми они неће ништа учинити, али за њима иде ЧОН (част особово најзначајнија - специјални одреди) и тешко је рећи шта ће они учинити: да ли ће ме убити одмах, или ће ме једно две године прошетати по концентрационим логорима и потом убити.”

„Када су почели да пију, гости су у почетку наздравили Стаљину: „Слава Стаљину”, али затим, кад су се мало загрејали вотком, почели су да грде власт „која не да народу да живи”.

„Затим ми је командир рекао, да „они ништа не виде”, сео је на диван и зажмурио.

„Ја сам узео куфере, покупио драгоцености и изишао изван домака совјетских претходница, прошао Румунију, и ево ме сада међ вама”.

Други случај је сличан, некадашњи руски белогвардејски официр, ступио у пољску војску. Био у једном одреду који је покушао да се одупре совјетској војсци. Том приликом контузован. Кад се расвестио - види да су совјетске трупе већ ту. Покуша да се увуче међу остале заробљенике да не би познали да је Рус, али му то није помогло. Један официр ступи с њим у разговор и примети да је Рус. Немајући куд белогвардејац призна.

Сад долази најлепше!

- Знате ли ви шта је ЧОН? упита га совјетски официр. Ето их иду за нама. Њихов је задатак да бољшевизацију спроводе. Сазнаће ко сте и убиће вас. Бежите одмах!”

И тај совјетски официр поможе белогардејском официру да побегне.

И први и други случај испричали су нашим пријатељима пољски индустријалац и белогардејски официр, од којих ово имамо. Оба случаја као и онај напред изнети о приликама у совјетској дипломатији, показују слабост Совјета: једна релативна мала котерија фанатика комунистичких терором држи огромну руску земљу и руски народ у својим челичним шапама, али у самој војсци, у масама, у дипломатији, поред свег чишћења, бољшевизма нема. Они морају слушати бољшевице, али где год могу показују своје право лице.

Отуда наша оправдана нада да ће овај излазак из досадашњег пасивног става згромити бољшевички режим.

За стање мировања бољшевички апарат је био довољно снажан да држи у канцама много милионити народ руски и огромну земљу руску.

За кретање у које се ставио, бољшевички режим неће имати снаге да сву живу народну руску стварност одржи, у досадашњој покорности баш и да не уђе у рат, већ само да одржи огромну војну снагу на окупу. Нисмо ми узалуд 15. марта 1939. год. на дан заузећа Прага од стране Хитлера, писали чланак „Иза тмастих облака сија златно сунце!” и ту тврдили да је рђаво прорачунати Хитлеров гест почетак стварања Славије од Тихог океана до Балтичког мора и од Северног леденог до наша три мора.

Само та Славија нити може, нити треба да буде она коју би бољшевици и њихови агенти и пријатељи код нас хтели, Славија бољшевичка, јер бољшевизам није словенство, нити какве год везе има с њим, - није словенски, јер није човечански, - већ јеврејско семе никло и однеговано на трулежи материјалистичког и атеистичког Запада а насилно наметнуто и одржавано над руским народом.

САД ЈЕ ЗА БАЛКАН ДОШАО ОДЛУЧАН ЧАС - ИЛИ ЋЕ БАЛКАН БИТИ ЧЕКИЋ ИЛИ НАКОВАЊ ¹¹⁶

Никад у историји независни балкански народи нису преживљавали судбоноснијих часова од ових у којима сада живимо.

Над хоризонтом Балкана исписано је крупним словима: Независан и слободан Балкан или међународни друм.

Трећег решења нема.

Или слободни народи са сјајном будућности, с улогом прворазредном у човечанству или робље заробљено, туђи најамници, завојевачки јаничари, горе слуге но и у најцрњој ропској прошлости.

А време лети брзо. Ваљда само још велике патње балканских народа у прошлости добијају још који дан рока у времену које као да правилно не осећају и не цене сви балкански државници и одговорни руковођи судбине овог дела света.

Каже се да има још неких запрека које би се морале да отклоне да би се васпоставила чврста заједница балканских народа без које нема спаса ни опстанка ниједном балканском народу.

Где су и које су те запреке?

На којој се оне страни налазе? Је ли у Румунији, ради Добруџе? Или у Грчкој, због излаза Бугара на Егејско Море? Или су те запреке у Софији, у кругу оних што су већ посведочили да у ратним заплетима знају да поведу бугарски народ право у катастрофу? Или је то у неспособности и недораслости Југославије која не зна да схвати своју улогу на Балкану у данашњем тренутку? Мора се то утврдити и отворено рећи балканским народима који свим својим бићем жуде да избегну катастрофу, а они добро знају да тој катастрофи могу избећи само тако ако се брзо оствари један моћан, искрен и трајан савез свих балканских држава.

Турска, Бугарска, Грчка, Румунија и Југославија имају близу 70 милиона становника. По броју једна од најмоћнијих сила, а по положају и богатству, Балканска Унија нема себи равне. Ми на Балкану имамо све

¹¹⁶ „Наш Пут” број 33, 29. октобар 1939. год.

што нам треба. Имамо и хлеба и мора колико нам треба, имамо сва блага под земљом и на земљи каква нико, у толикој мери и у толикој разноликости, у свету нема. Кад се културно подигнемо, кад нашу привреду развијемо до пуних могућности, овај Балкан моћи ће да прехрани и издржи добро и честито не овај садашњи број својих становника него и преко 100 милиона душа, па и знатно више. Ми Балканци имамо доста животног простора, и у том простору доста могућности за удобан, прави људски живот, само ако буде памети у простору глава балканских државника.

Сједињени у чврстом савезу до кога се мора доћи сазнањем да без тог савеза нема опстанка ниједном балканском народу, ми смо у стању тек тада да одржимо истинску неутралност о којој се толико прича и пише у свим балканским престоницама и на страни. Не верујемо ми ником на страни да жели истински и од срца неутралност балканских држава. Исто тако не верујемо ниједном балканском државнику да је много паметан ако рачуна да ће помоћу ма које силе из иностранства моћи да осигура било неутралност било ма какву срећу за своју државу и народ.

Претпоставка за истинску неутралност Балкана у садањем великом обрачунању јесте снажан, независан Балкан. А да би Балкан постао снажан и био независан од ма каквог утицаја са стране, он мора пре свега да буде сложен. Тој слози мора се све подредити, за ту и такву слогу морају се и жртве чинити ако треба, јер то су мале, то су незнатне жртве према оним које морају да дођу ако се брзо и одлучно не пође путем слоге свих балканских народа...

На Балкану живе разни народи и разне вере. Ми смо измешани не само на великом пространству Балканског Полуострва него и у свакој посебној балканској држави. Али нам то ништа не смета да можемо живети у највећој слози. Никад, међу разним балканским народима и верама нису долазили сукоби и размимоилажења изазвани од њих самих. Кад је било сукоба и свађа, то је увек било потпирено са стране, од оних који су ишли за тим да нас заваде, да нас поцепају како би над нама лакше могли да заведу владавину своје срамне пљачке. И данас се тако ради. И данас се бацају угарци са стране у поједине балканске земље и на цео Балкан. И данас се иде за тим да се позаваде међусобно поједини народи или вере само да би се спречио Балкан да узме своју судбину у своје руке. Расна мржња, народно непријатељство, верска нетолеранција, то је страно духу и традицијама балканских народа и уколико тога има на Балкану то је страни артикал, роба појединих завојевачких средишта.

Остварење Балканске Уније, за Збор представља прву и најважнију тачку његовог спољнополитичког програма. Томе се и има приписати чињеница да нико на Балкану у задње време није толико убедљиво и тако често говорио као Збор о потреби слоге и савеза међу балканским државама. Друг председник Д. Љотић дао је и прецизне предлоге, праве и једино могуће рецепте како може брзо да дође до тога. Поједини државници балканских народа читали су и сазнали су за та мишљења и за те предлоге, дивили су се и честитали су нам, али још ништа значајно конкретно није учињено. Још се није на Балкану остварио чврст савез, савез резултиран из потреба балканских народа и остварен нашом,

вољом, нашом свешћу а не под утицајем и по вољи ма које стране силе света.

Време брзо иде. Балкан нема много да чека. У почетку рекосмо: или слободан и независан Балкан или међународни друм, пролаз завојевачким хордама са Запада и Истока и подручје за експлоатацију најсрамније врсте. Другим речима Балкан има да буде или чекић да кује сам себи судбину и будућност својим народима или ће да буде наковањ на коме ће туђи чекић, преко крви и духа наших народа, да кује пљачку туђину тиранину а ропство и срамоту балканским народима.

БАЛКАНСКА НУЖНОСТ ¹¹⁷

И опет се показује као главна мисао наше и опште балканске политике потреба балканске неутралности.

Изван тога је пропаст Балкана. Ми ћемо дати своје земље да се на њима туку Англо-Французи с Немцима па још и ми ту морамо да и сами будемо умешани. И с каквим изгледима на успех? С којим крајњим резултатима? С уништеном материјалном културом, са стотинама хиљада мртвих, с милионима инвалида, с стотинама хиљада разорених огњишта.

После Анкарског пакта појављује се као неминовност следеће:

1) Турска мора доћи у додир с Италијом. Ту би могла и наша влада посредовати. Треба да Италија схвати да Анкарски пакт нема никакав претећи карактер према њој. Он је уговорен искључиво за одбрану садањег поретка на Балкану и источном Средоземном мору. Ако касније и Немачка или нека трећа сила не желе да тај поредак промени силом, овај пакт неће ступити у дејство.

Важно је ово, јер је Италија велика сила, а сад неутрална. Знамо сигурно да је њена жеља да таквом и остане. Има чинилаца у Италији који би хтели да прикажу да су њени интереси овим угрожени и који би хтели да Италију увуку у рат. Оним другим мирољубивим треба помоћи оваквим истинитим тумачењем Анкарског пакта.

2) Треба балкански споразум да се састане. Ми као да смо чули негде да би сами шефови балканског споразума требали да се састану - по угледу на нордијске поглаваре, треба отворено погледати стварности у очи. Нарочито је потребно:

а) Упоредити да Анкарски споразум није инкопатибилан са неутралношћу Балкана, а то је могуће смо у једном случају: ако му Турска да на томе састанку тумачење да је направљен за случај да у Средоземном мору или Балкану нека европска сила буде хтела променити постојеће стање а да ни Турска ни њени саговорници не мисле, неизазвано од такве силе овај пакт употребити за рушење неутралности Балкана или поретка на Балкану или Средоземном мору.

б) Балкански споразум претворити у балкански блок за заштиту неутралности Балкана, где би се све државе сматрале нападнутим, ако би на коју чланицу његову био учињен притисак инкопатибилан са њеном неутралношћу или њеном независношћу.

¹¹⁷ „Наш Пут” број 34, 5. новембар 1939. год.

в) Утврдити услове под којима би Бугарска и Мађарска приступиле том блоку.

г) Утврдити услове за уску пријатељску сарадњу са Италијом још дотле док она остаје неутрална.

3) Доказивати да само балкански блок, у који ће ући и Бугарска и Мађарска, може очувати потпуну неутралност Балкана нама није потребно.

Нека сутра једна само и ма која држава на Балкану буде нападнута или нападне кога, и цео Балкан ће бити поприште рата.

Ми се од тога морамо чувати, а ово није лако, јер на том распаљивању балканског острва раде Енглеска и Француска, које би врло радо овде на Балкану створиле нов фронт, а сутра то може желети и Немачка.

Отуда за тако тежак посао, није довољна добра воља Југославије, већ само чврсто удружене балканске државе тај циљ могу постићи.

Балкански споразум је за то слаб. Треба га претворити у балкански блок. Поставити му за циљ одбрамбени савез, ради заштите неутралности Балкана.

4) Може се лако и проширити. Ту треба да уђе Мађарска. Мислимо да су услови ту. Она је у врло тешком положају. Има на граници Немачку и Совјетију, с којом је најбоље немати никакве односе, па да човек буде сигуран да га неће моћи преварити, јер су јој лаж и подвала начелно оруђе.

Треба имати широк поглед и видети нашу праву балканску стварност каква јесте. А кад се то учини, онда ће се наћи начин да Мађарска уђе у такав блок, који штити заједничким снагама од сваке најезде или насиља.

5) Бугарска треба да уђе у балкански блок. Бугарској треба учинити разумне и минималне уступке. Добруца, Бело море, а и Југославија треба да учини драговољно нешто, иако Бугарска од ње ништа не тражи.

Поред тога између Бугарске и Југославије мора да се успостави реална унија: дипломатска, царинска и војничка.

6) Наши надлежни треба да схвате: да је политика вештина управљања догађајима, а не вештина трпљења догађаја.

Ми одмах без одлагања и најенергичније морамо поново узети иницијативу у руке: за добро Балкана и за добро нас самих.

МАЧ ЗБОРА ¹¹⁸

Једном приликом, проповедајући своју узвишену науку, Христос је узвикнуо: „Не мислите да сам дошао, да донесем мир на земљу, нијесам дошао да донесем мир него мач. Јер сам дошао да раставим човека од оца његова и кћер од матере њезине и снаху од свекрве њезине”. (Мат. 10,34 и 35).

Пред овим речима често човек збуњен стане не схватајући смисла његовог.

Шта то значи: да Христос не доноси мир на земљу него мач?

Шта пак мач значи, шта он симболизује?

¹¹⁸ „Наш Пут” број 36, 19. новембар 1939. год.

И заиста миру није имало места у онаквом стању, у каквом је било човечанско друштво, него мач. А мач означава рат, јер се он и ставља насупрот миру. Рат свему што не ваља, макар и најрођенијим; одсецање и крвне везе ако она смета спасењу душе, остварењу царства Божијег.

Христос дакле не трпи мир у злу, неће такав мир, већ му објављује немилосрдан рат. Мач Христов је самртни судар између Његових и нехришћанских начела, како каже један тумач. Јер у ствари, човечанско друштво пре доласка Христовог налазило је се у страшно жалосном стању распадања у разним пороцима, у злу. И шта би спасло то друштво: мир у коме би царовало зло, или рат у коме би тријумфовала победа добра, врлине? Свакако ово последње.

Господ Христос није противник сваком миру, већ само миру у злу. Напротив он је поборник мира у добру, јер он на другом месту каже својим апостолима: „Мир вам остављам, мир свој дајем вам; не дајем вам га као што свијет даје, да се не плаши срце ваше и да се не боји” (Јов. 14, 27).

Тако и Југословенски народни покрет Збор угледајући се на највећег Учитеља човечанства објавио је и објављује: Нисам дошао да донесем мир југословенском народу него мач. И да се не би ово брзо заборавило и да би окренуо пажњу на сву озбиљност ове поруке, Збор је у свој амблем видно укључио - мач. То је мач Збора. Потреба за мачем родила је Збор. Отуда може се рећи: Мач је Збор и Збор је мач.

И Збор неће сваки мир, неће мир у злу. Него таквом миру доноси мач, објављује му рат.

И наше друштво кад погледамо у духовном, политичком, социјалном и економском погледу, видимо га да се толико искварило и укварило да прети опасност од распадања. И мач Збора у таквом друштву појављује се као природна и органска потреба, као друштвени хируршки нож без кога се не може.

Многи се плаше овога знака, многима боде очи. Ако се плаше и за невољу им је. Јер мач „Збора” мора ударити по многима. А мач је мач, озбиљна ствар са којом се није шалити.

Први потез мача Збора мора одсећи комунисте од народног тела и онемогућити их тако, да трују, кваре, заводе и обмањују народ, па да од њега најпосле направе кланицу, а од преостатка ропска оруђа за експериментисање немогуће туђинске утопистичке теорије марксизма.

Па мора он да удари по корупцији и корупционашима великим и малим. Јер тога је се толико намножило код нас као неке нечистиве гамади, да прети упропашћењу државе и народа. И са овим злом тешко се може изаћи на крај без снажног и немилосрдног замаха мача. И тај потез мора засећи докле треба, до у заклоне неких правних форми и прописа где се неки скривају, а камо ће тада многи појурити да се склоне.

Надаље ће неминовно морати овај мач да подрже крупни капитал и да му истеше и омеђи оквири у којима се једино може кретати, да би му тако онемогућио свако вршљање, тиранију и исисавање над незаштићеним народним масама као до сада.

Мач ће овај исто тако расећи партизанске мреже изаткане од лажи, превара, обмана, сила и власти, у које су бездушни и бескарактерни партизани ловили народ и поступали са њим као са стварима за продају. И тада када буду посечене све те партијске мреже, народ ће се осе-

ћати стварно слободним у својим сталежима, и кроз њих узети своју судбину у своје руке. Парламент ће бити стварно његов, закони његови, држава његова.

Тако заслугом овог оштрог мача Збора професионални политичари, који су од политике створили занимање, биће одсечени од народног тела и онемогућени да народ више заведе, завањавају, изабљају и владају њиме, јер ће тада народ сам собом управљати кроз сталеже.

Мач Збора удариће силно и по неправди, јер ова земља и од неправде силно пати. Она се наноси многим и многим, а слабим, неписменим, незаштићеним и сиромашним највише. Због тога неправда се мора немилосрдно уништити, да би правда могла да засија у свом сјају своме.

Закачиће овај мач и непоштење и непоштене, неред и нерад, туђинске рђаве обичаје и наопаку туђинску духовну структуру друштва материјалистичког смера, као и свако зло, што све упропашћује народ и чини га да буде гори него што је.

И тако кад мач Збора буде извршио своју улогу, чишћење, онда може бити речи о миру у добру из ког ће као природна и нужна последица резултирати: правда, ред, благостање. А дотле не заборавите: Збор је дошао да донесе мач; а мач је - Збор и Збор је - мач, а мач је озбиљна ствар.

ДУХ ЈАЧИ ОД ТЕЛА, АЛИ И ЉУБАВ ОД МРЖЊЕ ¹¹⁹

Др. Мачек је упутио честитку Хрватима о овом Божићу. То је одиста лепо. Најсветији је то празник. Дивнијег дана од Божића нема у години. И како премудри Павле из Тарса, слуга и апостол Исуса Христа рече да „уста говоре из пуноће срца“, није могуће човеку не говорити о светлости и слави божићњег дана, кад и ако то осећа.

Др. Мачек је ту у главном рекао ово:

Да Хрвати већ више од тисућу година дочекују и славе долазак Онога који је у таму унео светлост, јер је људима рекао Истину да је дух јачи од тела, да је добро јаче од зла.

Да овај Божић мора бити радоснији од других, јер су Хрвати дочекали, рођење своје миле домовине Хрватске.

Да је Хрватска данас слаба, неуређена и намучена, али и несаломљива, јер је саздана на науци Спаситељевој да је јача правда од неправде.

Да као што је Исусу претила опасност од краља Ирода, тако Хрватској прети од разних Ирода, који настоје да угуше младу биљку хрватске слободе.

Али „као што старовеки Ирод није успео да убије детешце Исуса, неће ни нововеки херодеси (како у неким хрватским крајевима називају Иродовце) успети да униште мајчицу Хрватску”.

Да је детешце Исуса чувао Бог, а да ће Хрватску чувати Бог и сељачки хрватски народ.

¹¹⁹ „Наш Пут” број 1-2, 7. јануар 1940. год.

Нама је одиста жао што бар о Божићу не мислимо подједнако. Зар није исти Господ један свима хришћанима, крстили се они овако или онако, припадали они овој или оној Цркви, или овој или оној политичкој организацији.

И кад поводом Божића морамо да одвојимо своје мишљење од оног др Мачековог, нама не само да није право, већ одиста тугу и жалост осећамо.

Али тако мора бити, јер је Исус, реч Божија, као оштар мач, дели оштро и разликује ствари по духовној њиховој природи.

Драго нам је што посланица истиче да је дух јачи од тела. У данашње време кад многи мисле и верују друкчије, треба истицати ту исконску веру народну, без које ниједан хришћански, па ваљда и нехришћански народ није.

Али није сваки дух хваљење и слављење, нити је сваки дух непобедив. Има духа светлости и духа таме, има духа љубави и духа мржње. Светлост и љубав су непобедиви, а тама и мржња нису.

Божић дакле није само празник великих светлости, и не само духа, већ и љубави. А то се из посланице не виде.

Није нам криво што др Мачек вели да је овај Божић Хрватима радоснији од ранијих. Само нека буде радоснији. И Хрватима и свима који Божић славе, па и онима што га не славе, јер је Божић радост, права радост Божићу приводи.

Жао нам је само што др Мачек не види да су Хрвати могли славити радосне Божиће и од 1918. г. бар толико колико у све Божиће од 1102. до 1918. године, ако не нешто и више.

Јер ако је домовина Хрватска постојала од 1102. до 1918, онда заиста ни 1918. г. није угушена, ни умрла, већ добила полет развића какав дотле није имала.

Па ипак, тек сада др Мачек вели да се родила мила домовина Хрватска.

„Хрватска је данас неуређена, слаба и намучена, али и несаломљива. Несаломљива јер је заснована на науци Спаситељевој да је правица јача од неправде” - вели посланица.

Закон (правда) је дошао кроз Мојсија, а благодат и истина кроз Исуса Христа. У тој реченици еванђеље Јованово објашњава нам сву разлику између Мојсија и Христа.

Позивање на правду, без обзира на љубав и истину је живот пре Божића, пре Исуса. Кроз Исуса долази људима проширење и продубљивање живота њиховог до бескраја и вечности. Зато је закон пак чун слабак, с њим се не може даље од обале, треба друго моћније средство за бескрајни и велики океан живота што га Исус људима показује: отуда би да то људима оно што дотле нису имали: истина и љубав.

И кад већ др Мачек признаје да је данас Хрватска слаба и неуређена и измучена, са жалошћу ћемо му рећи да ће сутра бити и више, а преко сутра и горе, јер су истина и љубав избачене из живота њеног, а место

тога узета правда, под којом људи злбом испуњени замишљају оно што им та злоба саветује.

Јер откуда јој је и дошла слабост, неуређеност и мучење. А они је неће остављати док не врате живот свој на праву науку Исусову, а не на ону што је кроз Мојсија била дата људима пре тога.

Детешце Исуса чувао је Бог. Хрватску чува истина Господ, али и хрватски сељачки народ - вели посланица.

Добро је што Господ чува Хрватску.

Тако је он чувао и 1918. год. па је зато дао створити Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.

Тако је чувао и 1930. г. кад је краљевину дао назвати Југославијом.

Нека је чува и даље, па ће и бити сачувана. Нека је не чува и пропашће.

Али најпре нека је чува од нас самих! „Од нас самих пре свега!” Од наше људске мржње и пакости, од наших мерила „правице”, од суше љубави и потопа мржње, од суше истине и потопа лажи.

„ВАН ДЕМОКРАТИЈЕ НЕМА СПАСА”¹²⁰

- Поводом чланка листа „Напред”

лист за народ од 27-ХП -

Не знамо ко је писац тог чланка, тешко нам је претпоставити да му је писац Др. М. Илић. Било би нам врло жао да се у томе преваримо.

Али пошто ми нисмо за демократију то смо дужни на овај чланак одговорити.

Ми смо тврдили да демократија не одговара нашем народном духу.

Тврдили смо то зато што демократија потиче из индивидуалистичког гледања на свет, а наш народ у основи својој не само да не исповеда то гледиште, већ му је у својој историји био противник. Демократија излази из схватања да је једно народно друштво прост збир једнаких индивидуа. А наш народ никако не сматра, и с правом, да је народ прост збир индивидуа, већ стоји на гледишту супротном: да је сам народ једна виша органска јединица, састављена од неједнаких људи, који имају разне функције, а које се све допуњују у заједничкој сарадњи ради одржавања више јединице народне. Демократија почива на гледишту да је интерес заједнице збир интереса свију индивидуа, док наш народ стоји на супротном гледишту: да интерес народне заједнице није збир интереса индивидуа који је састављају и да се врло често народна заједница

¹²⁰ „Наш Пут” број 1-2, 7. јануар 1940. год.

може одржати само жртвовањем интереса индивидуа, па чак и целих генерација индивидуа.

Из тог основног става извели смо даље да је дух нашег народа увек хијерархијски, а не демократски, морао гледати на ствари, и у свом домаћинском начелу, није никако могао схватити Васељену без Бога као домаћина, државу без Краља као домаћина, дом без Оца или по нужди мајке или најстаријег сина, као домаћина. Краљ је представник органске народне заједнице, он је домаћин њен - ни лутка, ни тиранин.

Демократија Краљу, даје - - - - - титулу Величанства. Да би му одузели домаћинску власт, они су га прозвали Величанством, али су га прогласили неодговорним. Они су побркали његову неприкосновеност и његову одговорност, Краљ је одговоран и то мора бити, само он је неприкосновен због величанства домаћинског. Његова одговорност постоји, а зна се и да је страховита. Ако Краљ, позван својим домаћинским осећањем, погази границе које му демократија поставила, а не успе да врати данашње индивидуалистичко друштво (противном народном духу) на његове старе духовне основе и да му да оно уређење које народном духу и интересима одговара, онда постаје Тиранин. Демократија се и њим мири, јер зна да је тиранство, по својој природи, кратко, али никако не може да прими Краља Домаћина.

Ето због свега тога смо морали утврдити да демократија не одговара народном духу.

Да би доказао обрнуто, а полазећи са гледишта да демократија значи владавину народа, писац овог чланка изводи, да би овакво антидемократско гледиште значило да духу нашег народа не одговара да он сам собом управља, већ да њиме неко други управља. Сасвим тачно: Наш народ ће увек, у време сваког нереда, расула, неправде, неслободе рећи: „немамо домаћина”.

Одатле, ако народном духу не одговара да сам собом управља, писац закључује да би народ наш био за ропство, а не слободу, за неправду а не за правду, за неједнакост, а не једнакост. Ово зато што је, према мишљењу писца, демократија заснована на слободи, правди и једнакости. Злочини долазе из погрешног размишљања. А ово је типичан случај погрешног мишљења.

Истина је да је демократија заснована на слободи, правди и једнакости. Али наш народ, као што смо видели није демократа, већ антидемократа, па ипак није за ропство, неправду и неједнакост, већ баш зато и јесте недемократа, што сматра да његова заједница треба као резултат свог функционисања да да слободу, правду и једнакост.

Да би до тих добара дошло, он своју заједницу не заснива на слободи већ на дисциплини, ни на једнакости, већ неједнакости, нити на правди, већ на чојству и јунаштву.

Демократија, признајемо, почива на слободи, правди и једнакости, али као резултат даје слабост и расуло, а одатле никако не може изаћи: слобода, правда и једнакост.

У темеље народног поретка пак, ставља се дисциплина, неједнакост, чојство и јунаштво, а резултат тога је слобода, правда и једнакост. Сва-

ки паметан човек ће пре волети поредак који као резултат даје слободу, правду и једнакост, него поредак који тражи у темељ да му даш слободу, правду и једнакост, а у резултату даје слабост и расуло, а ови опет неслободу, неједнакост и неправду.

Другим речима, начелна основа демократије је слобода, а резултат не-слобода, - начелна основа једнакост, а резултат неједнакост, - начелна основа правда, а резултат неправда.

Начелна пак основа поретка органског је неједнакост а резултат једнакост, начелна основа, дисциплина, а резултат слобода; начелна основа чојство и јунаштво, а резултат правда.

Како да наш народ оснује свој поредак на једнакости кад ње нигде нема: почев од мртвих ствари, па прелазећи на живе и завршујући са човеком и људским друштвом које и долази због неједнакости наше, због потребе сарадње којој је основа неједнакост? Наш народ није мудрост учио шетајући се по великим градовима запада где натписи о једнакости стоје урезани на каменом фронталу сваке јавне зграде, већ отвореним очима посматрајући васцели живот од звезда, травки, мрава, камена, па завршавајући с људима и људским друштвом. Резултат тога његовог посматрања је њихова реч, много пре микроскопског испитивања Др. Бертиона: „ни два прста нису једнака”.

Али полазећи од основне неједнакости која је у свему, зар није Господ наш Исус Христос испричао предивну причу о талентима, констатујући је као очигледну. Али је зато завршио компензацијом неједнакости дужности: „Коме је више дато, од њега се више и тражи”.

И зато наш народ полазећи од очигледне неједнакости свом органском поретку намеће и неједнаке дужности по речима Христовим: „Коме је више дато од њега се више и тражи”.

Револуције и настају не због неједнакости, јер то је основа свег животног, већ због тога што они којима је више дато мисле да не треба више и да дају; што хоће, упркос неједнакости, да дају колико и други људи, а не више од њих у сразмери у којој су више и примили. Отуда у органском народном поретку неједнакост може дати у резултату једнакост, јер на неједнаке таленте намеће неједнаке дужности, мање на онога који је мање примио, више на онога који је више примио.

Причом о једнакости, демократија рђаво открива стварну неједнакост, а једнаким дужностима у ствари неједнакост одржава. Јер једнаке ствари поделити међу једнаке људе већа је немогућност, пошто се противи основним законима живота. А непризнавање тог основног и узимањем замишљене једнакости и повезивањем једнаким, одржава се у ствари неједнакост.

Како да наш народ оснује свој поредак на слободи кад је слобода циљ његове заједнице, а не пролазио начело? Кад он није мудрост учио по великим градовима где је слобода као начело уклесана више улазних врата свију јавних зграда, већ посматрајући отвореним очима мртве и живе ствари, и видео да је основа целог живота неједнаких ствари поредак који даје највећи степен слободе, тек по цену дисциплине мање функције већој функцији.

У његовом поретку је хијерархија услов слободе, а дисциплина средство да се слобода постигне. Бог му даје као опште човечанску слободу

у Васељени, - Краљ му даје као домаћин слободу у народној заједници у држави, отац му даје као домаћин слободу у дому.

Неслобода настаје кад се тај хијерархијски принцип домаћински не признаје или повреди: и са опште човечанског, и са народног, и са породично-личног гледишта. Узалуд ће се заснивати поредак на слободи, резултат ће бити неслобода, кад нема домаћинског старешинства или кад је оно дубоко повређено.

Како да оснује наш народ свој поредак на правди, кад је правда само циљ његове заједнице? Кад се он није учио мудрости из књига, већ је широко отвореним очима посматрао живот вековима: од звезда, до камена и травке, од мрава до човека, и кад је видео да правда долази као резултат у заједници заснованој на чојству и јунаштву? Чојством човек брани друге од себе, а јунаштвом брани себе од других.

Нису ни правда, ни слобода, ни једнакост, као што погрешно мисли писац овог чланка, готове ствари, које само као такве ставиш у темеље једног поретка, па је тај поредак самим тим слободан, праведан и пун једнакости.

То су апстрактне идеје, којих не само а нема изван човека и духа, већ је васељена пуна неслободе, неправде и неједнакости. Али дух и човек жуде за њима и хоће својим животом да их остваре тешком муком и борбом. То дакле нису ствари на којима може почивати народно друштво, већ ствари којима народно друштво може само тежити.

Али да до њих дође, да их оствари народ наш је видео да може само кроз хијерархијску потчињеност, кроз неједнакост, и кроз чојство и јунаштво.

Ето зато ми противници демократије налазимо да њени браниоци њу заснивају на нечем што не постоји, до чега се може доћи сам потпуно недемократским методама.

Писац овог чланка вели да ћемо ми рећи да је демократија некад била добра, а да је сад после рата немогућа. Ту само делимично има право. Јер ми никад нисмо тврдили да је демократија пре рата била добра. Што се у режиму демократије пре рата све зле последице нису јако виделе, то је због тога, као што смо толико пута објашњавали, што је цело време од Француске револуције до светског рата било време инкубације, где су примљени бакцили расула, још делали у народном ткиву довољно отпорном, па народни организми нису ту латентну болест показивали, већ је савлађивали, борили се с њеним потмулим нападима. Али као што се често дешава код таквих латентних болести, догађај често незнатан довољан је за експлозију свију вирулентних особина оне болести, и овде је светски рат играо улогу тог потреса који је омогућио да бакцили слабости и расула покажу јасно своје присуство.

Даље писац доказује демократију „људским достојанством”, правом слободе мисли, и слободног исказивања мисли, правом да човек не буде експлоатисан и угњетаван без милости.

Писац ће се свакако зачудити кад сазна да смо ми противници демократије баш зато што довољно не штити истинско достојанство човека, не даје му довољно могућности да правилно мисли и да исказује мисли, а још мање га штити од експлоатације и угњетавања. Његова пак одбрана демократије тиме, бар за нас, нема никакве вредности, јер та морална добра ми баш желимо да правим народним и државним стро-

јем зајемчимо далеко боље него садашњом, правом или лажном демократијом.

Писац даље брани демократију споразумом и споразум демократијом. На ово смо већ одговорили у прошлом броју билтена „Трагикомедија”, у драми, па се на то нећемо враћати. Врло добро, упрошћена је дискусија кад се цео проблем сведе на такву једначину као што је демократија - споразум. Тада се одмах, с обзиром на жалосно искуство целог народа, види јасно колико вреди демократија. - - - - -

Писац сматра да је солидарност један од принципа демократије. Ту се вара, солидарност није принцип, солидарност је животна органска појава. Она потиче из антииндивидуалистичке основе народног друштва. Кад би друштво народно било само збир индивидуа као што то индивидуалистичка мисао, а то ће рећи и демократска мисао, сматра, онда нема солидарности. Јер по чему да уништење једне индивидуе сматра целина таквом својом повредом да је заштити по цену губитка и веће вредности него што је сама уништена индивидуа? „Чудо Боже, па нека је и уништи, то је обична јединица; бар ће бити мањи за један. Али ако се заједница баци на нападача, збир може бити смањен за нова два, три, дванаест или хиљаду” - тако би заједница морала резоновати. Али солидарност постоји баш зато што заједница није обичан збир индивидуа, већ јединица вишег органског реда. И она напад на ту индивидуу сматра нападом на себе.

Одатле излази да писац демократију не може одбранити солидарношћу, пошто је баш солидарност доказ против основне мисли демократске.

Врхунац свога резновања писац је ставио за крај, по оној старој: „Коначно дело краси!”

Ту посматра да ли садашње спољне прилике не дозвољавају демократију и налази да „нема погоднијег система од демократије”, кад је у питању одбрана земље.

Ми, кад је реч о спољним приликама, не можемо говорити одмах о рату. Јер мислимо да је главна ствар да до рата не дође.

Ту већ с писцем не морамо лутати по облацима филозофије. Можемо се спустити сасвим на земљу. Атерирати тако рећи. И сетити се шта је само пре годину и по, годину, пола године и три месеца код нас било.

Богу хвала што нам земљом није управљала права, већ само лажна демократија. Иначе, по правој демократији ушли бисмо у превентивни рат против Немачке и Италије „из солидарности према западним демократијама!”.

Уверени смо да су господа из листа „Напред” поштени људи. Нека ставе руку на срце, нека признају да су заједно са свом осталом господом били против политичке неутралности. и да су дозволили да их вуку за собом агенти Москве који су тада, без потребе, а као што се види и лажно, као што смо и онда тврдили и као што је сваки могао знати ко није био демократа - урлали: „Бранићемо земљу” - само да некако нашу земљу увуку у рат.

Ми смо једини у овој земљи морали да бранимо политичку неутралност, да доказујемо њену једину паметну могућност, да тражимо формирање балканског блока неутралности - плувани и клеветани да смо

издајице и плаћеници од стране истих тих страних агената и плаћеника, а уз пасивну асистенцију целокупне наше демократије.

После тога, одиста, демократија би честито и поштено учинила кад би признала бар да спољна политика није њена јака страна.

А у погледу земаљске одбране демократија може одиста нешто да да. Пошто слабошћу и унутрашњим расулом и војном неспремом привуче непријатеља, може заиста распаљено родољубље у одбрани да покаже чудо од јунаштва.

Али мислим да је далеко боље своју земљу држати снажном и спремном, па тако убити и саму мисао о нападу на своју земљу код непријатеља.

Тако је Француска недемократска монархија за хиљаду година своје историје само једном, за време стогодишњег рата дозволила да непријатељ поплави њену територију.

Та иста Француска, само демократска, за 150 година своје историје, успела је равно пет пута да непријатеља привуче у Француску при чему је непријатељ три пут заузимао Париз, а и четврти пут умало га није заузео.

Пример истина не из наше земље, али врло поучан.

ОКУПЉАЊА СРБА ¹²¹

Са свих страна слушамо поклик „Срби на окуп!“. Па ипак Срби се не окупљају. И тешка и судбоносна времена стоје пред њима, и буре и трусови одјекују са свих страна и прете да завитлају и затресу и нашом земљом. А Срби не само да се не окупљају, већ ако би судили по онима што мисле да их представљају видели би да се разбијање Срба врши и даље и да чини нам се, уколико се више узвикује „Срби на окуп“, утолико је пометња и разбијеност у редовима њиховим већа. Подвлачимо - судећи по врховима.

Јер не само да су се Срби већ раније разбили на разне партије и партијице већ ето и те партије разбијају се и саме у једну, две, а најчешће и више дисидентских група, од којих се неке већ формирају као засебне политичке странке, а чујемо да је на помолу још и једна нова.

А ето људи говоре, пишу, позивају и убеђују да је окупљање Срба данас неопходно ради одбране српских интереса и ради спасења Југославије. Читави један покрет са људима чија имена међу Србима значе врло много упрегао се свим силама да то окупљање врши и изврши.

И ипак се Срби не окупљају. И све нам се чини да се окупити не могу. Ми знамо зашто је то тако. И много пута смо о томе писали и говорили. И истину да признамо - не знамо шта да кажемо што већ нисмо рекли.

А да су времена тешка и претешка, да су нам дани судбоносни и пресудбоносни не треба никога да уверавамо. И у тим временима и у тим данима имамо такву безглавост, такво расуло.

Знамо, ти што данас позивају Србе на окуп наћи ће најлакши пут. За све то бациће кривицу на Хрвате, анатемисати их мислећи да су тиме

¹²¹ „Наш Пут“, број 6, 12. мај 1940. год.

извршили свој дуг. Ми, напротив кривимо углавном Србе. Хрватски грех само је последица српског.

И све донде док Срби то јуначки не признају, сами себи, све донде док се због свога греха искрено и дубоко не покају - све дотле се окупити не могу. Грех ће их разјединити, онако као што болест разједа организам љуски.

Ми знамо, ти што данас позивају Србе на окуп веле им да треба да траже српску јединицу, да траже српску бановину, а има их чак и таквих који им предлажу да стварају Велику Србију.

Али ето ни то Србе окупити не може. Јер ма како била велика Српска јединица, ма колико била Српска бановина, па чак и највећа Велика Србија не може бити већа од ове - - - - - данашње Југославије, стваране са толико напора, снаге, лепоте и жртава, стваране од прошлих покољења његових и за Србе, и за Хрвате и за Словенце.

А ето они им кажу да треба да пођу за хрватским примером. Да се и они врате унатраг, да и они признају да су сви ти напори, сва та снага, лепота и жртве били узалудни. Они хоће да их натерају да пљуну на оно што је било највеће и најлепше у недавној нам историји. Они хоће да покажемо да смо заиста постали кукавице, да смо се заиста одrekli свог великог духа, јуначког и мученичког.

Јер само кукавице беже, само се они враћају натраг, а јунаци и мученици остају на циљу и бране га па макар остали сами самцати.

И ето зато се Срби окупити не могу.

Јер ма како данас изгледало српство, ипак у дубинама његовим, можда, успали, живи још увек дух њихов јуначки и мученички. И без и против њега Срби се не могу окупити.

А они ето ипак пишу, говоре и позивају Србе на окуп. И листови са називом Српским ничу, и кафане привлаче муштерије именом српским, и песме по кафанама, уз вино и свирку, о Србији певају. И опет се Срби не окупљају и опет Срби остају разједињени. И цео посао, напори толики, и честитих и угледних, остају узалудни.

Зар не виде да се Срби око тога окупити не могу. Па нека сви листови, сви часописи, све књиге, ките српским именима, нека се све кафане и све радње њиме назову - Срби се неће и не могу окупити.

Јер треба мисао око које ће се народ окупити - велимо ми.

А та мисао и тај пут, пре но што би били политички или економски, морају бити духовни, јер из духа излази политика, а из политике економија - додајемо ми.

А ми данас нисмо једног духа. Један велики део не народа, већ вођа њихових, одрекао се је духа народног, пригрлио туђински дух, и гледа да га народу наметне.

И ето, зато говоре му његовим језиком и он зна речи, зна смисао њихов, али мисао не разуме - туђинским духом је надахнута.

И ето зато Срби се окупити не могу.

Јер могу се српска имена стављати многим стварима па ипак српска постати неће јер ће им дух туђински сметати да то буду.

А они то чине. Чине исто јер за хрватским примером полазе.

Јер ето и Хрвати све оно тужно, тмурно и жалосно све оно мало и ситно што туђин однегова себе ради и за себе обукоше у рухо своје и мисле и радују се да су „своји на своме”.

Истина окупљени су. Данас мање него јуче, а сутра мање но данас. Пуцају им редови и пуцаће све више, -----

Сазнаће, сагледаће јер толико су му говорили о његовом народном, родном, хрватском, а тако мало од њега има тамо - да мора видети кад тад.

И ето то исто хоће и они што траже да и Срби буду окупљени као Хрвати.

И ето зато смо убеђени да се Срби окупити не могу. Јер - Богу хвала - тако мало туђинског бар међу Србима.

И зато ако се хоће окупљање Срба може се то само око њихове мисли и на њиховом путу.

А та мисао је исписана великим напорима, толиком снагом, таквом лепотом и толиким жртвама. Као што је пут њихов уклесан њима.

Око те мисли и на том путу Срби ће се окупити и сигурно и брзо.

А ако се око те мисли купе Срби, ако се тим путем крену, онда шта ће спречити толику њихову браћу Хрвате и Словенце, па и Бугари да за том мишљу и тим путем пођу.

Али да би се тој мисли пришло и тим путем пошло треба покајање, очишћење српског моралног греха - а то значи враћање хришћанском, јуначком и мученичком духу што нам га кроз смрт своју завешташе најбољи међу нама.

БЛИЖИ СЕ НОЋ И ВЕЋ ЈЕ ТУ...¹²²

Годинама већ, од прве појаве своје говоримо о тучним и тмастим облацима што се гомилају над народима, о бурама и трусовима што прете уништењем, о дугој и мрклој, и кобној ноћи што се спушта над данашњим човечанством.

Пљувани и блаћени, исмејавани и оптуживани ми смо истину велику, што се истављала пред нама, проносили широм земље наше, упозорјујући народ на те дане, старајући се да га припремимо за њих, да му укажемо пут спасења, јер смо знали да само народи који сагледају пут свој и њиме пођу могу дочекати зору, надати се новоме дану.

Историјат те борбе познат је свима. Пут наш трновит и тежак оставили нисмо. И ево нас уочи ноћи, у сумрак суморни и тешки. Витлају већ буре, разарају трусови и на земљу Божију спушта се кобна ноћ. Запад већ тоне у њу. Али некаквим чудом Божијим ни буре, ни трусови не захватају нашу земљу, али заједно са целим човечанством, заједно са свом својом европском браћом полако тонемо у мрак и ми. И могу нас буре и трусови мимоићи, али мрак, тешки и тмасти, закриће ускоро и наш хоризонт.

И ето, пред ту мрклу ноћ, у сумрак овај страшни, ко зна по који пут понављамо народу нашем, свима, и онима на врховима, и онима што жуљавим рукама побожно преврћу утробу матере земље - свима људима добре воље, свима онима којима судбина земље ове и народа њеног лежи на срцу. И молимо их и преклињемо. Ближи се ноћ и већ је ту! На-

¹²² „Наш Пут” број 7, 2. јуна 1940. год.

роди који не нађу пут свој кроз њу дочекати неће зору новог дана. Још тренутак само и очи наше биће неспособне да сагледају путању што нам је Господ одредио да прођемо, још тренутак само и ноге наше трудне и уморне загаћаће по глибу грехова и злочина наших. Пренимо се! Последњи је час. Оставимо се малих и ситних зађевица наших. Одбацимо лажи и заблуде. Загрлимо се и сложно кренимо напред путевима нашим исконским и макар ноћ била и дуга и тешка, макар трусови заиграли земљом и буре урлале око нас, бићемо спашени, дочекаћемо зору нашу и ући у нови дан освежени и окрепљени љубављу свеопштом. Ближи се ноћ и већ је ту. И нека нико не мисли да може избећи одговорност своју. Ни појединци ни народи. Ближи се ноћ и већ је ту. И ако нам не би суђено да у тихе дане нађемо пут свој, кроз сумрачје ово ипак се може наћи. Отворимо духовне очи наше и сагледаћемо га. Јер Господ је на њему. Ближи се ноћ и већ је ту. И народи који не нађу пута свога биће млевени и самлевени, трвени и сатрвени - збрисани са лица земље. Послушајте оне што вас никада до сада не обмануше. Бар сад. Бар данас. У навечерје ово страшно. Послушајте их и пођите путем Господњим и блага сва неба и земље биће сачувана за народ ваш, за вас и децу вашу, јер је тако мало синова Божјих, а тако много деце Сатане. Милост је своју излио на вас. Отклонио од вас и буре да би вам дао времена да сагледате Истину, да за њом пођете. Милост је своју излио на вас да се у последњем часу пренете да се отрезните, да прогледате. Милост је своју излио на вас ради чудесне историје ваше. Али зло и горко вама ако се о њу и милост Његову огрешите. Јер - ближи се ноћ, већ је ту!...

„ДЕМОКРАТСКИ НАЦИОНАЛИЗАМ”¹²³

Смртоносна криза демократије представља данас израз једне историјске неминовности.

То се више ничим не може нити покрити нити порећи: западноевропска демократија - јер само о таквој данас може да се и говори - одиграла је своју улогу и казала је своју последњу реч. И на самом Западу она не представља више један живи покрет. А о „нашој” демократији, која је одувек била само карикатура западноевропске, сувишно је и говорити.

У тим тако судбоносним временима демократија се свугде осећа и држи као странац у некој туђој и неразумљивој средини. Сав њен живот своди се само на прилагођавања ситуацијама које она не може нити да предвиди нити да спречи. Јер, као последња могућност њезиног опстанка, преостала јој је само способност да сваког часа, према потреби мења своју боју и своје лице.

А што је најзанимљивије: њезина властита дела, њезини властити поступци, па чак и они који иду за њеним учвршћавањем и препорађањем, очито указују на неотклонивост њезине коначне ликвидације.

¹²³ „Наш Пут” број 7, Београд, 9. јуна 1940. год.

У оним годинама када се чинило да је победа болшевизма само питање месеци и недеља, демократија је била авангарда болшевизације. Преко ње је тада болшевизам дошао до такве снаге и моћи, да сигурно никада више неће моћи нешто слично доживети. Пљувати на све што једном народу може да буде свето, исмејавати његову прошлост и његове традиције, слабити систематски његову отпорну снагу, ширити атмосферу духовне слабости и капитулације: то је била њихова заједничка работа, у којој се није знало ко је демократ а ко болшевик.

„Народни фронт” - била је тада парола демократије!

А када је болшевизам почео да доживљава пораз за поразом пред реакцијом разбуктале националне свести западно-европских народа, и када се ови почели да трезне и ослобађају од илузија стопедесетогодишњег оптимизма, демократија је тада нашла за сходно да се повуче. И, ваљда верујући да ће људи лако заборавити што се дотле дешавало, почела је поново да мења своју боју и своје лице.

„Демократски национализам” - то је сада најновија парола демократије!

То је сада најновији артикал демократског запада за извоз, који су оберучке примили и неки наши обезглављени елементи.

А шта треба да значи, након народнофронтске авантуре, та нова парола? Шта значи код нас данас „демократски национализам”?

Национализам и демократија су, пре свега, по свом пореклу две сасвим одвојене културноисторијске појаве.

Сваки национализам извире из сељаштва. Свака демократија извире из грађанства, трећег сталежа - буржоазије.

На прагу сваке културе, као големи резервоар нових и неистрошених снага, стоји сељаштво, везано за своју груду, са својом религијом, са својим обичајима, са својим инстинктивним епско-патријархалним животом. Оно стоји ту као сирови материјал за велико културно стваралаштво, које ће из његових примитивних животних праоблика створити једно ново друштво са високо дотераним животом. И као основа културе, у оним критичним временима када она прелази у цивилизацију, што значи: када се из једног живог организма претвара у мртви механизам, тада на историјску позорницу ступа грађанство. Оно долази кроз бунт против нечег већ постојећег, против старих строгих животних облика, које оно не може нити да поднесе нити да схвати. И тај бунт, та побуна остаје увек његова битна карактерна црта.

ЈЕДИНСТВО НАРОДА ¹²⁴

Ми смо га толико пута проповедали, тражили, захтевали.
Али без успеха.

Партизани су пристајали на коалицију партија, а не на јединство народа.

Масони, пак, радо би да виде коалицију партија, па чак и неко јединство народа - али јединство техничко и механичко, без јединства органског.

А потребно је само јединство органско. А јединство техничко и механичко је непотребно и некорисно.

Јединство техничко и механичко било би кад би човек саставио главу уз труп, па овоме додао и удове. Било би ту све што живи човек има, само живота не би било.

А јединство органског превазилази јединство техничко и механичко, јер не само да су сви делови на телу ту, већ су тако међу собом спојени, да се кроз њих манифестује јединство свести, осећања и хтења.

Ми смо говорили:

Није довољно да се народ само окупи. Чак ни да показује слично расположење. Потребно је још нешто. Треба том народном скупу наћи оне истине које као начела прожимају читаву нашу народно-друштвену и државну историју, од којих кад смо се удаљавали, ми смо падали, које кад смо пригрлили, ми смо се уздизали и расли. Ми њих немамо да измишљавамо из своје главе. Имамо само своје „главе да приклонимо” пред нашом народном стварношћу, па испитујући ову без предрасуда одмах ћемо их тамо уклесане прочитати, као са камених таблица, и објавити.

Ако тако не радимо, већ само окупљамо народ, а том скупу не дајемо за основу „начела наше земље”, - онда какво нам је то јединство? Ми га се више плашимо, него што га желимо: не познајемо му дух, не познајемо му мисао. У име чије или у име чега смо се скупили?

Не мислимо - и не можемо мислити - да је сваки „братски ланац” одмах предмет силаска Св. Духа. Знамо да их има где се то и не жели и где се ко зна кога духа врше призивања.

Видевши своју партијску немоћ појединачно, партизани су решили да уједине партије.

Осећајући опасност за своје битисање, масони, - људи којима је само тајност услов за успех њихове организационе и индивидуалне акције (а то је доста и довољно да човек који им не припада буде против њиховог рада) - раде сад на јединству народа, и то, разуме се, Срба.

Ако запитате: Какво јединство? На којој основи? Да ли на истини или заблуди? Они ће нестрпељиво одмахнути руком: „Та није то важно”, рећи ће, „важно је да се скупимо и сложимо”.

А ми знамо, искуство је ту да нам то обилато потврди, да и јединство у заблуди служи на пропаст, а само јединство на истини служи на спас.

А онима који питају „а шта је то истина?” - одговарамо:

Зар је Пилат и у нашем народу оставио потомака?

Зар се пилатско семе није утрло?

Зар није питање Пилатово упућено Спаситељу: „А шта је то истина?” - на које њихов предак осим продорног погледа не доби одговора, зар није то питање још замукло на устима рода лажљивог?

РЕГИСТАР ЛИЧНИХ И ГЕОГРАФСКИХ ИМЕНА

А

Абисинија, 69, 118
Азија, 151, 208
Америка, 208
Аустрија, 51, 54, 117, 136, 186, 208
Андрејев, 242, 256
Аустро-Угарска, 159
Африка, 208

Б

Банат, 86
Балкан, 145, 151, 225, 261, 262, 263, 265,
Бања Лука, 77, 78
Београд, 8, 41, 61, 171, 172, 174, 176, 196
Белгија, 69, 186
Берлин, 54, 225
Блум Леон, 52, 116, 117, 186
Блед, 65
Бојић, 3
Босанска Крајина, 77, 145
Браунау, 117
Бранковић Вук, 146
Бугарска, 19, 261, 262, 265

В

Ваљево, 222,
Велика Британија, 141
Војуша, 145

Г

Гага Октавијан, 95
Греј Едвард, 69
Грчка, 261, 262

Д

Давидовић Љуба, 22, 172, 178-181
Далмација, 22, 41, 145, 153
Дарувар, 222
Димитров Георг, 209, 242
Добруца, 261
Долмреану, 198

Ђ

Ђевђелија, 21

Е

Европа, 31, 115, 123, 186, 198, 211

Егејско море, 261

Енглеска, 52, 68, 69, 115, 120, 159, 197, 242

Ж

Жданов, 256

З

Загорје, 65, 222

Загреб, 78

Зеј Жан, 116

И

Изабела Баварска, 197

Италија, 31, 66, 67, 119, 203, 265

Ј

Јапан, 53

Јасенице, 65

Јеш, 64

Јовановић Јован, 178

Јовановић Слободан, 235

Југославија, 3, 20, 22, 108, 109, 110, 133, 134, 165, 203, 209, 221, 252, 265

К

Карло VII, 198

Карађорђевић Александар I, 7

Кандаре, 64

Косово, 12, 146, 154

Кодреану, 96, 97

Крањ, 65

Књажевац, 173

Л

Лазаревић Александар, 173,

Лењин, 256

Литије, 65

Лондон, 54, 225

Љ

Љотић Димитрије, 3-24, 44, 46, 47, 87, 134
Љубљана, 61

М

Маркс Карл, 189, 211
Марибор, 21, 65
Мачек Влатко, 21-23, 89, 90, 171, 172, 176, 178, 273
Мештровић, 145
Молотов, 242, 256
Москва, 139, 253, 257
Мусолини Бенито, 68, 118, 191, 245, 254

Н

Немачка, 31, 63, 66, 67, 119, 161, 194, 265

О

Орлеанка Јованка, 199

П

Павлин, 64
Париз, 54, 198, 225
Петровград, 27
Пиринеји, 121
Плеханов, 256
Пољска, 236, 242, 245, 251
Праг, 228

Р

Раваница, 146
Рајна, 121
Радовљица, 65, 223
Рим, 54, 120, 203, 225
Русија, 141, 186, 207, 213, 240, 243, 251, 252, 255
Румунија, 94, 98, 138, 251, 261, 262

С

Савинска долина, 65
Света Гора, 150
Славонија, 145
Слијепчевић Ђоко, 6

Сибир, 243, 255
Совјетија (СССР, Совјетска Русија), 70, 139, 159, 201, 240, 242, 245, 253, 257
Софија, 261
Србија, 3
Срем, 228
Стамболијски Александар, 189
Стаљин, 240-241, 242, 254, 256
Станојевић Аца, 172, 178-181
Стражилово, 122
Суботић Драган, 23, 24

Т

Татареску, 25
Трбовље, 65
Турска, 31, 161, 267

У

Украјина, 243

Ф

Фаркашић, 23
Француска, 52, 53, 68, 69, 115, 116, 119, 161, 186, 197, 198, 203-204, 207, 209, 242, 253, 284

Х

Хенлајн, 141
Хитлер Адолф, 53, 68, 116, 117, 120, 136, 141, 159, 191, 194, 209, 243, 254
Хрватска, 272, 275

Ц

Цеље, 65, 222

Ч

Чемберлен, 118
Чехословачка, 136, 138, 141, 159, 160, 201, 203, 207

Ш

Шарло VI, 197
Шарло VII, 197
Шибеник, 43
Шифрар, 64

Шпанија, 119, 120, 208
Шушник, 175

